

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Katedra pomocných věd historických a archivního studia

Diplomová práce

Bc. et Bc. Michal Karas

Ministerstvo informací a řízení tisku v letech 1945–1953

**Ministry of Information and administration of the printed journalism
in years 1945–1953**

Praha 2021

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Bc. Jiří Hadaš, MBA

Poděkování

Rád bych poděkoval Mgr. et Mgr. Bc. Jiřímu Hadašovi, MBA za vedení diplomové práce, řadu tipů, rad i za trpělivost, kterou při vedení této práce měl. V neposlední řadě děkuji svým rodičům a všem, kteří mě během psaní práce a celého studia podporovali.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu, a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 11. 8. 2021

.....

Bc. et Bc. Michal Karas

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá řízením tisku ministerstvem informací (od října 1948 ministerstvem informací a osvěty). Úřad měl správu masmédií ve své gesci od svého vzniku v dubnu 1945 až do svého zrušení v lednu 1953. Předkládaná práce je strukturována do sedmi kapitol. První část vsazuje téma do obecných československých dějin. Druhý oddíl navazuje na ten úvodní a zaměřuje se na obnovu Československa během druhé světové války perspektivou právního a ústavního vývoje. Třetí kapitola charakterizuje působnost a pravomoce vlády a ministerstva v letech 1945–1953. Tématem čtvrtého oddílu je řízení tisku před květnem 1945, který je strukturovaný podle jednotlivých historických epoch. Pojetí tisku a médií obecně ve sledovaném období je obsahem páté části. Šestá kapitola se pak věnuje osobnosti ministra Václava Kopeckého. Poslední oddíl se zabývá samotným tématem, při čemž je rozdělen chronologicky na dvě podkapitoly, nejprve léta 1945–1948 a následně roky 1948–1953. V obou částech je rozebírána struktura trhu s periodickými tituly, legislativní úprava tisku a vznik ministerstva, změny ve vnitřní struktuře rezortu a zrušení ministerstva informací a osvěty. Podkapitola, která se věnuje třetí republice, navíc obsahuje stať o cenzurních tendencích v tomto období a taktéž spor ministerstva informací s týdeníkem ČSL Obzory. Práce vychází z dochovaných archivních fondů převážně diplomatického charakteru, primárních pramenů a je doplněna o sekundární literaturu.

Klíčová slova

Ministerstvo informací - Václav Kopecký - Tištěná žurnalistika - Dějiny správy - Třetí československá republika - 50. léta 20. století v Československu - Řízení žurnalistiky

Abstract

Diploma thesis is focused on the administration of the printed journalism by Ministry of Information (from October 1948 Ministry of Information and Education). Ministry was responsible for administration of the printed journalism from May 1945 to January 1953, when was dissolved. Thesis is divided into seven main chapters. The first one sets the topic into Czechoslovak history in years 1945–1953. The second section is focused on the restoration of Czechoslovak Republic during Second World War via perspective of legal and constitutional development. The third chapter characterizes the authority of the government and the ministry in the years 1945–1953. The fourth part deals with administration of the printed journalism before May 1945, which is structured according to historical periods. Period view of the printed journalism in observed period is topic of the fifth chapter. The sixth section is focused on personality of the Minister Václav Kopecký. The last chapter deals with own topic and it is divided into two subchapters (era of years 1945–1948 and 1948–1953). Both of parts contains description of structure of main printed newspapers and magazines, the legislative determination of the printed journalism and the establishment, changes in the internal structure of ministry and the dissolution of the Ministry of Information and Education. The subchapter, which deals with the era of Third Czechoslovak Republic, also contains the article about censorship tendencies in this period and the dispute between the Ministry of Information and the magazine ČSL Obzory. The thesis is based on preserved archival funds of diplomatic character, primary sources and is supplemented with secondary literature.

Key words

Ministry of Information - Václav Kopecký - Printed journalism - History of administration - The Third Czechoslovak Republic - 1950s of the 20th century in Czechoslovakia - Governance of press

Obsah

1. Úvod.....	10
1.1. Cíle, otázky a struktura práce	11
1.2. Dosavadní stav vědeckého výzkumu a pramenná základna	13
1.2.1. Literatura	13
1.2.2. Archivní prameny.....	16
2. Historický kontext let 1945–1953	18
3. Obnova Československa po druhé světové válce a ústavní vývoj	27
3.1. Prozatímní státní zřízení	27
3.1.1. Dekrety prezidenta republiky	29
3.2. Obnovené Československo.....	32
3.2.1. Stav do voleb 1946.....	32
3.2.2. Stav po volbách 1946	35
3.2.3. Komunistický převrat v únoru 1948 z ústavně-právního hlediska.....	37
3.2.4. Ústava 9. května	39
3.3. Postavení Slovenska v letech 1945–1953.....	40
4. Působnost a pravomoce vlády a ministerstva v letech 1945–1953	43
4.1. Právní úprava před účinností Ústavy 9. května	43
4.2. Právní úprava v Ústavě 9. května	43
4.3. Právní úprava po přijetí Ústavy 9. května	44
5. Řízení tisku v Československu před rokem 1945	47
5.1. Řízení tisku za první Československé republiky	47
5.2. Řízení tisku za druhé Československé republiky	53
5.3. Řízení tisku za Protektorátu Čechy a Morava	55
6. Pojetí tisku v Československu v letech 1945–1953	60
6.1. Třetí Československá republika.....	60
6.2. Pojetí tisku po únoru 1948.....	65
7. Václav Kopecký (1897–1961)	72
8. Ministerstvo informací a tištěná žurnalistika v letech 1945–1953.....	78
8.1. Třetí Československá republika.....	78
8.1.1. Struktura periodického tisku	78
8.1.2. Legislativní úprava tisku	81
8.1.3. Vznik a vnitřní struktura ministerstva informací	86

8.1.4.	Příděl tiskařského papíru	95
8.1.5.	Cenzura.....	98
8.1.6.	Ministerstvo informací a týdeník ČSL Obzory	105
8.2.	Období od komunistického převratu až do zrušení ministerstva informací	109
8.2.1.	Změny ve struktuře periodického tisku po únoru 1948.....	114
8.2.2.	Legislativní úprava tisku	115
8.2.3.	Změny ve vnitřní struktuře ministerstva informací a osvěty.....	124
9.	Závěr.....	130
10.	Seznam archivních pramenů, literatury a internetových zdrojů.....	134
10.1.	Primární prameny.....	134
10.2.	Periodika	134
10.3.	Monografie.....	134
10.4.	Studie	136
10.5.	Internetové zdroje	138
11.	Obrazová příloha	142

Seznam použitých zkratk

A. j.	Archivní jednotka
AV MI	Akční výbor ministerstva informací
AV NF	Akční výbor Národní fronty
AV SČN	Akční výbor Svazu českých novinářů
Č. j.	Číslo jednací
ČNR	Česká národní rada
ČSL	Československá strana lidová
ČSNS	Československá strana národně socialistická
ČSR	Československá republika
ČSSD	Československá strana sociálně demokratická
ČTK	Československá tisková kancelář
FF UK	Filozofická fakulta Univerzity Karlovy
Inv. č.	Inventární číslo
Ka. č.	Karton číslo
KNV	Krajský národní výbor
KSČ	Komunistická strana Československa
KSS	Komunistická strana Slovenska
MI	Ministerstvo informací
MIO	Ministerstvo informací a osvěty
MNV	Místní národní výbor
NA	Národní archiv
NF	Národní fronta
ONV	Okresní národní výbor
PNS	Prozatímní národní shromáždění
ROH	Revoluční odborové hnutí
SČN	Svaz českých novinářů
SP	Strana práce
SNR	Slovenská národní rada
SS	Strana svobody

Sv.	Svazek
TOMI	Tiskový odbor ministerstva informací
TOMIO	Tiskový odbor ministerstva informací a osvěty
TO PMR	Tiskový odbor Předsednictva ministerské rady
ÚNS	Ústavodárné národní shromáždění
ÚNV	Ústřední národní výbor
ÚPV	Úřad předsednictva vlády
ÚRO	Ústřední rada odborů
ÚSČN	Ústřední svaz československých novinářů
ÚV KSČ	Ústřední výbor Komunistické strany Československa
ZNV	Zemský národní výbor

1. Úvod

*„Pánové, jest pravda to, že ministerstvo informací jako nový ústřední úřad republiky jest produktem osvobozené války a spojené s ní revoluce. Jest pravda, že toto nové ministerstvo se rodilo společně s novým Československem. Avšak, jako jsme přesvědčeni, že si republika musí svůj nový charakter trvale zachovat a nesmí se vracet k ničemu starému, co bylo vývojem překonáno, tak jsme i toho názoru, že nové ministerstvo informací jako produkt osvobozené války a produkt revoluce musí v duchu tohoto svého zrodu trvale patřiti k novotám zmíněné organizace vlády, že musí trvale patřit k ústředním správním orgánům nového Československa.“*¹ Tato slova pronesl ministr informací Václav Kopecký na schůzi Informačního výboru Prozatímního národního shromáždění 24. 1. 1946, když představoval parlamentnímu výboru jím vedený nově vzniklý rezort informací.

Diplomová práce se zabývá řízením tištěných médií ministerstvem informací (od října 1948 ministerstvem informací a osvěty). Úřad měl správu masmédií ve své gesci od svého vzniku v dubnu 1945 až do svého zrušení v lednu 1953. Autor zasadí téma do kontextu jak obecných československých dějin, tak i právních dějin (včetně obnovy Československa během druhé světové války) a bude akcentovat vývoj v působnosti a pravomocích vlády a ministerstva v letech 1945–1953. Práce bude zpracována i s akcentem na dějiny tištěných médií. Samotné téma bude chronologicky rozděleno do dvou částí – období třetí republiky a tzv. zakladatelského období komunistické režimu, které se shodou okolností kryje s existencí zkoumaného ministerstva. Kapitoly budou primárně rozebírat strukturu periodického tisku v daných obdobích, legislativní úpravu tisku a vznik, změny ve vnitřní struktuře rezortu až zrušení ministerstva informací a osvěty.

Nutné je také na úvod uvést, že autor se již tématem částečně zabýval v rámci své bakalářské práce², která byla pod vedením docenta Jana Randáka obhájena na Ústavu českých dějin FF UK v roce 2020. Tématem práce byla tištěná žurnalistika během éry třetí republiky, ve které se autor také zabýval působností ministerstva informací. Část textu je tak z této práce převzata, nicméně snahou autora bylo vytěžit další archivní prameny a převzaté pasáže i téma jako takové rozšířit, což je už dáno i delším časovým obdobím, které tato práce na rozdíl od té předchozí pojímá.

---

¹ NA, fond KSČ – ÚV – 100/45, sv. 5, a. j. 153.

² Michal KARAS, *Tištěná žurnalistika za Třetí Československé republiky*. Bakalářská práce obhájena na Ústavu českých dějin FF UK v roce 2020.

1.1. Cíle, otázky a struktura práce

Autor se v předkládané práci bude zabývat, jakým způsobem byl řízen tisk ministerstvem informací (od října 1948 ministerstvem informací a osvěty) v letech 1945–1953. Téma bude vsazeno do kontextu obecných československých dějin. Zároveň bude popsána obnova Československa po druhé světové válce (včetně období během válečného konfliktu) po stránce právního a ústavního vývoje, na kterou bude navazovat analýza právních předpisů, kterými se měnila působnost a kompetence vlády a ministerstev. Dále bude snahou autora postihnout vývoj tištěných médií od vzniku Československa a bude ho zajímat, jakým způsobem se řízení tisku proměňovalo v jednotlivých etapách první, druhé Československé republiky a následně Protektorátu Čechy a Morava. V tomto ohledu se bude snažit akcentovat, zda je období let 1945–1953 vůči vývoji před rokem 1945 spíše kontinuální, nebo diskontinuální. Stejný záměr se bude týkat vzájemného porovnání let 1945–1948 a 1948–1953. Obě epochy budou taktéž srovnávány na základě analýzy, jak se v daných obdobích nahlíželo na tisk.

V rámci samotného tématu bude autora zajímat, jakým způsobem vzniklo ministerstvo informací, jakou mělo strukturu (včetně akcentace reorganizace úřadu a zmínění změny názvu rezortu v říjnu 1948 na ministerstvo informací a osvěty), která z jeho součástí měla v gesci oblast tištěných médií a jakými právními předpisy byl tisk legislativně upraven. Práce bude také reflektovat, jak vypadala struktura periodického tisku od května 1945 a zda došlo k její proměně v důsledku komunistického převzetí moci. Tato událost bude následně popsána také z pozice různých institucí (kromě samotného ministerstva informací například i prizmatem Svazu českých novinářů jakožto žurnalistické organizace). Stranou nezůstane ani postava ministra Václava Kopeckého, u které bude zkoumáno, jakým způsobem ovlivnila chod a správu rezortu. Závěr pak samozřejmě bude patřit tomu, z jakého důvodu bylo ministerstvo informací zrušeno, a které instituce převzaly jeho kompetence.

Diplomová práce se člení na sedm kapitol. První představuje kontext obecných československých dějin let 1945–1953. Druhý oddíl navazuje na ten úvodní a zaměřuje se na obnovu Československa během druhé světové války, který zahrnuje i právní a ústavní aspekty tj. prozatímní státní zřízení a dekrety prezidenta republiky. Výklad následně pokračuje přes poválečné tříletí až do schválení Ústavy 9. května. Třetí kapitola si klade za cíl charakterizovat působnost a pravomoce vlády a ministerstva v letech 1945–1953, při čemž je rozčleněna do podkapitol, které akcentují stav před, v rámci a po účinnosti Ústavy 9. května. Čtvrtá část opět vsazuje zkoumané téma do kontextu, neboť podkapitola popisuje, jakým způsobem byl řízen tisk před květnem 1945. Opět je kapitola strukturována do

chronologických podkapitol (řízení tisku za první Československé republiky, za druhé Československé republiky a za Protektorátu Čechy a Morava). Pátý oddíl se zabývá otázkou obecného pojetí tisku ve sledovaných letech a opětovně je rozdělen do dvou podčástí - na období třetí Československé republiky a na dobu po únoru 1948. Šestá kapitola je pak věnována postavě ministra Václavu Kopeckému.

Poslední, sedmá část, se zabývá samotným tématem. Kapitola se člení chronologicky do podkapitol, nejprve let 1945–1948 a následně roků 1948–1953. V první části je nejprve popisována nová struktura periodického tisku po květnu 1945, následně se analyzuje legislativní úprava tisku. Další podkapitola se soustředí na okolnosti vzniku a vnitřní strukturu ministerstva informací (tj. popis jednotlivých odborů a oddělení s důrazem na tiskový odbor MI včetně personálního obsazení úřadu). Pasáž zahrnující pováleční tříletí se následně zaměří na přiděl tiskařského papíru, kterého byl po druhé světové válce nedostatek, a proto bylo nutné trh s ním regulovat. Další podkapitola krátce pojedná o cenzurních tendencích během třetí republiky. Tématem poslední podčásti bude konflikt ministerstva informací s týdeníkem Československé strany lidové *Obzory*, kterému úřad hrozil zastavením vydávání a i později možno vzájemné vztahy charakterizovat jako velmi problematické. Na tomto případu lze dobře demonstrovat stav tiskové svobody v limitované demokracii poválečného Československa.

Druhá část je zaměřena na období po komunistickém převratu do ledna 1953, kdy bylo ministerstvo informací a osvěty zrušeno. Toto časové vymezení je shodou okolností totožné s periodou tzv. zakladatelské období komunismu v Československu. Na začátku kapitoly bude nejprve popsáno, jakou roli v komunistickém převzetí moci sehrála tištěná média a jakým způsobem se únorový převrat projevil například v Československé tiskové kanceláři, či novinářské organizaci Svazu českých novinářů. Další oddíly se následně zaměří na změnu struktury periodického tisku v této epoše. Následující pasáž se bude opětovně věnovat legislativní úpravě tisku a další část bude zahrnovat změny ve vnitřní organizaci ministerstva informací a osvěty až do jeho zrušení na počátku roku 1953.

Předkládaná práce se sice zabývá řízením tištěných médií v Československu v letech 1945–1953, nutné je ovšem poznamenat, že se dotýká pouze české části. Slovensko se v tomto směru odlišuje jak státoprávním vývojem (tzv. vlastními orgány včetně pověřenectva pro informace), tak i systémem řízení médií. Záležitosti správy tisku na Slovensku a slovenskému vývoji obecně se práce věnuje pouze okrajově s tím, že na některých místech je odkazováno na literaturu ke studiu.

1.2. Dosavadní stav vědeckého výzkumu a pramenná základna

1.2.1. Literatura

Z hlediska obecných československých dějin lze v rámci nejnovější literatury zmínit monografii Jana Rychlíka *Československo v období socialismu (1945–1989)*³, či kolektivní dílo *Dějiny Česka*⁴, které vznikly pod vedením Jana Klápštěho a Ivana Šedivého, či *Československo, dějiny státu*⁵ od kolektivu autorů v čele s Jindřichem Dejmkem. Československým dějinám se věnuje také americká historička Mary Heimannová, jejíž práce byla přeložena v roce 2020 s titulem *Československo: stát, který zklamal*.⁶ Dále lze uvést kompendiální kolektivní tituly jako například dílo editorů Jaroslava Pánka a Oldřicha Tůmy *Dějiny českých zemí*⁷, další práci⁸ Jana Rychlíka, kterou napsal s Vladimírem Penčevem, nebo kolektivní studii pod vedením Jana Randáka *Dějiny českých zemí*⁹.

Tuzemskými právními dějinami se nejnověji zabývá kolektivní práce¹⁰ pod patronací Václava Malého, jejíž výklad je doveden do roku 1945. Vývojem v letech 1945–1989 se pak věnuje opět kolektivní dílo Jana Kuklíka¹¹. Ústavní právo a státověda, v rámci kterého je téma probíráno i v historickém kontextu, vypracoval tým Václava Pavlíčka¹². Ján Grónský je pak autorem Komentovaných dokumentů k ústavním dějinám Československa, z nichž první díl zahrnuje roky 1914–1945¹³ a druhý roky 1945–1960¹⁴. Lze také zmínit dílo ze série *Velké dějiny Zemí Koruny české* z tematické řady *Stát*¹⁵, na kterém se podíleli editoři Karolina Adamová, Antonín Lojdek a Karel Schelle. Samozřejmostí jsou pak dvě publikace zabývající se dějinami správy – *Dějiny veřejné správy*¹⁶ od Karla Schelleho a kolektivní dílo *Dějiny správy v českých zemích: od počátků státu po současnost*¹⁷ od autorů Zdeňky Hledíkové, Jana

³ Jan RYCHLÍK, *Československo v období socialismu (1945–1989)*. Praha: Vyšehrad, 2020.

⁴ Jan KLÁPŠTĚ - Ivan ŠEDIVÝ, ed. *Dějiny Česka*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2019.

⁵ Jindřich DEJMEK, *Československo: dějiny státu*. Praha: Libri, 2018.

⁶ Mary HEIMANN, *Československo: stát, který zklamal*. Havlíčkův Brod: Petrkov, 2020.

⁷ Jaroslav PÁNEK - Oldřich TŮMA, *Dějiny českých zemí*. Praha: Karolinum, 2018.

⁸ Jan RYCHLÍK - Vladimír PENČEV, *Od minulosti k dnešku: dějiny českých zemí*. Praha: Vyšehrad, 2018.

⁹ Jan RANDÁK, *Dějiny českých zemí*. Praha: Knižní klub, 2016.

¹⁰ Karel MALÝ, *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Linde, 2003. s. 505.

¹¹ Jan KUKLÍK - Karolina ADAMOVÁ - Petr BĚLOVSKÝ, *Dějiny československého práva 1945–1989*. Praha: Auditorium, 2011.

¹² Václav PAVLÍČEK - Ján GRONSKÝ - Jiří HŘEBEJKA et al., *Ústavní právo a státověda. II. díl, Ústavní právo České republiky*. Praha: Leges, 2015.

¹³ Ján GRONSKÝ, *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa. I, 1914–1945*. Praha: Karolinum, 2005.

¹⁴ Ján GRONSKÝ, *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa. II, 1945–1960*. Praha: Karolinum, 2006.

¹⁵ Karolina ADAMOVÁ - Antonín LOJEK - Jaromír TAUCHEN – Karel SCHELLE ed. *Velké dějiny Zemí Koruny české. Tematická řada, Stát*. Praha: Paseka, 2015.

¹⁶ Karel SCHELLE, *Dějiny veřejné správy*. Praha: Wolters Kluwer, 2016.

¹⁷ Zdeňka HLEDÍKOVÁ - Jan JANÁK - Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích: od počátků státu po současnost*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007.

Janáka a Jana Dobeše. V neposlední řadě také stojí za zmínku dva webové portály, na kterých lze nalézt právní předpisy - web zákony pro lidi¹⁸ a ASPI¹⁹.

Dějiny tištěné žurnalistiky a médií obecně se nejnověji zabývala trojice autorů Petr Bednařík, Jan Jiráček a Barbara Köpplová²⁰. Jakub Končelík, Pavel Večeřa a Petr Orság se ve své práci orientovali na dějiny médií 20. století²¹. Před rokem 1989 se historii žurnalistiky věnovali nejprve Milena Beránková, Alena Křivánková a Fraňo Ruttkay, kteří se zaměřili na roky 1918–1944²² a následně dvojice autorů Alena Křivánková a Jozef Vátral, kteří zpracovali vývoj v letech 1944–1987²³. Dále je třeba ještě zmínit Dějiny slovenského novinářství 1918-1968²⁴ od Luboše Šefčáka a Zuzany Duhajové. Dějiny tištěné žurnalistiky a řízení tisku pak byly ve sledovaném období zpracovány autory v mnoha dílčích studiích. Petr Bednařík se opakovaně věnoval mediálnímu vývoji během třetí republiky (v jedné práci společně s Janem Cebem)²⁵. Dvojice se v jiné studii zaměřila na téma v období od února 1948 do prosince 1950²⁶. Nelze také opomenout práci Martina Gromana vztahující se k řízení československých médií v 50. letech 20. století²⁷.

Dále je třeba jmenovat také publikace, které se zabývají spolkovým životem novinářů v Československu. Nejnovějším počinem v této oblasti je Spolkový život českých novinářů v letech 1945–1948²⁸ od Jana Cebeho. Vladimír Hudec pak před rokem 1989 sepsal práci o historii novinářských organizací v delším časovém úseku, konkrétně mezi léty 1877–1987²⁹. Na pomezí dějin žurnalistiky a dějin spolkového života tuzemských novinářů se řadí

¹⁸ <https://www.zakonyprolidi.cz/> (přistoupeno 3. 8. 2021).

¹⁹ <https://www.aspi.cz/> (přistoupeno 3. 8. 2021).

²⁰ Petr BEDNAŘÍK - Jan JIRÁK - Barbara KÖPPLOVÁ, *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2019.

²¹ Jakub KONČELÍK - Pavel VEČEŘA - Petr ORSÁG, *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010.

²² Milena BERÁNKOVÁ - Alena KŘIVÁNKOVÁ - Fraňo RUTTKAY, *Dějiny československé žurnalistiky: celost. vysokošk. učebnice. III. díl: Český a slovenský tisk v letech 1918-1944*. Praha: Novinář, 1988.

²³ Alena KŘIVÁNKOVÁ - Jozef VATRÁL, *Dějiny československé žurnalistiky. IV. díl: Český a slovenský tisk v letech 1944-1987*. Praha: Novinář, 1989.

²⁴ Luboš ŠEFCÁK - Zuzana DUHAJOVÁ, *Dějiny slovenského novinářství 1918-1968*. Bratislava: Univerzita Komenského, 1999.

²⁵ Petr BEDNAŘÍK, *Český tisk v letech 1945-1948*, in: Jakub KONČELÍK, Barbora KÖPPLOVÁ, Irena PRÁZOVÁ, *Rozvoj české společnosti v Evropské unii. Část III, Média, Teritoriální studia*. Praha: Matfyzpress 2004, s. 132 - 144.

Petr BEDNAŘÍK, *Proměny českých médií v letech 1945-1948*, in: Václav MALÝ, *Společnost a kultura v Českých zemích 1939-1949*, Praha: Národní muzeum, 2013 s. 164-174.

Petr BEDNAŘÍK - Jan CEBE, *Řízení českých médií v letech 1945-1948*, in: Sborník Národního muzea v Praze. Řada C - Literární historie. Praha: Národní muzeum 51, č. 1-4, 2006, s. 32-36.

²⁶ Petr BEDNAŘÍK - Jan CEBE, *Vývoj médií v Československu od února 1948 do prosince 1950*, in: Sborník Národního muzea v Praze. Řada C. Praha: Národní muzeum, 2008. s. 53-56.

²⁷ Martin GROMAN, *Řízení československých médií v 50. letech 20. století*, in: Sborník Národního muzea v Praze. Řada C - Literární historie. Praha: Národní muzeum, 2008, 53, č. 1-4, 2008, s. 57-63.

²⁸ Jan CEBE, *Spolkový život českých novinářů v letech 1945-1948*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2015.

²⁹ Vladimír HUDEC, *Z historie naší novinářské organizace (1877-1987)*. Praha: Novinář, 1987.

katalog³⁰, určený k výstavě v Národním (respektive tehdy ještě Státním ústředním archivu), která vznikla pod vedením autorského týmu Alexandry Blodigové, Barbary Köpplové a Martina Sekery z roku 2002.

Ministerstvo informací zatím nebylo předmětem žádné větší práce, lze tak zmínit studii Jana Dobeše³¹, která si klade otázku, zda lze ministerstvo informací v letech 1945–1948 označit za totalitní instituci. Do stejného období je vsazena i komparace Petra Bednaříka³², který se v ní zabývá vzájemným vztahem ministerstva informací a slovenským pověřenectvím pro informace. Tématem knihy³³ Jany Pákové je pak postava ministra informací Václava Kopeckého, kterému se taktéž v jedné kapitole věnovali Karel Kaplan spolu s Pavlem Kosatíkem ve své práci *Gottwaldovi muži*³⁴. O Kopeckém pak byla napsána řada dílčích studií například od Petry Paterové³⁵, Ladislava Niklíčka³⁶ a Ladislava Švadleny.³⁷

S tématem je také úzce spojena problematika cenzury tisku. Karel Kaplan a Dušan Tomášek ji analyzovali ve své práci, která pojímá roky 1945–1956³⁸. Nověji byla tato oblast zpracována slovenskou historičkou Katarínou Zavackou³⁹, která se ve své studii věnovala cenzuře v období třetí republiky. Specifickým dílem je kolektivní projekt výzkumníků z Ústavu pro českou literaturu AV ČR pod vedením Pavla Janáčka, Petra Piši, Petra Šámala a Michaela Wögerbauera, jejichž dvoudílná práce *V obecném zájmu: cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře*⁴⁰ se primárně zaměřuje na reglementaci literatury, ale obsahuje také pasáže o periodickém tisku. V neposlední řadě lze také uvést publikaci Vladimíra Bystrova *Svobodná nesvoboda: některé příklady postupující komunizace a*

---

³⁰ Alexandra BLODIGOVÁ - Barbara KÖPPLOVÁ - Martin SEKERA, *Dějiny českého novinářství a českých novinářských spolků*. Praha: Státní ústřední archiv, 2003.

³¹ Jan DOBEŠ, *Ministerstvo informací 1945-1948: totalitní instituce?*, in: Ivo T. BUDIL, *Totalitarismus 4: interdisciplinární pohled*, Plzeň: Fakulta filozofická Západočeské univerzity, 2008 s. 176-185.

³² Petr BEDNAŘÍK, *Komplikované vztahy pověřenectva informací a ministerstva informací v letech 1945-1948*, in: *Acta historica Universitatis Silesianae Opaviensis*. Opava: Slezská univerzita, 2014, s. 183-198.

³³ Jana PÁKOVÁ, *Demagog ve službách strany: portrét komunistického politika a ideologa Václava Kopeckého*. Praha: ÚSTR, 2008.

³⁴ Karel KAPLAN - Pavel KOSATÍK, *Gottwaldovi muži*. Praha: Paseka, 2004.

³⁵ Petra PATEROVÁ, *Osobní fond Václav Kopecký v Národním archivu*, in: *Acta historica Universitatis Silesianae Opaviensis*, Opava: Slezská univerzita v Opavě 3, (2010), s. 271-272.

³⁶ Ladislav NIKLÍČEK, *Ideolog a praktik československého stalinismu*, in: *Dějiny a současnost*. Kulturně historická revue. 12, č. 3, (1990) s. 52-57.

³⁷ Ladislav ŠVADLENA, *Václav Kopecký jako ministr ideolog v letech 1948-53*, in: *Proměny diskursu české marxistické historiografie: (kapitoly z historiografie 20. století)*. České Budějovice: FF JU v Českých Budějovicích, Historický ústav ve spolupráci s NTP Pelhřimov, 2008 s. 171-178.

³⁸ Karel KAPLAN - Dušan TOMÁŠEK, *O cenzuře v Československu v letech 1945-1956: studie*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994.

³⁹ Katarína ZAVACKÁ, *Censúra v Československu v rokoch 1945-1948*, in: *Evropa mezi Německem a Ruskem: sborník prací k sedmdesátinám Jaroslava Valenty*. Praha: Historický ústav AV ČR, 2000. s. 555-567.

⁴⁰ Michael WÖGERBAUER - Petr PÍŠA - Petr ŠÁMAL - Pavel JANÁČEK. *V obecném zájmu: cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře: 1749-2014*. Praha: Academia, 2015.

sovětizace mediální krajiny v Československu a snah komunistů umlčet český nekomunistický a církevní tisk v letech 1945–1948⁴¹.

Závěrem je třeba uvést i dobové publikace. Zásadní pramenem dějin tuzemské tištěné žurnalistiky pro poválečné období jsou *Nové základy českého periodického tisku*⁴² od Karla F. Zierise a pak taktéž *Noviny včera a zítra* od Václava Osvalda⁴³. Za zmínku stojí také autobiografické dílo komunistického novináře a představitele poválečné žurnalistické organizace Vojtěcha Dolejšího *Noviny a novináři*⁴⁴. Poslední dva tituly mají také co dočinění se Svazem českých, respektive československých novinářů - Věstník ústředního svazu československých novinářů jakožto oficiální periodikum organizace a textový přepis příspěvků⁴⁵, které byly předneseny na ustavujícím sjezdu Svazu československých novinářů 23.–24. října 1948.

1.2.2. Archivní prameny

Archivní fondy, které budou vytěžovány pro předkládanou práci, jsou všechny z provenience Národního archivu. Těžiště tvoří primárně dva fondy ministerstva informací - ministerstva informací⁴⁶ a ministerstvo informací - dodatky⁴⁷. V obou fondech se ale bohužel nachází relativně málo archiválií týkající se problematiky tištěné žurnalistiky. Tyto části fondů jsou do velké míry torzovité, protože fondy ministerstva informací byly částečně skartovány mezi lety 1954–1955 referenty ministerstva školství a osvěty. Oba fondy primárně disponují písemnostmi diplomatického charakteru. Jedná se hlavně o schémata organizační struktury úřadu, návrhy zákonů, vyhlášek a jiných právních předpisů, různé typy oběžníků, korespondenci s jinými ministerstvy nebo institucemi, či projevy ministra informací Václava Kopeckého (nejčastěji z jednání Informačního výboru nejprve Prozatímního národního shromáždění a po volbách v květnu 1946 Ústavodárného národního shromáždění). Dále budou využity dva fondy ministra informací Václava Kopeckého – první⁴⁸, který byl vytvořen pod patronací ÚV KSČ a druhý⁴⁹, při němž se v tomto případě jedná o osobní fond ministra.

---

⁴¹ Vladimír BYSTROV, *Svobodná nesvoboda: některé příklady postupující komunistické a sovětizace mediální krajiny v Československu a snah komunistů umlčet český nekomunistický a církevní tisk v letech 1945–1948*. Praha: Vyšší odborná škola publicistiky, 2006.

⁴² Karel František ZIERIS, *Nové základy českého periodického tisku*. Praha: Orbis, 1947.

⁴³ Václav OSVALD, *Noviny včera a zítra*. Praha: Práce, 1946.

⁴⁴ Vojtěch DOLEJŠÍ, *Noviny a novináři*. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1963.

⁴⁵ *I. sjezd československých novinářů v Praze: 23. a 24. října 1948*. Praha: Svaz československých novinářů, 1948.

⁴⁶ Národní archiv, fond Ministerstvo informací, Praha (MI).

⁴⁷ Národní archiv, fond Ministerstvo informací - dodatky, Praha (MI).

⁴⁸ Národní archiv, fond KSČ – Ústřední výbor 1945–1989, Praha – Václav Kopecký (KSČ – ÚV – 100/45).

⁴⁹ Národní archiv, fond Václav Kopecký.

Fondy obsahují převážně písemnosti osobní povahy, biografické texty o Václavu Kopeckém, výstřižky z denního tisku a opětovně také Kopeckého projevy.

Na doplnění těchto pramenů poslouží tři fondy. První je fond Úřad předsednictva vlády 1945-1959⁵⁰, který zahrnuje převážně materiály týkající se tiskové legislativy, přehledy o organizaci ministerstva informací a také dokumenty o sporu ministerstva informací s týdeníkem ČSL Obzory, sestávající hlavně z písemných rezolucí proti časopisu. Fond Klementa Gottwalda⁵¹ pak obsahuje zápisy z moskevských jednání z března 1945 o vzniku a personálním složení první poválečné vlády. Následně se ve fondu vyskytují zápisy z jednání předsednictva vlády i vlády po květnu 1945. Fond Archiv Syndikátu novinářů⁵² pak bude využit pro své archiválie z února 1948 a pokusí se ukázat, jakým způsobem probíhalo komunistické převzetí moci v rámci novinářské organizace Svaz českých novinářů. V tomto fondu se také nachází kompletní ročník 1947 svazového periodika Věstník ústředního svazu československých novinářů, který obsahuje texty reflektující poválečnou situaci v rámci novinářského stavu a náhledu na žurnalistiku jako takovou.

---

⁵⁰ Národní archiv, fond Úřad předsednictva vlády 1945-1959, běžná spisovna (ÚPV – B).

⁵¹ Národní archiv, fond KSČ - Ústřední výbor 1945-1989, Praha - Klement Gottwald (KSČ - ÚV - 100/24).

⁵² Národní archiv, fond Archiv Syndikátu novinářů, Praha (ASYN).

2. Historický kontext let 1945–1953

Tato kapitola si neklade za cíl vyčerpávajícím způsobem popsat dějiny třetí republiky a počátku 50. let, ale vzhledem k tématu práce je nutné provést alespoň základní kontextualizaci do obecných dějin sledovaných období. Nutno podotknout, že o některých aspektech bude pojednáno až v následující kapitole v souvislosti s ústavním vývojem mezi lety 1945 až 1953. Kapitola též chce poukázat na rozdílnost a někdy naopak až možná překvapivou podobnost třetirepublikového a počáteční fáze komunistického režimu. Tato část také poslouží k lepšímu pochopení, jak se v daných periodách československých dějin pohlíželo na tištěná média.

Období tzv. třetí republiky, které lze datovat mezi konec druhé světové války 8. 5. 1945 do komunistického převratu 25. 2. 1948 (i když formálně by se měla tato perioda zakončovat až přijetím ústavy 9. května⁵³), se v dnešní historiografii nedefinuje jednoduchým způsobem. Dobově se roky 1945 až 1948 označovaly za lidovou demokracii⁵⁴, což je ovšem v kontradikci se samotnou definicí demokracie⁵⁵, jejíž význam je „vláda lidu“ (z řeckého *demos* = lid a *kratos* = síla, vláda). Adjektivem lidová se mělo demonstrovat, že poválečná demokracie je na vyšší úrovni než ta prvorepubliková. Diskontinuita se vůči meziválečnému Československu deklarovala na základě odmítnutí liberalismu, který podle tehdejšího mínění byl zodpovědný za velkou hospodářskou krizi i za mnichovskou dohodu a řadu dalších neduhů.⁵⁶ Kvalitativní zvýšení se tak dokladovalo zásahem státu do hospodářské oblasti (kontrola výroby, na které měli podíl i samotní zaměstnanci) a laicizací veřejné správy nahrazením prvorepublikové samosprávy systémem národních výborů. Pokrokovým prvkem se tehdy jevilo také zjednodušení politického systému omezením počtu politických stran. Ty se navíc nedělily na vládní a opoziční, protože všechny subjekty byly součástí vlády Národní fronty.⁵⁷

Podle marxisticko-leninské historiografie byla třetí republika definována jako období „přerůstání revoluce národní a demokratické v revoluci socialistickou“. Základy prvních tří let od konce druhé světové války se kladly do Slovenského národního povstání a do českého květnového povstání. Obě události byly vnímány kromě ozbrojeného vystoupení proti okupačnímu režimu jako sociální revoluce, které položily základy socialismu, v níž proletariát

⁵³ Jan RYCHLÍK, *Československo v období socialismu (1945-1989)*. Praha: Vyšehrad, 2020, s. 70.

⁵⁴ Definice lidové demokracie podle sociologické encyklopedie Sociologického ústavu AV ČR je dostupná na https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Demokracie_lidov%C3%A11 (přistoupeno 3. 8. 2021)

⁵⁵ <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Demokracie> (přistoupeno 3. 8. 2021)

⁵⁶ Milan DRÁPALA, *Na ztracené vartě Západu: antologie české nesocialistické publicistiky z let 1945-1948*. Praha: Prostor, 2000, s. 20-21.

⁵⁷ Jan RYCHLÍK, *Československo v období socialismu*, s. 35.

zápasí s buržoazií. Ta byla podle komunistické ideologie poražena v únoru 1948. Přestože historiografie z let 1948 až 1989 byla silně tendenční a ahistorická, její pojetí třetí republiky lze považovat za přesné. Základy pozdějšího komunistického režimu byly položeny v prvních třech poválečných letech. Historik Jakub Rákosník vidí ve způsobu vládnutí mezi první, druhou a třetí republikou (včetně období druhé světové války) jistou kontinuální linii, kdy byl postupně omezován politický liberalismus a nahrazován většími státními zásahy. I když podle Rákosníka nemuselo dojít k vývoji po únoru 1948, „*politická praxe bez vyšší míry státního intervencionismu, kolektivisticky formulovaných zájmů a rovněž expertního a byrokratického řízení se však drtivě většině současníků stávala stále hůře představitelnou.*“⁵⁸ Sám Edvard Beneš⁵⁹ v tomto duchu už v průběhu druhé světové války počítal s poválečnými změnami v obnoveném Československu. Z hlediska třetirepublikových politických aktérů pak bylo otázkou, kam až poválečné změny dojdou. Komunisté počítali kvůli svému programu na jejich kontinuitě, zatímco nekomunistické strany byly vůči dalšímu vývoji opatrnější a spíše měly zájem na zachování nově vytvořeného statusu quo.⁶⁰

Přestože se třetí republika sama prohlašovala za demokratickou, historický výzkum po roce 1989 ji označuje za období omezené demokracie. Podle historika Jana Rychlíka se léta 1945 až 1948 považují za svobodné hlavně kvůli následnému vývoji v letech 1948 až 1989, která jsou zákonem⁶¹ definována jako roky nesvobody. Ovšem z hlediska politického významu pojmu svoboda, kdy lidé mohou hlásat své názory a činit tak i prostřednictvím volených orgánů, tak lze souhlasit s tezí v úvodu odstavce, že demokracie třetí republiky byla omezená, limitovaná a nelze ji tak srovnávat s jejím současným pojetím v novodobé České republice.⁶²

Přestože se KSČ i nekomunistické strany zaštiťovaly při obnově Československa navazováním na vývoj první republiky, ve skutečnosti se poválečný vývoj vůči meziválečnému Československu více vymezoval, než že by na něj navazoval. Klíčovým důvodem byla existence Protektorátu Čechy a Morava a Slovenského státu společně se změnou státoprávního uspořádání státu v průběhu druhé světové války.⁶³ I když formálně nadále platila ústava z roku 1920, do přijetí nové byla výrazným způsobem porušována. Zásadně byl změněn politický systém, o kterém bude pojednáno později. Poválečný vývoj se

⁵⁸ Jan KLÁPŠTĚ - Ivan ŠEDIVÝ, ed. *Dějiny Česka*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2019. s. 238-239.

⁵⁹ Více v Edvard BENEŠ, *Demokracie dnes a zítra*. Praha: Čin, 1946.

⁶⁰ Jan RYCHLÍK, *Československo v období socialismu*. s. 37.

⁶¹ Zákon č. 480/1991 Sb. o době nesvobody z 13. 11. 1991. Dostupný na <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1991-480> (přistoupeno 3. 8. 2021).

⁶² Jan RYCHLÍK, *Československo v období socialismu*. s. 37.

⁶³ Jan RYCHLÍK, *Československo v období socialismu*. s. 38.

taktéž projevil v úpravě občanských práv – nebylo možné například svobodně zakládat odbory (právo koaliční), neboť vznikla jednotná odborová organizace. Omezeno bylo také spolčovací právo, protože spolek nemusel být povolen úřady v případě, pokud podle nich odporovala jeho činnost veřejnému zájmu. Stejně omezení postihlo soukromé podnikání a vznik živností, které bylo vázáno na úřední povolení. V neposlední řadě byl zásadní změnou vznik národních výborů, které nahrazovaly prvorepublikové úřady územní samosprávy.⁶⁴ Tyto změny se pak po únoru 1948 v mnoha oblastech ještě více prohloubily.

Za jednu z hlavních vymožeností poválečné lidové demokracie byly považovány národní výbory, které nahrazovaly prvorepublikové úřady státní správy a samosprávy a měly posilovat samosprávný prvek. Postupně byly ustanoveny ve třech stupních – místní, okresní a zemské. Vznik nových orgánů měl ovšem daleko ke skutečné demokracii, protože NV byly voleny na různých shromážděních aklamací, nebo jeho členové byli vybíráni bez volby, což se dá srovnat se vznikem ruských sovětů během revoluce v roce 1917. Zároveň nebylo jasně vymezeno, který orgán měl doplňovat, či odvolávat členy NV. V praxi tak činilo ministerstvo vnitra (v jehož čele stál komunistka Václav Nosek), jelikož NV spadaly do jeho kompetence. V řadě regionů se „státně nespolehlivým obyvatelstvem“ dlouhou dobu fungovaly místo NV správní komise, jmenované ministerstvem vnitra. Zásadní obtíž pro legitimitu NV bylo také to, že až do roku 1954 se do nich nekonaly volby, i když výsledky parlamentních voleb v letech 1946 a 1948 se odrazily v jejich složení. Hlasování v roce 1954 nelze považovat za skutečné volby vzhledem k jejich charakteru po únoru 1948.⁶⁵

Poválečné třiletí se také neslo ve znamení změny národnostního složení, kdy Československo transferovalo velkou část německého obyvatelstva⁶⁶, u kterého se uplatnil princip kolektivní viny. Nutno říct, že se tak většinou dělo násilným způsobem⁶⁷. Podobný plán u maďarské menšiny se nezrealizoval. Mezinárodně schválený transfer těchto obyvatel byl ještě předtím doprovázen pozbytím československého občanství, ztrátou majetku a zemědělské půdy. Konfiskace se kromě Němců a Maďarů týkala také ať už skutečných, či domnělých zrádců a kolaborantů. Na ně se vztahovala taktéž poválečná retribuce, která byla upravena řadou dekretů prezidenta republiky, o kterém bude pojednáno níže. Historici Matěj

⁶⁴ Zdeňka HLEDÍKOVÁ - Jan JANÁK - Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích: od počátků státu po současnost*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007. s. 421-423.

⁶⁵ Jan RYCHLÍK, *Československo v období socialismu (1945-1989)*. s. 35-37.

⁶⁶ Více v Adrian von ARBURG - Tomáš STANĚK, ed., *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951: dokumenty z českých archivů. Díl II., svazek 1, Duben-srpen/září 1945: "divoký odsun" a počátky osídlování*. Středokluky: Susa, 2011.

Tomáš STANĚK, *Odsun Němců z Československa 1945-1947*. Praha: Academia, 1991.

⁶⁷ Více v Tomáš STANĚK, *Poválečné "excesy" v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování*. Praha: ÚSD AV ČR, 2005.

Spurný a Michal Pullmann považují uplatňování násilí v prvních měsících po druhé světové válce jednak za reakci na charakter válečné doby a zároveň jako důležitý mezikrok ke komunistickým represím po únoru 1948.⁶⁸

Jak již bylo zmíněno, poválečné změny se výrazným způsobem projeví v hospodářské oblasti⁶⁹. Byla zavedena státní kontrola výroby a zároveň byl výrazně upřednostňován veřejný sektor oproti tomu soukromého, i když ten si stále držel relativně vysoký podíl. Větší role státu v ekonomice po druhé světové válce se netýkala jen Československa a zemí střední a východní Evropy, ale také řady západních států jako Francie, Itálie, či Velké Británie. Podle Matěje Spurného a Michala Pullmanna státní zásahy do ekonomiky (a konkrétně znárodnění) je proto třeba vnímat „*nikoliv jako krátkodobý ústupek komunistům*⁷⁰ *nebo Sovětskému svazu, ale jako výraz převládajícího názoru na žádoucí hospodářské uspořádání.*“⁷¹

Za nejvýraznější symboly poválečných státních zásahů patřily znárodnovací dekrety z října 1945⁷², kterými se zestátnily doly, banky, pojišťovny a některé klíčové podniky. O rok později byl pak zveřejněn dvouletý hospodářský plán na obnovu země po válce. Určitou novinku taktéž představovaly závodní rady, které se spolupodílely na správě podniků. Závodní rady sice formálně měly být nezávislé, reálně ale jejich činnost byla propojena s jednotnými odbory – Revolučním odborovým hnutím. Přestože ROH bylo formálně nadstranické, ve skutečnosti v nich byl patrný vliv komunistů (předsedou byl předválečný šéf komunistických Rudých odborů a od roku 1945 poslanec za KSČ Antonín Zápotocký), podobně v jako dalších celostátních organizacích. Odbory se jako prodloužená ruka KSČ projeví během února 1948, když nejprve 22. 2. 1948 byl na sjezdu závodních rad vyhlášen požadavek dalšího znárodnění a 24. 2. 1948 pak generální stávk.⁷³

Vývoj třetirepublikové zahraniční politiky předznamenal, na které státy se bude Československo v následujících letech orientovat. Košický vládní program⁷⁴ stanovil jednoznačný příklon k Sovětskému svazu a na slovanské státy. Prosovětská a proslovanská orientace měla být „vyvažována“ korektními vztahy se západními státy. Navázání na SSSR bylo zapříčiněno primárně mnichovskou dohodou (provádění tzv. politiky odčinění Mnichova). Spojenectvím se SSSR se měla zajistit budoucí bezpečnost země a zabránit tak

⁶⁸ Jan KLÁPŠTĚ - Ivan ŠEDIVÝ, ed. *Dějiny Česka*. s. 284.

⁶⁹ Více v Václav PRŮCHA, *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992*. Brno: Doplněk, 2004.

⁷⁰ I když komunisté se znárodněním souhlasili, inicioval ho ministr průmyslu Bohumil Laušman za ČSSD.

⁷¹ Jan KLÁPŠTĚ - Ivan ŠEDIVÝ, ed. *Dějiny Česka*. s. 288.

⁷² Více v Jan KUKLÍK, *Znárodněné Československo: od znárodnění k privatizaci - státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě*. Praha: Auditorium, 2010.

⁷³ Jan RYCHLÍK, *Československo v období socialismu (1945-1989)*. s. 40-43.

⁷⁴ Dostupný na www.moderni-dejiny.cz/clanek/kosicky-vladni-program-5-4-1945/ (přistoupeno 3. 8. 2021).

opakování „Mnichova“. Se Sovětským svazem se koordinovala zahraniční politika a zároveň se vůči SSSR začala projevovat určitá servilita⁷⁵ – to KSČ usnadnilo prosadit při vzniku poválečného kabinetu řadu bodů ze svého programu.⁷⁶

Československo-sovětské vztahy ovlivňovalo tradiční československé rusofilství, které bylo ovlivněno také faktem, že sovětská rudá armáda osvobodila značnou část území země. Specifický vztah se SSSR však nebyl výsledkem Košického vládního programu, ale pramenil již z československo-sovětské smlouvy z prosince 1943. Přestože se Československo po druhé světové válce začlenilo do sovětské sféry vlivu, což způsobilo vytržení země ze západoevropského kulturního okruhu, do toho východoevropského se ho včlenit nepodařilo. Nutné je také zdůraznit, že na rozdíl od ostatních zemí východního bloku (Bulharsko, Rumunsko, Maďarsko, Polsko a sovětské části Německa (pozdější Německá demokratická republika), nebyl v Československu nastolen komunistický režim vojenskou cestou. V zemi totiž od podzimu 1945 nebyla na území státu ani americká ani sovětská armáda.⁷⁷

Poválečné tříletí bylo ukončeno událostmi na konci února 1948, o kterých bude pojednáno později. Tehdy KSČ získala monopolní postavení a mohla nastolit svou neomezenou vládu. V důsledku převratu docházelo k celé řadě změn ve všech oblastech života. Především již brzy po únoru 1948 probíhaly personální čistky, které primárně organizoval Ústřední akční výbor Národní fronty spolu se svými odbočkami. „Očista“ se týkala všech vrstev společnosti, hlavními důvody byl negativní postoj k nastupujícímu režimu, případně „reakční smýšlení“. V prvních měsících po únoru 1948 docházelo také k masové emigraci, především významných politických činitelů nekomunistických stran.

Výraznými změnami prošly politické strany. ČSSD byla v červnu 1948 sloučena s KSČ, ČSNS změnila název na Československou stranu socialistickou, stejně jako Demokratická strana, která se nově nazývala Stranou slovenské obrody. I když ostatní strany nadále participovaly v Národní frontě a ministři z těchto subjektů byli součástí nové rekonstruované Gottwaldovy vlády, reálnou moc měla KSČ, protože v průběhu převratu byly nekomunistické strany ovládnuty prokomunistickými křídly, které začaly bezvýhradně akceptovat komunistickou politiku. Změna režimu byla následně legitimizována v parlamentních volbách v červnu 1948, kdy již nekandidovaly strany samostatně, ale v rámci jednotné kandidátky. V ní bylo 80 % kandidátů za KSČ (a tehdy ještě i ČSSD), zbytek tvořili

---

⁷⁵ To lze dokladovat na některých bodech Košického vládního programu, podle kterých se poválečná armáda měla budovat po vzoru té sovětské, vzdělávání mělo být očištěno od všeho protisovětského, či ruština se měla stát prvním cizím jazykem ve výuce.

⁷⁶ Jan KLÁPŠTĚ - Ivan ŠEDIVÝ, ed. *Dějiny Česka*. s. 252.

⁷⁷ Jan RYCHLÍK, *Československo v období socialismu*. s. 43-45.

prověření zástupci z ostatních stran. Jednotná kandidátka, protože usilovala o hlasy jako jediná, dostala samozřejmě 100%, volilo ji 89,2 % voličů. I v těchto volbách byla možnost hlasovat bílým lístkem, který byl jedinou možností vyjádření nesouhlasu s poúnorovými poměry. Jan Rychlík odhaduje, že bílých lístků mohlo být odevzdáno kolem 20%, což je více než oficiální odhady, protože s volebními výsledky se v některých obvodech manipulovalo. Podle Rychlíka to není málo vzhledem k tomu, že se za takový způsob hlasování nedalo agitovat v rámci předvolení kampaně.⁷⁸

Prezident Edvard Beneš kvůli svému negativnímu postoji k nové ústavě (roli jistě hrál i jeho špatný zdravotní stav) rezignoval na funkci 7. 6. 1948, týden na to byl novou hlavou státu zvolen Klement Gottwald. Ten 15. 6. 1948 na základě výsledků voleb jmenoval novou vládu Antonína Zápotockého.⁷⁹

Období let 1948 až 1953, které se shodou okolností rovná době existence ministerstva informací (od října 1948 ministerstva informací a osvěty), je komunistickou historiografií označováno za „zakladatelské období komunismu“. To bývá datováno od komunistického převzetí moci v únoru 1948 do smrti Stalina a Gottwalda v březnu 1953, i když fakticky tato perioda ještě doznívá minimálně rok. Charakteristickým pro první fázi komunismu v Československu byl vznik aparátu KSČ a jeho mechanismu, který se změnami uplatňoval svou moc až do roku 1989. Zároveň šlo o jeho nejrepresivnější část, která je nechvalně proslulá politickými procesy proti jakékoliv opozici. Navzdory tomu (kromě období tzv. pražského jara) měl režim v té době největší podporu, neboť za ním stála velká část dělníků. Byl vytvářen „kult dělníka“, specifickým typem byl „úderník“, který plnil své pracovní závazky nad stanovený plán a tím pádem vyjadřoval svůj kladný postoj k tehdejšímu zřízení. S počátkem komunistického režimu byl také spojován s budováním kultu revolucionáře u mladých lidí, u kterých je považován příklon k radikální levici za generační záležitost.⁸⁰ Podpora režimu se taktéž zakládala na vizi brzkého dosažení socialismu společně s představou beztržní společnosti v dohledné době.⁸¹

Konec 40. a začátek 50. let se také projevil v zavedení řady sociálních opatření. Přestože se řada z nich připravovala už po skončení druhé světové války a KSČ je jen prohloubila, vydávala je za úspěch svého vládnutí. Jednalo se například o zavedení všeobecného sociálního pojištění, sestávající ze zdravotního a penzijního pojištění (pro případ

⁷⁸ Jan RYCHLÍK, *Československo v období socialismu*. s. 70-77.

⁷⁹ Programové prohlášení vlády je dostupné v <https://www.vlada.cz/assets/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1945-1960-csr/antonin-zapotocky/ppv-1948-1953-zapotocky.pdf> (přistoupeno 3. 8. 2021).

⁸⁰ Více v Denisa NEČASOVÁ, *Nový socialistický člověk: Československo 1948-1956*. Brno: Host, 2018.

⁸¹ Jan RYCHLÍK, *Československo v období socialismu*. s. 81-82.

nemoci, mateřství, invalidity a stáří). Tímto opatřením se následně argumentovalo, že v zemi byly lékařská péče a vzdělání bezplatné. Přestože se za péči a školství platit nemuselo, bylo to vykoupeno zvýšenými odvody a nízkými mzdami. Celkové zlepšení sociálního postavení obyvatel tak bylo iluzorní. Navzdory tomu, že se nejvyšší státní představitelé státu zaklínali během let 1948 až 1989 dělníky (respektive jednotnou dělnickou třídou, která ale nikdy neexistovala, protože byla odborně diferencována), v důsledku politiky KSČ docházelo ke mzdové nivelizaci. Ta poškozovala hlavně vysoce kvalifikované dělníky, navíc kvůli neustálým akcím překonávání plánu se intenzita práce zvyšovala. Polepšili si tak hlavně málo kvalifikovaní dělníci. Zároveň se na druhé straně zhoršila životní úroveň vyšších společenských tříd.⁸²

Z hlediska hospodářského vývoje se navazovalo na politiku státních zásahů z doby třetí republiky. Hospodářství bylo řízeno centrálně pětiletými hospodářskými plány, které spravoval Státní úřad plánovací. Veličina, podle které se plán orientoval, nebyl zisk, ale plnění daného plánu. V roce 1949 Československo se stalo členem Rady vzájemné hospodářské pomoci, která sdružovala státy východního bloku spolu se Sovětským svazem za účelem ekonomické spolupráce. Zásadní změnou byla na počátku 50. let likvidace živnostenského podnikání. V rámci zemědělství se pak vytvářela jednotná zemědělská družstva, která ovšem jimi nebyla v pravém slova smyslu, protože si neurčovala, co budou vyrábět. To měl na starosti pětiletý plán. Likvidace soukromých zemědělců byla navíc podpořena násilnou kolektivizací.⁸³

Jak již bylo zmíněno výše, období po roce 1948 patřilo k těm nejvíce represivním. Trestné činy byly v trestním zákonu z roku 1950 vymezeny tak široce, že bylo možné postihnout prakticky jakoukoliv činnost. Reálně byla od podzimu 1948 jakákoliv kritika vlády a komunistického režimu kriminalizována jako pobuřování proti republice, což se rozcházelo se základními principy demokracie, kdy mají občané právo vyjádřit svůj nesouhlas se státní politikou, což ale za dané situace nebylo možné. Tehdejší „diktatura proletariátu“ zároveň reálně neumožňovala uplatňování základních lidských práv, přestože ta byla v Ústavě 9. května zakotvena.⁸⁴ Podle Matěje Spurného a Michala Pullmanna se různé metody „očisty“ (konfiskace majetku a jeho znárodnění, nebo združstevnění, násilné metody marginalizace a exkluze jako nucené přesídlování nepohodlných lidí, zákaz vykonávat kvalifikované profese, odpírání práva na středoškolské, nebo vysokoškolské vzdělání, případně umístění do

---

⁸² Jan RYCHLÍK, *Československo v období socialismu*. s. 85-86.

⁸³ Jan RYCHLÍK, *Československo v období socialismu*. s. 99-108.

⁸⁴ Jan RYCHLÍK, *Československo v období socialismu*. s. 88, 93.

pracovních táborů, věznic či dokonce popravy) do velké míry podobaly těm uplatňovaným po skončení druhé světové války. Výše zmíněné formy „očistění“ měly na svědomí jak nacistický okupační režim, tak i poválečná třetí republika, která je uplatňovala hlavně vůči německému obyvatelstvu. Autoři konstatují, že „*navzdory politickým procesům, uzavření hranic a brutálním vězením i táborům období 50. let co do míry násilí nikdy nepřekonalo tři poválečná léta...*“, „což dokládají na nižším počtu obětí.“⁸⁵

Charakteristické pro 50. léta v Československu byly politické procesy⁸⁶, které měly za cíl eliminovat jakoukoliv případnou opozici vůči režimu. Už na konci roku 1948 byla přijata legislativa⁸⁷ s cílem postihovat i ta jednání lidí, která před rokem 1948 trestná nebyla. Právní normy byly navíc formulovány velmi obecně, proto se dala kriminalizovat skoro jakákoliv lidská činnost. Na přípravách procesů se podíleli významným dílem sovětští poradci. Samotné procesy neměly nic společného s klasickým soudním řízením, protože o rozsudku bylo rozhodnuto leckdy ještě před začátkem líčení soudu. Samotní účastníci procesů v drtivé většině trestné činy, přestupky, kvůli kterým stáli před soudem, nikdy nespáchali, ale byli souzeni za svůj (skutečný, nebo předpokládaný) negativní postoj k režimu. Obžalovaní své výpovědi museli memorovat nazpaměť často pod psychickým i fyzickým terorem ze strany vyšetřovatelů. I obhájci obžalovaných byli ustanoveni formálně a nemohli zvrátit verdikt soudu. Šlo tak o předem zinscenované divadlo, které sloužilo k propagandistickému využití režimem.⁸⁸ Za nejvýznamnější proces byl ten s tzv. skupinou kolem Milady Horákové⁸⁹, ve kterém byli postiženi předúnoroví zástupci nekomunistických stran (ČSNS, ČSL a ČSSD). Z dalších politických procesů lze jmenovat například proces s generálem Heliodorem Píkou, babický případ a řadu procesů s církevními představiteli (z nich nejznámější připravovaný proces s římskokatolickým knězem Josefem Toufarem, který zemřel ještě před jeho začátkem následkem mučení vyšetřovatelů).⁹⁰

---

⁸⁵ Jan KLÁPŠTĚ - Ivan ŠEDIVÝ, ed. *Dějiny Česka*. s. 284-286.

⁸⁶ Více v Karel KAPLAN - Pavel PALEČEK, *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. Brno: Barrister & Principal, 2008.

Karel KAPLAN, *Politický proces s Miladou Horákovou a spol.: komentované dokumenty*. Praha: Epoque, 2019.

⁸⁷ Lze jmenovat například zákon č. 231/1948 Sb. na ochranu lidově demokratické republiky z 6. 10. 1948, zákon č. 232/1948 Sb. o státním soudu z 6. 10. 1948, zákon č. 247/1948 Sb. o táborech nucené práce z 25. 10. 1948, či zákon č. 319/1948 Sb. o zlidovění soudnictví z 22. 12. 1948. Všechny zákony jsou dostupné na <https://www.zakonyprolidi.cz/> (přistoupeno 3. 8. 2021).

⁸⁸ Více v Pavlína KOUROVÁ - Petr KOURA, *Žádáme trest smrti!: propagandistická kampaň provázející proces s Miladou Horákovou a spol.: (historická studie a edice dokumentů)*. Praha: ÚSTR, 2008.

⁸⁹ Díky dochovanému filmovému materiálu před časem vznikl dokument České televize Proces H, který se věnuje procesu s tzv. vedením záškodnického spiknutí proti republice a je dostupný na <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10153697395-proces-h/dily/> (přistoupeno 3. 8. 2021).

⁹⁰ Jan RYCHLÍK, *Československo v období socialismu*. s. 124.

Politické procesy se ale neorientovaly jen na nekomunisty. V důsledku politických procesů v Maďarsku a Bulharsku, ve kterých byli odsouzeni údajní „nepřátelé strany“ zastávající vysoké stranické funkce v tamních komunistických stranách a také kvůli nátlaku ze strany Sovětského svazu, který požadoval odhalení „stranického spiknutí“ i v Československu, stali se oběťmi vykonstruovaných přelíčení i někteří vysocí představitelé KSČ. Šlo například o proces s tzv. skupinou kolem bývalého generálního tajemníka KSČ Rudolfa Slánského⁹¹, či proces s tzv. buržoazními nacionalisty, ve kterém byl odsouzen pozdější československý prezident Gustav Husák. Celkově bylo mezi lety 1948 až 1989 popraveno 240 osob z politických důvodů, z čehož jich 90 % bylo vykonáno právě v letech 1949 až 1953. Podle odhadů bylo za politické delikty potrestáno 200 000 až 250 000 osob.⁹²

---

⁹¹ Podobně jako u procesu s tzv. skupinou kolem Milady Horákové byl dochován audiovizuální materiál, který byl nalezen v roce 2018 a následně předán do Národního archivu. Materiál byl zdigitalizován a je dostupný na <https://www.nacr.cz/verejnost/badatelna/digitalni-badatelna/politicke-procesy/slansky#film> (přistoupeno 3. 8. 2021).

Více také v Karel KAPLAN, *Zpráva o zavraždění generálního tajemníka*. Praha: Mladá fronta, 1992.

⁹² Jan RYCHLÍK, *Československo v období socialismu*. s. 124-131.

3. Obnova Československa po druhé světové válce a ústavní vývoj

3.1. Prozatímní státní zřízení

Po faktickém rozbití Československa způsobeném mnichovskou dohodou a následným vznikem Protektorátu Čechy a Morava a Slovenského státu se řada politických i vojenských představitelů státu rozhodla odejít do exilu. Důvodem byly většinou politické motivy, či obava z pronásledování z politických, nebo rasových důvodů. Nutno říct, že politické, sociální a národnostní složení exulantů bylo do velké míry různorodé a vliv na jejich působení měla i země, do které se rozhodli odejít.⁹³ Zjednodušeně řečeno se odboj členil na domácí a zahraniční, který se dále dělil na londýnský (demokratický) a moskevský (komunistický). Obě části domácího i zahraničního odboje počítaly s obnovením Československa a jeho nepřerušenou právní kontinuitou. Ta byla odvozena od neplatnosti mnichovské dohody od samého počátku včetně následného vývoje událostí, které znamenaly likvidaci Československa a vznik Protektorátu Čechy a Morava a Slovenského státu.⁹⁴ I když cílem odboje bylo obnovení Československa, už v průběhu druhé světové války bylo jasné, že země v případě své obnovy nebude stejná jako meziválečná první republika a dozná řady změn, které ale akceptovala i větší část tehdejší československé poválečné společnosti.⁹⁵ Změny se měly týkat úpravy politického systému, reforem primárně v hospodářské a sociální oblasti a také v otázce státoprávního uspořádání se Slovenskem.⁹⁶

Určitým problémem byla neshoda na vůdčí postavě odboje v prvních letech války. Edvard Beneš se jakožto bývalý prezident Československa po své abdikaci 5. 10. 1938 stáhnul z politického života a věnoval se pedagogické činnosti na univerzitě v Chicagu. Do veřejné činnosti se však navrátil po vzniku Protektorátu Čechy a Morava v březnu 1939 a rozhodl se postavit do čela odboje. Mezi Benešovy oponenty⁹⁷ lze zařadit například bývalého premiéra Milana Hodžu, generála Lva Prchalů či meziválečného velvyslance ČSR ve Francii Štefana Osuského. Ten zastával tzv. vyslaneckou teorii, podle které právní kontinuitu státu přebrali českoslovenští diplomaté v zahraničí a československá vyslanectví. Pro Osuského byl

---

⁹³ Václav PAVLÍČEK - Ján GRONSKÝ - Jiří HŘEBEJKA et al, *Ústavní právo a státověda. II. díl, Ústavní právo České republiky*. Praha: Leges, 2015. s. 147.

⁹⁴ Karolína ADAMOVÁ - Antonín LOJEK - Jaromír TAUCHEN – Karel SCHELLE ed., *Velké dějiny Zemí Koruny české. Tematická řada, Stát*. Praha: Paseka, 2015. s. 473.

⁹⁵ O československé společnosti za třetí republiky více Lenka KALINOVÁ, *Východiska, očekávání a realita poválečné doby: k dějinám české společnosti v letech 1945-1948*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2004.

⁹⁶ Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Dějiny správy v českých zemích*. s. 421.

⁹⁷ Více v Jan KUKLÍK - Jan NĚMEČEK, *Proti Benešovi!: česká a slovenská protibenešovská opozice v Londýně 1939-1945*. Praha: Karolinum, 2004.

Beneš soukromou osobou, neboť na prezidentský post rezignoval v říjnu 1938.⁹⁸ Navzdory Osuskému a dalším se Beneš nakonec stal hlavou československého odboje. Byla totiž prosazena interpretace, že Beneš prezidentem vlastně nepřestal být, neboť rezignoval v čase po přijetí mnichovské dohody, a proto byla jeho abdikace neplatná, stejně jako bylo neplatné zvolení Emila Háchy za prezidenta v listopadu 1938. Beneš se v tomto směru odvolával na svůj sedmiletý mandát, který měl skončit roku 1942, neboť byl zvolen v roce 1935. Na konci roku 1942 mu pak na základě ústavy⁹⁹ mandát prodloužila exilová vláda do doby, než bude možné zvolit novou hlavu státu. Zastávání funkce Benešem bylo navíc podpořeno faktem, že byl uznáván jako vůdčí postava odboje řadou spojeneckých států.¹⁰⁰ Funkce prezidenta tak symbolizovala ústavně-právní kontinuitu státu.¹⁰¹

Pro činnost odboje bylo nutné založit odbojovou organizaci, která bude uznána spojeneckými státy. V Paříži vznikl v říjnu 1939 Československý národní výbor v čele s Edvardem Benešem. Vzhledem k následnému postupu fronty a obsazení Francie nacistickým Německem v červnu 1940 byl Československý národní výbor přesunut do Londýna, kde se odboj rozvinul do většího počtu institucí. Nutno říct, že byla snaha ustanovovat politické orgány v souladu s předmnichovskými právními předpisy a také podle ústavních zvyklostí, pokud by to podmínky umožňovaly. V červenci 1940 vznikla první exilová vláda a do jejího čela byl jmenován Edvardem Benešem Jan Šrámek za Československou stranu lidovou (její předseda v letech 1922–1938 a 1945–1948). Šrámek spolu s ostatními ministry a státními tajemníky byli jmenováni na základě jmenovacího dekretu. Zároveň byla snaha založit instituci, která by suplovala neexistující zákonodárný sbor. Stalo se tak na základě ústavního dekretu č. 1/1940¹⁰², kterým vznikla Státní rada. Ta byla definována jako poradní sbor prezidenta a pomocný kontrolní orgán v rámci prozatímního státního zřízení Československé republiky. Měla mít maximálně 40 členů (později se jejich počet pohyboval mezi 40 a 50), v čele stál nejprve sociálně-demokratický politik Rudolf Bechyně, kterého v listopadu 1941 vystřídal také sociální demokrat Prokop Maxa. Státní rada se poprvé sešla 11. 12. 1940 a naposled 12. 3. 1945. Formálně byla zrušena vyhláškou předsedy vlády Jana Šrámka č.

---

⁹⁸ Jaroslav HRBEK ed., *Online encyklopedický slovník českých dějin 1938–1945*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2005. Dostupný na http://www.usd.cas.cz/wp-content/uploads/Slovník38_45.pdf (přistoupeno 3. 8. 2021).

⁹⁹ Ústavní listina Československé republiky z 29. 2. 1920. Dostupná na https://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.html (přistoupeno 3. 8. 2021).

¹⁰⁰ Karel MALÝ, *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Linde, 2003. s. 505.

¹⁰¹ Karolína ADAMOVÁ ed., *Velké dějiny Zemí Koruny české*. s. 481.

¹⁰² Ústavní dekret prezidenta republiky č. 1/1940 Sb. o ustanovení Státní rady jako poradního sboru prozatímního státního zřízení ČSR ze dne 21. 7. 1940. Dostupný v Ján GRONSKÝ, *Komentované dokumenty I*. s. 430-432.

2/1945 Sb. o zrušení Státní rady 4. 4. 1945. Na žádost prezidenta, nebo vlády měl orgán povinnost vypracovat stanovisko o určité otázce, problematice.¹⁰³

3.1.1. Dekrety prezidenta republiky

Přestože londýnští političtí představitelé měli zájem na ustanovování a činnosti politických orgánů v souladu s prvorepublikovou legislativou a ústavními zvyklostmi, podmínky exilu to do velké míry neumožňovaly. Tuto situaci řešil ústavní dekret č. 2/1940 o prozatímním výkonu moci zákonodárné¹⁰⁴. Podle něj úkony prezidenta například zastupování státu navenek, uzavírání mezinárodních smluv, prohlášení válečného stavu a další, které mělo za normálních okolností schvalovat Národní shromáždění, byly přiznány vládě. Právní norma také ustanovovala novinku v podobě vydávání dekretů prezidentem republiky. Ty prezident vydával vždy na návrh vlády¹⁰⁵ za kontrasignace premiéra, případně člena vlády. Zároveň v něm bylo zmíněno, že dekrety mají být vydávány jen v nezbytných případech. Dekrety se dělily na ústavní a běžné, ale z procesního hlediska mezi nimi nebyl rozdíl. Podle ústavního dekretu č. 12/1942¹⁰⁶ pak o dekretech měla jednat i Státní rada. Dekrety, které se týkaly také Slovenska, byly od roku 1945 projednávány v součinnosti se Slovenskou národní radou. Významným orgánem, který se odborně podílel na podobě londýnské legislativy včetně dekretů, byla Právní rada. Ta fungovala od února 1942 do února 1945 a svými pravomocemi měla nahrazovat neexistenci Nejvyššího správního soudu.

Je poněkud překvapující, že vydávání dekretů bylo odvozováno z ústavního zákona o změnách ústavní listiny a ústavních zákonů republiky Česko-Slovenské¹⁰⁷, který byl vydán v období druhé republiky v prosinci 1938. Podle této normy mohl prezident měnit ústavu a ústavní zákony na základě dekretů v případě jednomyslného souhlasu vlády a za splnění dalších podmínek. Využití tohoto ústavního zákona v rámci prozatímního zřízení bylo argumentováno stavem ústavní nouze – byla znemožněna činnost Národního shromáždění a protektorátní vláda a funkce státního prezidenta nepředstavovala československé orgány.

¹⁰³ Václav PAVLÍČEK - Ján GRONSKÝ - Jiří HŘEBEJK et al, *Ústavní právo a státověda. II. díl, Ústavní právo České republiky*. Praha: Leges, 2015. s. 148-150.

Ján GRONSKÝ, *Komentované dokumenty I.* s. 430-431

¹⁰⁴ Ústavní dekret prezidenta republiky č. 2/1940 o prozatímním výkonu moci zákonodárné z 15. 10. 1940. Dostupný v Ján GRONSKÝ, *Komentované dokumenty I.* s. 433-435.

¹⁰⁵ Do obecného povědomí se vžil pojem „Benešovy dekrety“. Z uvedeného výkladu je zřejmé, že dekrety nebyly primární iniciativou Edvarda Beneše. Přestože s některými dekrety ne vždy souhlasil, nepostupoval v nesouladu s vládou a svou kritiku dekretů adresoval vládě v dopisech.

¹⁰⁶ Ústavní dekret prezidenta republiky č. 12/1942, jímž se mění ústavní dekret prezidenta republiky ze dne 21. 7. 1940. Dostupný v Ján GRONSKÝ, *Komentované dokumenty I.* s. 448-449.

¹⁰⁷ Ústavní zákon č. 330/1938 Sb. o zmocnění ke změnám ústavní listiny a ústavních zákonů republiky Česko-Slovenské a o mimořádné moci nařizovací ze dne 15. 12. 1938. Dostupný v Ján GRONSKÝ, *Komentované dokumenty I.* s. 301-303.

Vydávání dekretů se dá rozdělit do dvou období. První lze zasadit do dubna 1945, tj. do konce trvání prozatímního státního zřízení. Do té doby byl prezident jediným nositelem zákonodárné moci, vláda mohla dekrety navrhopvat a Státní rada působila jako poradní orgán („v druhém období“ již nepůsobila – byla zrušena 4. 4. 1945). 5. 4. 1945 vznikla první poválečná vláda na již osvobozeném československém území. Londýnská exilová vláda sice sestávala z představitelů rozličných politických stran a směrů, ale při personálním složení se neuplatňoval žádný stranický či jiný klíč. Nově vzniklý kabinet už však akcentoval nový systém Národní fronty, podle kterého byla křesla ve vládě rozdělena mezi povolené politické strany. Vznikem vlády se tvorba dekretů výrazně přesunula od prezidenta právě k vládě.¹⁰⁸ Podle Jána Grónského se dekrety staly základními legislativními akty, kterými se realizoval Košický vládní program. Vznikem nového kabinetu tak začalo „druhé dekretální období“, které trvalo do ustanovení Prozatímního národního shromáždění 28. 10. 1945. Celkově bylo vydáno 142 dekretů, z čehož 44 „v prvním období“ a 98 „v druhém“. Poslední dekrety byly vydány 27. 10. 1945.¹⁰⁹

Tzv. druhé dekretální období bylo specifické tím, že většina dekretů platila jen pro české země. Na Slovensku byly dekrety modifikovány slovenskými orgány, o kterých bude pojednáno později.¹¹⁰ Dekrety vydané v již osvobozeném Československu z větší části reagovaly na poválečnou situaci. Řada z nich se týkala hospodářské oblasti – hlavně znárodnění¹¹¹, dále retribuce¹¹², německého a maďarského obyvatelstva¹¹³. Mnoho z nich také

---

¹⁰⁸ Václav PAVLÍČEK, *Ústavní právo a státověda*. s. 150-152.

¹⁰⁹ Ján GRONSKÝ, *Komentované dokumenty I*. s. 433-434, 477.

¹¹⁰ Jan KUKLÍK - Karolina ADAMOVÁ - Petr BĚLOVSKÝ, *Dějiny československého práva 1945-1989*. Praha: Auditorium, 2011. s. 14

¹¹¹ Například dekret prezidenta republiky č. 100/1945 Sb. o znárodnění dolů a některých průmyslových podniků z 24. října 1945. Dostupný na <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1945-100> (přistoupeno 3. 8. 2021)
dekret prezidenta republiky č. 101/1945 Sb. o znárodnění některých podniků průmyslu potravinářského z 24. října 1945. Dostupný na <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1945-101> (přistoupeno 3. 8. 2021)
dekret prezidenta republiky č. 102/1945 Sb. o znárodnění akciových bank z 24. října 1945. Dostupný na <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1945-102> (přistoupeno 3. 8. 2021)
dekret prezidenta republiky č. 103/1945 Sb. o znárodnění soukromých pojišťoven z 24. října 1945. Dostupný na <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1945-103> (přistoupeno 3. 8. 2021)

¹¹² Například dekret prezidenta republiky č. 16/1945 Sb. o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech z 19. 6. 1945. Dostupný na <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1945-16> (přistoupeno 3. 8. 2021)
Dekret prezidenta republiky č. 17/1945 o Národním soudu z 9. 7. 1945. Dostupný na <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1945-17> (přistoupeno 3. 8. 2021)

Dekret prezidenta republiky č. 138/1945 Sb. o trestání některých provinění proti národní cti z 27. 10. 1945. Dostupný na <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1945-138?text=provin%C4%9Bn%C3%AD+proti+n%C3%A1rodn%C3%AD+cti> (přistoupeno 3. 8. 2021).

¹¹³ Například ústavní dekret prezidenta republiky č. 33/1945 Sb. o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské z 2. 8. 1945. Dostupný na <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1945-33> (přistoupeno 3. 8. 2021)

upravovalo oblast školství, vědy a kultury (založení některých vysokých škol, zrušení německých vysokých škol, vzdělávání učitelů, zrušení školného na státních středních školách, organizace lidové a umělecké výbory, či zřízení Státního orchestru České filharmonie.¹¹⁴

S již zmíněnou právní kontinuitou byl zpočátku problém – nebylo pochyb o tzv. materiálně-právní kontinuitě, ale probíhaly diskuze, zda prezident republiky vydáváním dekretů nedal vzniknout novému tzv. ohnisku práva a nebyla tak narušena kontinuita tzv. formálně-právní. Navzdory pár výjimkám právní kontinuita přetrvala.¹¹⁵ Dalším faktickým úskalím byla existence více zdrojů právních řádů – ať šlo o platnost právních norem z období rakousko-uherské monarchie, předpisů z první a druhé republiky, z období Protektorátu Čechy a Morava (ať už je vydávala okupační správa, nebo protektorátní orgány), předpisů vzniklých z činnosti londýnského exilu (tj. Prozatímního státního zřízení v Londýně) a v neposlední řadě předpisů vydávaných po skončení druhé světové války.¹¹⁶

Částečně byl problém vyřešen již před koncem války ústavním dekretem o obnově právního pořádku¹¹⁷. Ten stanovil platnost veškeré legislativy přijaté do 29. 9. 1938. Naopak přestali platit všechny normy z doby tzv. nesvobody (od 30. 9. 1938 do 4. 5. 1945, tj. tedy od přijetí mnichovské dohody do začátku pražského povstání), respektive po přechodnou dobu, pokud neodporovaly ústavě, měly dočasně platit¹¹⁸. Avšak vzhledem k tomu, že ona doba nebyla stanovena, byly právní předpisy rušeny postupně. Podle tohoto dekretu měly být navíc dekryty prezidenta republiky dodatečně schváleny dodatečně a měly přestat platit 6 měsíců od prvního schůze Prozatímního národního shromáždění jakožto poválečného zákonodárného

---

dekret prezidenta republiky č. 12/1945 Sb. o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa z 23. 6. 1945. Dostupný v <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1945-12> (přistoupeno 3. 8. 2021).

Ústavní dekret prezidenta republiky č. 137/1945 Sb. o zajištění osob, které byly považovány za státně nespolehlivé, v době revoluční z 27. 10. 1945. Dostupný v <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1945-137> (přistoupeno 3. 8. 2021)

Dekret prezidenta republiky č. 5/1945 o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů z 23. 5. 1945. Dostupný v <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1945-5> (přistoupeno 3. 8. 2021)

Dekret prezidenta republiky č. 28/1945 Sb. o osídlení zemědělské půdy Němců, Maďarů a jiných nepřátel státu českými, slovenskými a jinými slovanskými zemědělci z 26. 7. 1945. Dostupný v <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1945-28> (přistoupeno 3. 8. 2021).

¹¹⁴ Václav PAVLÍČEK, *Ústavní právo a státověda*. s. 162.

¹¹⁵ Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Dějiny správy v českých zemích*. s. 421.

¹¹⁶ Václav PAVLÍČEK, *Ústavní právo a státověda*. s. 157.

¹¹⁷ Ústavní dekret č. 11/1944 o obnově právního pořádku z 3. 8. 1944. Dostupný v Ján GRONSKÝ, *Komentované dokumenty I*. s. 460-467.

¹¹⁸ Kromě právních norem vzniklých na území Protektorátu a Slovenského státu šlo o legislativu, která byla přijata na zabraném území Německem, Polskem a Maďarskem. Použitelnost předpisů z tzv. doby nesvobody upravoval zákon č. 195/1946 Sb. o použitelnosti předpisů z doby nesvobody, dostupný na <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1946-195> (přistoupeno 3. 8. 2021).

sboru. Schválení dekretů (tzv. ratihabice) proběhlo na základě ústavního zákona č. 57/1946¹¹⁹. Dekret zároveň pojednával o platnosti rozhodnutí soudů a správních úřadů z tzv. doby nesvobody.¹²⁰

Nutno také dodat, že do konceptu právní kontinuity zasáhl vznik slovenských orgánů během Slovenského národního povstání. Zatímco „česká strana“ ústavním dekretem č. 11/1944 o obnově právního pořádku odmítla, až na výjimky, veškerou legislativu z doby nesvobody, SNR naopak z doby nesvobody akceptovala všechny právní normy kromě těch odporujících republikánsko-demokratickému duchu.¹²¹ Další dekreta pak upravovaly transformaci válečných právních norem do právního řádu Československa.¹²²

3.2. Obnovené Československo

3.2.1. Stav do voleb 1946

Prozatímní státní zřízení v Londýně bylo ukončeno 4. 4. 1945, kdy byla jmenována první poválečná vláda. O jejích programových prioritách a personálním složení jednali zástupci londýnského a moskevského odboje na konci března 1945 v Moskvě. Na probíraných otázkách panovala vcelku shoda, výjimkou byl vstup zástupců Slovenské národní rady, se kterými nebyla na počátku shoda na státoprávním uspořádání. Přesto se rozdílné názory poměrně rychle vyřešily kompromisem mezi oběma stranami.¹²³ Funkci premiéra zastával sociální demokrat a dřívější velvyslanec v Sovětském svazu Zdeněk Fierlinger. Vláda 5. 4. 1945 zveřejnila svůj program. Ten je znám pod názvem Košický vládní program¹²⁴, někdy je také nazýván magnou chartou československého poválečného období. Za konečným zněním Košického vládního programu stálo moskevské vedení KSČ, které na rozdíl od ostatních politických stran přišlo jako jediné s komplexním plánem. Nutno ovšem dodat, že určité ucelené koncepty poválečného dění vznikly i v rámci Československé strany národně socialistické a Československé strany sociálně demokratické.¹²⁵ Program vymezoval body

¹¹⁹ Dostupný v Ján GRONSKÝ, *Komentované dokumenty II.* s. 170.

¹²⁰ Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Dějiny správy v českých zemích.* s. 432.

¹²¹ Ján GRONSKÝ, *Komentované dokumenty I.* s. 550.

¹²² Dekret presidenta republiky č. 19/1945 Sb. o Sbírce zákonů a nařízení republiky Československé z 23. 6. 1945 a ústavní dekret presidenta republiky č. 22/1945 o vyhlášení právních předpisů, vydaných mimo území republiky Československé z 23. 6. 1945. Oba jsou dostupné v Ján GRONSKÝ, *Komentované dokumenty II.* s. 76-79.

¹²³ Ján GRONSKÝ, *Komentované dokumenty I.* s. 478.

¹²⁴ Dostupný na www.moderni-dejiny.cz/clanek/kosicky-vladni-program-5-4-1945/ (přistoupeno 3. 8. 2021)

¹²⁵ Milan DRÁPALA, *Na ztracené vartě Západu.* s. 18.

upravující hlavně vnitřní a zahraniční politiku, nové státoprávní uspořádání státu, retribuce vůči Němcům a Maďarům a hospodářské a sociálních otázky.¹²⁶

Oblast, která doznala zásadních změn po dubnu 1945, byl politický systém. Místo prvorepublikové liberální demokracie, založené na volné politické soutěži, byl utvořen systém Národní fronty, v rámci kterého se na vládě podílel omezený počet českých a slovenských stran. Sestávala ze čtyř českých (Československá strana lidová, Československá strana národně socialistická, Československá strana sociálně demokratická a Komunistická strana Československa) a dvou slovenských politických stran (Demokratická strana a Komunistická strana Slovenska). V roce 1946 k nim přibýly ještě dvě slovenské strany - Strana slobody a Strana práce. Některé prvorepublikové strany pod záminkou kolaborace s fašismem tak nebyly obnoveny, ať už šlo o agrárníky, živnostenskou stranu, Národní sjednocení, či Hlinkovu slovenskou ľudovou stranu.¹²⁷ V případě založení nové politické strany musely s jejím vznikem souhlasit ty stávající. Zároveň všechny strany byly vládními a neexistovalo tak klasické dělení na vládní a opoziční subjekty.

I zákonodárné orgány poválečného Československa se oproti první republice výrazně odlišovaly. Jednak bylo ustanoveno Prozatímní národní shromáždění¹²⁸ a zároveň nebyl obnoven senát. Členové jediné zákonodárné komory byli voleni delegačními volbami národními výbory. Tento způsob volby upravovalo vládní nařízení o volbě PNS¹²⁹. Národní výbory¹³⁰ jakožto nové orgány státní a veřejné správy nahrazovaly předválečné prvorepublikové úřady a členily se na místní, okresní a zemské národní výbory. Po svém vzniku místní národní výbory zvolily volitele, kteří pak na okresních shromážděních volili členy okresních národních výborů spolu s delegáty zemských shromáždění. Na nich pak volbou byli určeni členové ZNV, kteří měli za povinnost zvolit nové poslance.¹³¹

---

¹²⁶ Karolina ADAMOVÁ, *Velké dějiny Země Koruny české*. s. 493-495.

¹²⁷ Milan DRÁPALA, *Na ztracené vartě Západu*. s. 18.

¹²⁸ Vzniklo na základě ústavního dekretu presidenta republiky č. 18/1944 o národních výborech a prozatímním Národním shromáždění ze 4. 12. 1944. Dostupný v Ján GRONSKÝ, *Komentované dokumenty I*. s. 469-471.

¹²⁹ Vládní nařízení č. 48/1945 Sb. o volbě Prozatímního Národního shromáždění z 25. 8. 1945. Dostupné v *Komentované dokumenty II*. s. 116-120.

¹³⁰ Národní výbory se staly jedním z problematických bodů při tvorbě ústavy mezi politickými stranami, kdy jednak nebyla shoda na rozsahu pravomocí NV a zároveň se lišily pohledy na územní rozčlenění výborů. KSČ prosazovala krajské zřízení, naproti tomu národní socialisté prosazovali zachování zemského zřízení. Po únoru 1948 pak již KSČ mohla uplatnit svou vizi bez problémů. Krajské zřízení bylo zavedeno k roku 1949 zákonem č. zákon č. 280/1948 Sb. o krajském zřízení, výňatky z něj dostupné v Ján GRONSKÝ, *Komentované dokumenty II*. s. 421-426.

¹³¹ Karolina ADAMOVÁ, *Velké dějiny Země Koruny české*. s. 493-496.

Kompetence a pravomoce nově vzniklé parlamentní komory upravoval ústavní dekret¹³². Ten stanovil jeho funkční období do vzniku Ústavodárného národního shromáždění. PNS se skládalo z celkem 300 zákonodárců (200 zástupců z českých zemí a 100 ze Slovenska) a byli rozděleni paritně podle stranického klíče. Část křesel byla obsazena také nominanty tzv. organizací celostátního významu (například Revoluční odborové hnutí, jednotný svaz českých zemědělců, Svaz české mládeže). PNS za svůj hlavní úkol mělo potvrdit prezidenta republiky ve funkci a provést ratihabici prezidentských dekretů. Nový parlament měl vykonávat své pravomoce prvorepublikového Národního shromáždění přiměřeně podle ústavy z roku 1920, ovšem ústavu mohl měnit jen v nevyhnutelných případech (v případě otázek o státoprávním uspořádání musela být pro většina slovenských poslanců).

PNS se sešlo poprvé na výročí vzniku Československa 28. 10. 1945¹³³. Na ustavující schůzi potvrdilo ve funkci prezidenta Edvarda Beneše, vyslovalo důvěru druhé vládě Zdeňka Fierlingera – ta se od té první v podstatě nelišila a taktéž zvolilo svého předsedu, kterým se stal Josef David za národní socialisty. PNS zároveň provedlo zmíněnu ratihabici zákonem č. 57/1946¹³⁴. Prozatímní parlament zasedal do 21. 5. 1946, během této doby schválil celkem 80 zákonů¹³⁵ týkajících se převážně obnovy hospodářství, konsolidace státních financí a prohloubení sociální politiky.¹³⁶

Důležitým požadavkem všech složek odboje byla taktéž obnova Československa v předmnichovských hranicích, tj. před říjnem 1938. Mnichovská dohoda, na základě které Československo postoupilo značnou část pohraničního území Německu, byla prohlášena za neplatnou všemi jejími signatáři kromě Německa již během druhé světové války. Toto území bylo Československu implicitně navraceno smlouvou 5. 6. 1945 o rozdělení Německa do čtyř okupačních zón, protože zabrané území z Mnichovské dohody nebylo v dokumentu zmíněno. Země ovšem řešila navrácení území i se svými ostatními sousedy. Maďarsko již na začátku roku 1945 souhlasilo s vrácením území anektovaným v letech 1938–1939. Nejkomplikovanější jednání byla s Polskem jakožto vítězným státem, které kvůli své pozici nemuselo nutně vracet dříve získaná území. I v tomto případě bylo území, které Polsko anektovalo na podzim 1938, bylo Československu navraceno. Československo naopak vrátilo

¹³² Ústavní dekret presidenta republiky č. 47/1945 Sb. o Prozatímním Národním shromáždění z 25. 8. 1945. Dostupný v Ján GRONSKÝ, *Komentované dokumenty II.* s. 113–115.

¹³³ Tento den se konaly první dvě schůze PNS. Stenografické záznamy jsou dostupné na <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/index.htm> (přistoupeno 3. 8. 2021).

¹³⁴ Ústavní zákon č. 57/1946 Sb., kterým se schvalují a prohlašují za zákon dekry presidenta republiky z 28. 3. 1946. Dostupný v Ján GRONSKÝ, *Komentované dokumenty II.* s. 172.

¹³⁵ Výčet nejvýznamnějších zákonů je dostupný v Ján GRONSKÝ, *Komentované dokumenty II.* s. 114.

¹³⁶ Karolina ADAMOVÁ, *Velké dějiny Zemí Koruny české.* s. 496–497.

Polsku menší území na Oravě a Spiši, které zabral dřívější Slovenský stát. Navzdory tomu ale Československo nebylo obnoveno v předválečné podobě, protože na základě smlouvy z 29. 6. 1945 byla Podkarpatská Rus¹³⁷ postoupena Sovětskému svazu.¹³⁸

V prvních poválečných měsících se taktéž jednalo o návratu československých občanů do země. Jednak byl řešen přesun obyvatel z bývalé Podkarpatské Rusi, po připojení k SSSR už Zakarpatské Ukrajiny. Jednání o přesunech obyvatel probíhalo také s představiteli Rumunska, Bulharska a Jugoslávie, s nimiž byly uzavřeny smlouvy. S Maďarskem byla sjednána roku 1946 dohoda o výměně obyvatel, s některými státy (například Polsko, Francii) se reemigrace řídila podle úmluv o repatriaci.¹³⁹ Tuto problematiku dále upravoval ústavní zákon o udělení státního občanství krajanům vracejícím se do vlasti¹⁴⁰.

Oproti první republice se obnovené Československo změnilo v rámci svého národnostního složení. Tato změna se projevila primárně po tzv. divokém odsunu německého obyvatelstva a následném tzv. řádném odsunu. Druhý jmenovaný byl schválen zástupci tzv. Velké trojky (USA, VB a SSSR) 2. 8. 1945 na konferenci v Postupimi. Kromě Československa měl proběhnout transfer Němců také z Maďarska a Polska. Podle odhadů bylo při tzv. divokém odsunu (květen - červenec 1945) z českých zemí násilně vyhnáno cca 650 000 a ze Slovenska cca 20 000 Němců. Samotný průběh byl doprovázen násilnostmi a často i přímo masakry německých obyvatel. V rámci tzv. řádného odsunu (v průběhu roku 1946) to bylo z českých zemí 2 100 000 a ze Slovenska 156 000 Němců. Celkově tak mělo v českých zemích zůstat asi 180 000 a na Slovensku celkem 24 000 německých obyvatel. Podobný transfer maďarského obyvatelstva se kvůli negativnímu stanovisku představitelů Postupimské konference nezrealizoval.¹⁴¹ Je nutné taktéž podotknout, že odsunu se netýkal žádný dekret prezidenta republiky, jak se dodnes část společnosti domnívá.

3.2.2. Stav po volbách 1946

První poválečné volby¹⁴² do Ústavodárného národního shromáždění se konaly 26. 5. 1946, do kterého se volilo 300 poslanců. Poválečné volby se odlišovaly od těch

---

¹³⁷ Smlouva společně s dalšími dokumenty o odstoupení Podkarpatské Rusi Sovětskému svazu je dostupná v Ján GRONSKÝ, *Komentované dokumenty II.* s. 80-89.

¹³⁸ Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Dějiny správy v českých zemích.* s. 421-422.

¹³⁹ Václav PAVLÍČEK, *Ústavní právo a státověda.* s. 179.

¹⁴⁰ Ústavní zákon č. 74/1946 Sb. o udělení státního občanství krajanům vracejícím se do vlasti z 12. 4. 1946.

Dostupný v <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1946-74> (přístupeno 3. 8. 2021).

¹⁴¹ Václav PAVLÍČEK, *Ústavní právo a státověda.* s. 181-183.

¹⁴² Organizace voleb v květnu 1946 byla upravena zákonem č. 28/1946 Sb. o úpravě stálých seznamů voličských z 21. 2. 1946, dostupný v Ján GRONSKÝ, *Komentované dokumenty II.* s. 151-160 a zákonem č. 67/1946 Sb. o volbě ústavodárného Národního shromáždění, dostupný *tamtéž*, s. 179-196.

prvorepublikových snížením volebního práva (aktivního na 18 let a pasivního na 21 let). Tímto právem navíc nově disponovali jen občané české, slovenské či jiné slovanské národnosti.¹⁴³

V českých zemích vyhrála jasně KSČ, následovaná národními socialisty, následně ČSL a čtvrté místo obsadila sociální demokracie. Na Slovensku se ovšem úspěch komunistů neopakoval, protože KSS skončila až na druhém místě za Demokratickou stranu. Novinkou těchto voleb byly tzv. bílé lístky. Tím měl volič vyjádřit svůj nesouhlas s kandidujícími stranami. Bílých lístků bylo ovšem odevzdáno pouze 0,8%, a proto neměly vliv na výsledky voleb. Mandáty byly rozděleny takto - KSČ 93, ČSNS 55, ČSL 46, DS 43, ČSSD 37, KSS 21, SS 3 a SP 2 poslanci. Výsledky voleb se taktéž zohlednily ve složení místních, okresních, zemských národních výborech i Slovenské národní rady. Na základě výsledků voleb byl sestaven nový kabinet, do jehož čela byl 2. 7. 1946 jmenován předseda KSČ Klement Gottwald.¹⁴⁴ Vláda se řídila tzv. budovatelským programem¹⁴⁵.

Hlavním úkolem Ústavodárného národního shromáždění bylo vytvoření nové ústavy¹⁴⁶. Volební období bylo omezeno na dva roky, a proto se počítalo s dalšími volbami na jaře 1948. Práce na ústavě měl na starosti ústavní výbor ÚNS vzniknuvší ústavním zákonem č. 197/1946¹⁴⁷. Výbor sestával z 36 členů podle poměrného zastoupení, navíc si zřídil sbor expertů, kteří se podíleli na vzniku ústavy v roce 1920 spolu s dalšími odborníky na ústavní právo. Předsedou se stal sociální demokrat Oldřich John, generální zpravodajem pak komunista Vladimír Procházka. Ten byl také tvůrcem jednotlivých částí ústavy. Přestože existovaly i jiné návrhy znění ústavy – například články Františka Weyra k některým dílčím otázkám, úprava česko-slovenských vztahů představiteli Demokratické strany¹⁴⁸, komplexnější koncept národního socialisty Vladimír Kubeše¹⁴⁹, nebo osobního tajemníka Edvarda Beneše během druhé světové války Eduarda Táborského¹⁵⁰, primárně se pracovalo s Procházkovým návrhem.¹⁵¹

---

¹⁴³ Ústavní zákon č. 65/1946 Sb. o ústavodárném Národním shromáždění z 11. 4. 1946. Dostupný v Ján GRONSKÝ, *Komentované dokumenty II.* s. 176-178.

¹⁴⁴ Václav PAVLÍČEK, *Ústavní právo a státověda.* s. 198-201.

¹⁴⁵ Budovatelský program třetí vlády Národní fronty Čechů a Slováků. Dostupný na <https://www.vlada.cz/assets/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1945-1960-csr/klement-gottwald-1/ppv-1946-1948-gottwald1.pdf> (přistoupeno 3. 8. 2021).

¹⁴⁶ O vzniku nové ústavy více v Karel KAPLAN, *Příprava Ústavy ČSR v letech 1946-1948: diskuse v Národní frontě a názory expertů : soubor dokumentů.* Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1993.

¹⁴⁷ Zákon č. 197/1946 Sb. o ústavním výboru ústavodárného Národního shromáždění ze 17. 10. 1946. Dostupný v Ján GRONSKÝ, *Komentované dokumenty II.* s. 228-229.

¹⁴⁸ Dostupný v Ján GRONSKÝ, *Komentované dokumenty II.* s. 276-283.

¹⁴⁹ Vladimír KUBEŠ, *O novou ústavu.* Praha: Melantrich, 1948.

¹⁵⁰ Eduard TÁBORSKÝ, *Naše nová ústava.* Praha: Čin, 1948.

¹⁵¹ Václav PAVLÍČEK, *Ústavní právo a státověda.* s. 204-206.

Přestože se zpočátku politické strany při tvorbě nové ústavy shodly na dělbě moci a základních občanských právech, postupem času vyplouvaly na povrch rozdílné názory na úpravu některých problematik – šlo především o otázku národních výborů, hospodářské záležitosti (hlavně míra znárodnění) a také o státoprávní uspořádání. Po únoru 1948 pak práce ústavě mohla být plně v gesci KSČ, která tak mohla bez problémů realizovat svou vizi. Symbolicky byla ústava schválena na výročí osvobození Československa rudou armádou 9. 5. 1948, proto nesla název Ústava 9. května.¹⁵²

3.2.3. Komunistický převrat v únoru 1948 z ústavně-právního hlediska

Mezi lety 1947 a 1948 se postupně měnila mezinárodní situace. V této době se rozpadla bývalá protihitlerovská koalice a postupně se začaly formovat jednotlivé bloky, mezi které pak byly později rozděleny státy během studené války. Zjednodušeně řečeno byl tak svět rozdělen na tzv. západní a východní blok. Ve druhém jmenovaném hrál hlavní roli Sovětský svaz. Československo podle řady historiků „nakročilo“ do tzv. východního bloku v červenci 1947, kdy se po intervenci Sovětského svazu odmítlo účastnit pařížské konference o Marshallově plánu. Samotné komunistické převzetí moci v únoru 1948 pak bylo už jen potvrzením začlenění země do sféry vlivu SSSR.¹⁵³ Přestože strany Národní fronty během celého trvání třetí republiky proklamovaly jednotu, od léta 1947 začínaly vyvěrat na povrch neshody uvnitř kabinetu – rozpory se mimojiné projevíly v rozdílných pohledech na znění nové ústavy.

Situace eskalovala na konci února 1948¹⁵⁴, kdy ministr vnitra Václav Nosek za KSČ odvolal vysoké představitele Sboru národní bezpečnosti v Praze. Proti tomu se ohradili ministři za ČSNS, ČSL a DS tím, že se rozhodli neúčastnit jednání vlády a 20. 2. 1948 podali demisi. Představitelé těchto stran tak chtěli vyvolat rezignaci celé vlády, aby se konaly předčasné volby. K demisi se nepřipojili ministři za ČSSD, ani oba nestraniční ministři Jan Masaryk a Ludvík Svoboda, z celkového počtu 26 ministrů jich rezignovalo 12, a proto vláda byla usnášeníschopná.

---

¹⁵² Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Dějiny správy v českých zemích*, s. 423.

¹⁵³ Určitou přípravou KSČ na převrat bylo tzv. luďácké spiknutí na Slovensku na podzim 1947. Tehdy byli význační představitelé Demokratické strany obviněni z napojení na bývalou klerofašistickou Hlinkovu slovenskou ľudovou stranu. Přestože šlo o vykonstruovaná tvrzení, vliv Demokratické strany ve slovenských orgánech byl výrazně oslaben.

¹⁵⁴ O komunistickém převratu dále například Karel KAPLAN, *Nekrvavá revoluce*. Praha: Mladá fronta, 1993. Týž, *Pět kapitol o únoru*. Brno: Doplněk, 1997.

Týž, *Únor 1948: komentované dokumenty*. Praha: Epoque, 2018.

Václav VEBER, *Osudové únorové dny: 1948*. Praha: NLN, 2008.

Z ústavně-právního hlediska byla vláda odpovědná Ústavodárnému národnímu shromáždění, které jí mohlo vyslovit nedůvěru v případě, že se pro ni vysloví alespoň polovina všech poslanců. Demokratické strany ale s touto variantou nepočítaly – předsednictvo ÚNS se 23. 2. dohodlo, že se parlament sejde až po skončení vládní krize. Strany odstoupivších ministrů se odvolávaly na § 80 Ústavy z roku 1920, podle kterého „vláda rozhoduje ve sboru, který je schopen usnášeti se, je-li přítomna mimo předsedu nebo jeho náměstka (zástupce) nadpoloviční většina ministrů,¹⁵⁵ a zároveň na § 4 ústavního dekretu č. 1/1945 Sb., kdy „vláda rozhoduje ve sboru, který je schopen usnášeti se, je-li přítomna nadpoloviční většina členů vlády.“¹⁵⁶ Podle Václava Pavlíčka ale neschopnost usnášet se nutně neznamenal podání demisi kabinetu, ale byla otázkou premiéra, aby zajistil fungování vlády. Přestože v následném vývoji byla již nadpoloviční většina ministrů v demisi (25. 2. 1948 ji podali dva sociální demokraté - náměstek premiéra František Tymeš a ministr výživy Václav Majer), vláda nepodala demisi jako celek, ale byla doplněna Edvardem Benešem podle návrhu předsedy vlády Klementa Gottwalda. Proti nekomunistickým stranám hrál také fakt, že podle § 68 Ústavy z roku 1920 „jakýkoli presidentův úkon moci vládní nebo výkonné potřebuje k své platnosti spolupodpisu odpovědného člena vlády,¹⁵⁷ což byl premiér Gottwald. Navíc podle ústavních zvyklostí demisi ministrů podepisoval předseda vlády. Představitelé nekomunistických stran doufali, že je v podání demisí podpoří prezident Edvard Beneš. Ten ovšem musel mít ke své činnosti Gottwaldův podpis, v jiném případě by jednal protiústavně. Vládní krize byla vyřešena 25. 2. 1948, kdy Edvard Beneš rekonstruoval Gottwaldovu vládu na jeho návrh. O důvěře nové vlády tzv. obrozené Národní fronty se hlasovalo na jednání ÚNS 10. 3. 1948¹⁵⁸. Schůze parlamentu ale byla již „zinscenována“ plně pod taktovkou KSČ, protože vládě vyslovilo důvěru všech 230 přítomných poslanců. Zbytek poslanců se jednání neúčastnil z vícera důvodů - část z nich byla v té době již v emigraci, někteří ve vazbě, případně se skrývali před represemi, nebo se vzdali svého mandátu.¹⁵⁹

---

¹⁵⁵ Ústavní listina Československé republiky z 29. 2. 1920. Viz https://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.html (přistoupeno 3. 8. 2021).

¹⁵⁶ Ústavní dekret presidenta republiky č. 1/1945 Sb. o nové organizaci vlády a ministerstev v době přechodné z 2. 4. 1945. Dostupný v Ján GRONSKÝ, *Komentované dokumenty I.* s. 478-479.

¹⁵⁷ Ústavní listina Československé republiky z 29. 2. 1920. Viz https://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.html (přistoupeno 3. 8. 2021).

¹⁵⁸ Stenografický záznam je dostupný na <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/094schuz/s094001.htm> (přistoupeno 3. 8. 2021).

¹⁵⁹ Václav PAVLÍČEK, *Ústavní právo a státověda.* s. 207-212.

3.2.4. Ústava 9. května

Po komunistickém převratu už KSČ nic nebránilo, aby prosadila svou vizi ústavy. Ta byla schválena na 114. schůzi Ústavodárného národního shromáždění¹⁶⁰ na třetí výročí příjezdu rudé armády do Prahy 9. 5. 1948. Jako v případě důvěry rekonstruované Gottwaldovy vlády pro ni hlasovali přítomní zákonodárci jednomyslně. Zbylých 54 poslanců se jednání opět neúčastnilo z výše zmíněných důvodů.¹⁶¹

Nová ústava charakterizovala Československo jako lidově-demokratickou republiku. V mnohém navazovala na prvorepublikovou ústavu, ale inspirovala se též ústavou sovětskou z roku 1936. Přesto se odlišovala od těch ústav, které vznikaly v lidově-demokratických státech, v podstatě kopírující sovětskou konstituci. Ústava 9. května si totiž „zachovávala některé formálně demokratické rysy. Šlo především o zachování struktury nejvyšších státních orgánů a parlamentní demokracie, pro kterou je charakteristická dělba moci, ústavní utvrzení základních práv a svobod občanů a koncepce nezávislého soudnictví.“¹⁶²

Zjevná dikce komunistického režimu byla ale patrná již v úvodním Prohlášení. To marxisticky rekapitulovalo dějiny státu jako společnou historii Čechů a Slováků, kteří mohli společně po všech nesnázích („vykořisťování německou dynastií Habsburků, imperialistická expanse v zločinné podobě německého nacismu, zrada vládnoucí třídy, buržoasie...“) začít budovat socialismus. Nové poměry se pak odrazily například v paragrafu 36: „Všechny veřejné orgány jsou povinny spravovat se při výkonu svého úřadu nebo služby zákonem a zásadami lidově demokratického zřízení“¹⁶³, či v paragrafu 143: „Soudcové slibují přísahou, že budou zachovávat zákony a nařízení, vykládat je v duchu ústavy i zásad lidově demokratického zřízení a rozhodovat nestranně.“¹⁶⁴

Samotná ústava sestávala z úvodního Prohlášení, 12 základních článků a 10 kapitol právně upravujících jednotlivé oblasti (1. Základní práva, 2. Národní shromáždění, 3. prezident republiky, 4. Vláda, 5. Slovenské národní orgány, 6. Národní výbory, 7. Soudy, 8. Hospodářské zřízení, 9. Obecná ustanovení a 10. Závěrečná a přechodná ustanovení). Přestože formálně dokument obsahoval všechny náležitosti standardního demokratického státu, ustanovení se s realitou naprosto rozcházela – vymáhat dodržování občanských práv bylo prakticky nemožné. To bylo kromě podstaty režimu způsobené také neexistencí

¹⁶⁰ Stenografický záznam schůze je dostupný v <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/114schuz/s114001.htm> (přistoupeno 3. 8. 2021).

¹⁶¹ Václav PAVLÍČEK, *Ústavní právo a státověda*. s. 219.

¹⁶² *Tamtéž*. s. 219.

¹⁶³ Ústavní zákon č. 150/1948 Sb. ze dne 9. 5. 1948. Dostupný na https://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html (přistoupeno 3. 8. 2021).

¹⁶⁴ *Tamtéž*.

ústavního soudu a postupným omezováním činnosti nejvyššího správního soudu, který byl zrušen v roce 1950. I pasáže o dělbě moci byly jen prázdnou proklamací. Navzdory tomu, že vedoucí úloha KSČ byla obsažena až v ústavě z roku 1960¹⁶⁵, reálně držel moc v rukou ústřední výbor KSČ (navíc řízený z Moskvy) již od února 1948. Na další legislativě¹⁶⁶ z přelomu 40. a 50. let lze navíc dokladovat represivní charakter komunistického režimu.¹⁶⁷

3.3. Postavení Slovenska v letech 1945–1953

Zde je nutné provést určitou odbočku ve výkladu. Státoprávní uspořádání za třetí republiky se výrazně odlišovalo oproti meziválečnému – šlo o odlišné postavení Slovenska v rámci ČSR. Tento stav pramenil z událostí Slovenského národního povstání ze srpna 1944¹⁶⁸, během kterého vznikla Slovenská národní rada. Deklarace SNR z 1. 9. 1944 prohlásila SNR za jedinou vykonavatelku zákonodárné, vládní a výkonné moci¹⁶⁹ na Slovensku s tím, že o budoucím poměru Čechů a Slováků se rozhodne, až to poměry dovolí.¹⁷⁰ Zároveň na základě nařízení SNR¹⁷¹ vznikl 1. 9. 1944 Sbor pověřenců, o kterém by se dalo říct, že plnil roli slovenské vlády. Sestával z pověřenectva pro vnitřní věci, pro národní obranu, pro finance, pro věci hospodářské a zásobování, pro dopravu a veřejné práce, pro školství a národní osvětu, pro spravedlnost, pro zdravotnictví a pro sociální péči (později vznikla ještě pověřenectva pro železnice a pro poštu a telegraf). Nařízení zároveň ustanovovalo předsednictvo SNR.

Vytvoření slovenských orgánů dalo vzniknout teoretickému právnímu dualismu, protože kromě již zmíněných prezidentských dekretů SNR vydávala nařízení se silou zákona. V důsledku porážky povstání se však význam orgánů oslabil. Při jednání o vzniku první poválečné vlády se zástupci SNR dohodly s ústřední vládou na rozdělení kompetencí. Ty se dělily na celostátní, ve kterých spolupracovala SNR společně s vládou a prezidentem a na

---

¹⁶⁵ Ústava Československé socialistické republiky byla přijata 11. 7. 1960, někdy je také nazývána jako ústava socialistická. Viz https://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1960.html (přistoupeno 3. 8. 2021).

¹⁶⁶ Lze jmenovat například zákon č. 231/1948 Sb. na ochranu lidově demokratické republiky z 6. 10. 1948, zákon č. 232/1948 Sb. o státním soudu z 6. 10. 1948, zákon č. 247/1948 Sb. o táborech nucené práce z 25. 10. 1948, či zákon č. 319/1948 Sb. o zlidovění soudnictví z 22. 12. 1948. Všechny zákony jsou dostupné na <https://www.zakonyprolidi.cz/> (přistoupeno 3. 8. 2021).

¹⁶⁷ Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Dějiny správy v českých zemích*, s. 424–425.

¹⁶⁸ Představa ozbrojeného vystoupení proti klerofašistickému režimu se zformovala na konci roku 1943, kdy zástupci slovenské odboje (komunisté a zástupci tzv. sektoru, ze kterého později vznikla Demokratická strana) uzavřeli tzv. Vánoční dohodu, která počítala s převzetím moci. Viz Ján GRONSKÝ, *Komentované dokumenty I.*, s. 546–547.

¹⁶⁹ To bylo potvrzeno ještě nařízením SNR č. 1/1944 Sb. n. SNR o vykonávání zákonodárné, vládní a výkonné moci na Slovensku z 1. 9. 1944. Dostupné v Ján GRONSKÝ, *Komentované dokumenty I.*, s. 550.

¹⁷⁰ Deklarace je dostupná v Ján GRONSKÝ, *Komentované dokumenty I.*, s. 551.

¹⁷¹ Nařízení SNR č. 3/1944 Sb. n. SNR o zřízení ústředních úřadů z 1. 9. 1944. Dostupné v Ján GRONSKÝ, *Komentované dokumenty I.*, s. 551.

vlastní, které si slovenské orgány spravovaly samy. O státoprávním uspořádání hovořil i Košický vládní program, který ovšem obsahoval jen obecné proklamace, že Československo sestává ze dvou svébytných, rovnoprávních národů, a že se Slovákům má dostat ve všech ústředních institucích přiměřeného zastoupení.¹⁷²

Češi nesdíleli ideu federální upořádání jako Slováci a ani neměli vlastní „federální orgány“. V dubnu 1945 vznikla Česká národní rada jakožto nejvyšší odbojová organizace Pražského povstání a 5. 5. 1945 prohlásila přebírání vládní a výkonné moci v českých zemích. Tu po příletu vládních představitelů ústřednímu kabinetu odevzdala, ale chtěla její rekonstrukci a zapojení členů ČNR do ní. Požadavek ovšem nebyl kvůli negativnímu stanovisku sovětských představitelů akceptován, a proto se ČNR stala přípravným výborem pro nově vznikající Zemský národní výbor jakožto nejvyšší správní úřad pro české země.¹⁷³ Zrušení ČNR primárně sloužilo k omezení vlivu Slovenské národní rady, protože jeho hlavním cílem bylo vyloučit nebezpečí vzniku federativního upořádání ČSR.¹⁷⁴ Od roku 1945 tak fungoval tzv. asymetrický model, kdy kromě ústředních orgánů existovaly ještě ty slovenské. Vzájemný poměr československých ústředních a slovenských orgánů byly upraveny během třetí republiky třemi pražskými dohodami.¹⁷⁵

První dvě¹⁷⁶ v podstatě akcentovaly dosavadní postavení slovenských orgánů. Výraznější změna nastala po volbách 1946, které na Slovensku s velkým náskokem na druhou Komunistickou stranu Slovenska vyhrála Demokratická strana, což v českých zemích posílilo obavy z případných budoucích separatistických tendencí (jako reminiscence se nabízely události z podzimu 1938¹⁷⁷). Na základě toho byla uzavřena tzv. třetí pražská dohoda¹⁷⁸, která výrazným způsobem pravomoci slovenských orgánů omezovala. Úprava postavení Slovenska v připravované ústavě bylo jednou z problematik, na kterých se politické strany nedokázaly shodnout před komunistickým převratem. Přestože po únoru 1948 měla KSČ volné ruce na formulaci svého pohledu na problematiku, nakonec byl již zmíněný asymetrický model v

¹⁷² Dostupný na www.moderni-dejiny.cz/clanek/kosicky-vladni-program-5-4-1945/ (přistoupeno 3. 8. 2021).

¹⁷³ Jan KUKLÍK, *Dějiny československého práva*. s. 14-15.

Zápisy z jednání vlády o ČNR dostupné v Ján GRONSKÝ, *Komentované dokumenty II.*, s. 38-39.

¹⁷⁴ Jaroslav HRBEK ed., *Online encyklopedický slovník českých dějin 1938–1945*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2005. Dostupný na http://www.usd.cas.cz/wp-content/uploads/Slovník38_45.pdf (přistoupeno 3. 8. 2021).

¹⁷⁵ Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Dějiny správy v českých zemích*. s. 426-427.

¹⁷⁶ Dohoda mezi vládou Československé republiky a předsednictvem SNR z 2. 6. 1945 („První pražská dohoda“). Dostupná v Ján GRONSKÝ, *Komentované dokumenty II.* s. 49-52.

Protokol o jednání vlády Československé republiky a SNR z 11. 4. 1946 („Druhá pražská dohoda“). Dostupný v Ján GRONSKÝ, *Komentované dokumenty II.* s. 197-200.

¹⁷⁷ Slovensko 19. 11. 1938 vyhlásilo autonomii. Tato skutečnost byla předstupněm vzniku Slovenského státu 14. 3. 1939.

¹⁷⁸ Dohoda stran sdružených v Národní frontě z 27. 6. 1946 („Třetí pražská dohoda“). Dostupná v Ján GRONSKÝ, *Komentované dokumenty II.* s. 211-215.

Ústavě 9. května zachován. Začátek 50. let vyznačující se tuhým politickým a státním centralismem nedovoľoval jakékoliv změny stávajícího uspořádaní. K nim došlo až v souvislosti s kritikou Stalinova kulturu osobnosti na XX. sjezdu KSSS v roce 1956. To mělo za následek postupné uvolňování poměrů jak v Sovětském svazu, tak i v ostatních zemích východního bloku.¹⁷⁹ Nutné je ovšem zmínit, že i v případě proměny státoprávního uspořádaní by fakticky měla moc v rukou KSČ.

---

¹⁷⁹ Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Dějiny správy v českých zemích*. s. 426-428.

4. Působnost a pravomoce vlády a ministerstva v letech 1945–1953

4.1. Právní úprava před účinností Ústavy 9. května

Vláda na sklonku druhé světové války stála v čele orgánů státní správy. Přestože byla primárně nejvyšším výkonným orgánem, zároveň disponovala i kompetencemi v zákonodárné moci, protože prezidentské dekrety bylo možné vydávat pouze na její návrh. Poválečná organizace vlády byla upravena dekretem č. 1/1945 o nové organizaci vlády¹⁸⁰. Podle něj byla vláda kolegiálním orgánem, který se usnášel ve sboru za předpokladu usnášeníschopnosti (v případě přítomnosti nadpoloviční většiny členů vlády). Novinkou bylo předsednictvo vlády skládající se z premiéra a pěti jeho náměstků (jmenování a odvolávání prezidentem). Vláda podle dekretu sestávala z celkem 18 ministerstev - ministerstvo zahraničních věcí, ministerstvo národní obrany, ministerstvo zahraničního obchodu, ministerstvo vnitra, ministerstvo financí, ministerstvo školství a osvěty, ministerstvo spravedlnosti, ministerstvo informací, ministerstvo průmyslu, ministerstvo zemědělství, ministerstvo vnitřního obchodu, ministerstvo dopravy, ministerstvo techniky, ministerstvo pošt, ministerstvo sociální péče, ministerstvo zdravotnictví, ministerstvo výživy. Podle národnostního hlediska bylo v kabinetu 16 Čechů a 9 Slováků. V roce 1946 byl ještě výčet doplněn ministerstvem techniky a ministerstvem pro sjednocení zákonů (to bylo zrušeno v roce 1950).¹⁸¹

Dekret taktéž akcentoval vznik institutu státních tajemníků jakožto členů vlády. Tato funkce byla ustanovena pro ta ministerstva, pro která neexistovala odpovídající slovenská pověřenectva. Zároveň platilo pravidlo, že pokud byl ministr Čech, státním tajemníkem byl Slovák a naopak. Reálně ale tajemníci působili jen na ministerstvu zahraničních věcí a národní obrany. Tento institut existoval do přijetí Ústavy 9. května, stejně jako předsednictvo vlády (bylo zavedeno opět v roce 1953). Novinkou byl též vznik Úřadu předsednictva vlády.¹⁸²

4.2. Právní úprava v Ústavě 9. května

Pravomoce a působnost vlády a ministerstva byla upravena v Ústavě 9. května¹⁸³ od § 90 a následujících. Vláda jakožto nejvyšší orgán moci vládní a výkonné sestávala z předsedy vlády, z jeho náměstků a z ostatních členů (ministrů a státních tajemníků). Už první paragrafy

¹⁸⁰ Dostupný v Ján GRONSKÝ, *Komentované dokumenty I.* s. 478-479.

¹⁸¹ Na základě ústavního zákona č. 153/1946 z 10. 7. 1946. Viz Ján GRONSKÝ, *Komentované dokumenty II.* s. 478-479.

¹⁸² Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Dějiny správy v českých zemích.* s. 435-436.

¹⁸³ Ústavní zákon č. 150/1948 Sb. ze dne 9. 5. 1948. Dostupný na https://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html (přistoupeno 3. 8. 2021) a také v Ján GRONSKÝ, *Komentované dokumenty I.* s. 329-369.

ukazovaly pojetí v duchu nastupujícího komunistického režimu, kdy členové skládali při uvedení do funkce slib, ve kterém mimo jiné „*přisahali na věrnost republice Československé a jejímu lidově demokratickému zřízení, a že své povinnosti budou plnit svědomitě a nestranně podle vůle lidu a v zájmu lidu i státu*“.¹⁸⁴ Kabinet byl odpovědný Národnímu shromáždění, které mu vyslovovalo důvěru, či případně nedůvěru. Oproti ústavě z roku 1920 mohl také parlament vyslovit nedůvěru jednotlivým členům vlády. Úlohou premiéra bylo vedení práce vlády, svolávání a řízení jejich schůzí včetně pořadu jejich jednání. Zároveň měl také v gesci sjednocování činnosti všech ústředních úřadů a byl odpovědný také za uskutečňování programu vlády. Mohl se dát zastupovat buď některým ze svých náměstků, nebo jiným členem vlády.

Vláda pak rozhodovala ve sboru za podmínky usnášeníschopnosti, kdy byla nutná přítomnost alespoň poloviny jejich členů. Mezi její hlavní pravomoce patřilo rozhodování o všech důležitějších věcech politické povahy, jmenování soudců, důstojníků i jiných státních zaměstnanců od 5. platové stupnice, jmenování a odvolání předsedy sboru pověřenců i jednotlivých pověřenců, rozhodování o vládních návrzích pro Národní shromáždění, o zákonech Slovenské národní rady, které jí předložil předseda vlády a o vládních nařízeních. Ta mohla vláda vydávat k provedení určitého zákona a v jeho mezích, tuto pravomoc měli i jednotliví ministři. Vládní nařízení pak podepisoval předseda vlády, případně jeho náměstek a člen vlády pověřený jeho provedením. Nařízení ministrů pak kontrasignoval předseda vlády, či náměstek. Ministerstva stejně jako další orgány vykonávající veřejnou správu se pak zřizovaly zákonem. Působnost a pravomoc ministerstev, národních výborů a jiných úřadů mohl blíže upravovat zákon, nebo vládní nařízení.¹⁸⁵

4.3. Právní úprava po přijetí Ústavy 9. května

Kompetence vlády a ministerstev byly po vydání Ústavy 9. května vícekrát změněny. První zásadní změna přišla se zákonem o tzv. pětiletce¹⁸⁶. Na základě něj získala vláda zvláštní zmocnění (do 31. 12. 1953, kdy měla být první pětiletka ukončena), díky kterému mohla upravovat problematiku týkající se plánu, ke kterému by jinak bylo třeba zákona, vlastním nařízením. Takové nařízení pak vláda měla nejpozději měsíc od vyhlášení předložit Národnímu shromáždění na schválení. Přestože bylo v zákoně výslovně uvedeno, že vláda tak

¹⁸⁴ Ústavní zákon č. 150/1948 Sb. ze dne 9. 5. 1948. Dostupný na https://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html (přistoupeno 3. 8. 2021).

¹⁸⁵ *Tamtéž*.

¹⁸⁶ Zákon č. 241/1948 Sb. o prvním pětiletém hospodářském plánu rozvoje Československé republiky (zákon o pětiletém plánu) z 27. 10. 1948. Dostupný v <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1948-241#cast1> (přistoupeno 3. 8. 2021).

nemohla měnit ústavu, rozpočtové záležitosti (schvalování státního rozpočtu, sjednávání úvěrových operací a úprava státního dluhu), měnit sazby daní, cel, poplatků a další, bylo toto ustanovení jednoznačně v rozporu s ústavou.¹⁸⁷

Zákon o změnách v organizaci veřejné správy¹⁸⁸ se také vyznačoval protiústavností, protože vláda mohla svým nařízením měnit a rušit působnost orgánů veřejné správy a rušit orgány veřejné správy v případě jejich neúčelnosti. Tento krok byl formálně odůvodněn tím, „aby byl zjednodušen a zhospodárněn výkon veřejné správy a omezen počet jejích orgánů, úřadů, ústavů, podniků, fondů a zařízení.“¹⁸⁹ Ústava přitom v paragrafu 92 explicitně uváděla, že ministerstva a ostatní ústřední správní úřady lze zřizovat a rušit zákonem.¹⁹⁰ Tento stav byl pak zlegalizován ústavním zákonem o úpravách v organizaci veřejné správy¹⁹¹, vláda tak svým nařízením nově mohla „upravovat působnost ministerstev, pověřenectev i jiných orgánů veřejné správy, zřizovat nová ministerstva, pověřenectva i jiné orgány veřejné správy a rušit ministerstva, pověřenectva i jiné orgány veřejné správy.“¹⁹² Opět se argumentovalo tím, že vláda bude tak moci fungovat efektivněji, skutečným důvodem však byl urychlený vznik ministerstva národní ministerstva bezpečnosti, které sloužilo na počátku 50. let na konstruování politických procesů s oponenty režimu.¹⁹³

Vzhledem k zjednodušení procedury vzniku, či zániku ministerstev a jiných ústředních správních úřadů se první léta komunistického režimu nesla v duchu častých reorganizačních změn. Nařízením vlády z prosince 1950¹⁹⁴ vznikla řada ministerstev specializovaných na určitý sektor v průmyslu. Zároveň bylo zrušeno ministerstvo unifikací, které ztratilo svůj smysl, protože v mnoha odvětvích sjednocení legislativy proběhlo v rámci tzv. právnické dvouletky. V červnu 1948 bylo totiž uloženo ministerstvu spravedlnosti vypracování nových zákoníků spadajících do jeho působnosti. Mělo jít o nově kodifikované právo akcentující tehdejší sociální a hospodářské poměry. Vypracování zákoníků mělo mít navíc unifikační efekt, protože se vztahoval na území celého Československa. Úřad měl legislativu připravit do září 1950, a proto se k tomuto procesu začalo říkat „právnická dvouletka“. Názvem se měla

---

¹⁸⁷ Václav PAVLÍČEK, *Ústavní právo a státověda*. s. 227.

¹⁸⁸ Zákon č. 143/1949 Sb. o změnách v organizaci veřejné správy a v působnosti jejích orgánů z 11. 5. 1949. Dostupný na <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1949-143> (přistoupeno 3. 8. 2021).

¹⁸⁹ *Tamtéž*.

¹⁹⁰ Jan KUKLÍK, *Dějiny československého práva*. s. 182.

¹⁹¹ Ústavní zákon č. 47/1950 Sb. o úpravách v organizaci veřejné správy z 18. 5. 1950. Dostupný v Ján GRONSKÝ, *Komentované dokumenty II.* s. 457.

¹⁹² *Tamtéž*.

¹⁹³ Ján GRONSKÝ, *Komentované dokumenty II.* s. 457.

¹⁹⁴ Nařízení vlády č. 159/1950 Sb., kterým se mění počet a působnost ministerstev z 19. 12. 1950. Dostupné v <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1950-159> (přistoupeno 3. 8. 2021).

zdůraznit důležitost hospodářských plánů (tzv. pětileték) jako významných symbolů komunistického režimu.¹⁹⁵

Reorganizace vlády se také projevila již zmíněnou existencí ministerstva národní bezpečnosti – to se vyčlenilo z ministerstva vnitra v roce 1950 a o tři roky později s ním bylo opětovně sloučeno.¹⁹⁶ Pravomoc vlády zakládat nové instituce vyústila v 50. letech ve značný nárůst počtu ministerstev a dalších ústředních správních úřadů. Zatímco v roce 1951 se jejich počet dostal na číslo 33, roku 1954 už to bylo celkem 54. Od poloviny 50. let pak docházelo k opětovnému snižování počtu úřadů. Onu pravomoc měl kabinet až do roku 1960.¹⁹⁷ Vládní nařízení č.5/1953¹⁹⁸ pak navrátilo do ústavního systému institut předsednictva vlády, který se v Ústavě 9. května na rozdíl od třetirepublikové legislativy nenacházel. Předsednictvo bylo tvořeno premiérem a jeho náměstký a mělo v gesci běžné práce vlády mezi jejími zasedáními a taktéž řídilo a kontrolovalo činnost jednotlivých členů vlády. Díky návratu tohoto institutu vláda mohla fungovat „operativněji“, protože podle sovětského vzoru jednotliví místopředsedové řídili určité skupiny rezortně blízkých ministerstev.¹⁹⁹

Podle právního historika Jana Kuklíka se vláda na přelomu 40. a 50. let stala zosobněním státní správy a jejího ovládnutí KSČ. Lze to dokladovat i její převahou nad parlamentem, protože řada právně relevantních otázek nebyla upravena zákonem, ale nařízeními vlády a vyhláškami jednotlivých ministerstev.²⁰⁰ V důsledku toho se snižovalo množství legislativy, které schvalovalo Národní shromáždění jakožto zákonodárná komora – v roce 1949 přijalo 89 zákonů, roku 1950 65, o čtyři roky později jen 12 a v roce 1955 dokonce jen 4. Na druhou stranu se zase výrazně zvýšil počet nařízení vlády a jiných druhotných normativních právních aktů.²⁰¹

---

¹⁹⁵ Jan KUKLÍK, *Dějiny československého práva*. s. 88.

¹⁹⁶ <https://www.ustrcr.cz/uvod/bezpecnostni-aparat-mv/> (přistoupeno 3. 8. 2021).

¹⁹⁷ Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Dějiny správy v českých zemích*. s. 435.

¹⁹⁸ Nařízení vlády č. 5/1953 Sb. o nové organizaci vládních prací z 31. 1. 1953. Dostupné v Ján GRONSKÝ, *Komentované dokumenty II*. s. 466.

¹⁹⁹ Ján GRONSKÝ, *Komentované dokumenty II*. s. 466.

²⁰⁰ Jan KUKLÍK, *Dějiny československého práva 1945-1989*. s. 86-87.

²⁰¹ Václav PAVLÍČEK, *Ústavní právo a státověda*. s. 225.

5. Řízení tisku v Československu před rokem 1945

5.1. Řízení tisku za první Československé republiky

Se vznikem Československa²⁰² došlo k výrazným změnám v oblasti tištěných médií.²⁰³ Vznikla Československá tisková kancelář, zároveň byla zakládána řada regionálních titulů, rozvíjel se spolkový život novinářů a díky technickému vývoji se zvětšovala grafická úroveň periodik. Z hlediska struktury tištěné žurnalistiky pokračovalo vydávání titulů, které vznikly již během Rakouska-Uherska, novým prvkem byl vznik bulvárních titulů. V období po roce 1918 také zvětšily svůj podíl na trhu s periodiky novinářské koncerny, což kopírovalo trend, který se uplatňoval v řadě evropských i neevropských zemích. Řada koncernů byla napojena na politické strany, jejichž tituly tvořily základ trhu tištěných médií. Kromě ústředního orgánu měla každá strana i další tituly, které byly specificky zaměřené na vybraný okruh čtenářů. Během první republiky ovšem politická uskupení nebyly vedená jako právnické osoby, a proto nemohla vlastnit nemovitý majetek a uzavírat právně závazná ujednání. Vlastníkem a vydavatelem periodik tak musela být fyzická, nebo právnická osoba zapsaná v obchodním rejstříku. Vydavatelství většinou měla formu akciové, nebo komanditní společnosti, kterou řídil význačný představitel politické strany.²⁰⁴

Za největší prvorepublikový koncern lze považovat Melantrich, vydávající periodika Československé strany národně socialistické. Dále vydával ústřední stranický orgán České slovo, dále pak Večerní České slovo, A-Zet, nebo Telegraf. Z časopisových titulů lze jmenovat například Pražský ilustrovaný zpravodaj, Hlas československých paní a dívek, Eva, Start, Naše věda, či Slovo a slovesnost. Pro děti byly určeny Ahoj na neděli, či Mladý

---

²⁰² K dějinám první republiky například

Dagmar HÁJKOVÁ - Pavel HORÁK, ed., *Republika československá: 1918-1939*. Praha: NLN, 2018.

Zdeněk KÁRNÍK, *České země v éře První republiky (1918-1938). Díl první. Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*. Praha: Libri, 2000.

Týž, *České země v éře První republiky (1918-1938). Díl druhý. Československo a české země v krizi a v ohrožení (1930-1935)*. Praha: Libri 2002.

Týž, *České země v éře První republiky (1918-1938). Díl třetí. O přežití a o život (1936-1938)*. Praha: Libri 2003.

Antonín KLIMEK, *Boj o Hrad. Vnitropolitický vývoj Československa 1918-1926 na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví. 1. Hrad a Pětka*. Praha: Panevropa, 1996.

Týž, *Boj o Hrad: vnitropolitický vývoj Československa 1926-1935 na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví. 2. Kdo po Masarykovi?*. Praha: Panevropa 1998.

Věra OLIVOVÁ, *Dějiny první republiky*. Praha: Karolinum, 2012.

²⁰³ Více k dějinám tištěné žurnalistiky za první republiky v

Jan HRABÁNEK ed., *Tiskové právo československé: ochrana cti, tiskové novely, slovenské zákony, redaktorský zákon*, Praha: Linhart, 1938.

Jaroslav KREČ – Irena MALÁ – František ŠTĚPÁN – Jaroslav VRBATA, *Konfiskační praxe 1918-1938*, In Sborník archivních prací. Roč. 16, č. 2, 1966, s. 315-365

Barbora OSVALDOVÁ - Jana ČENKOVÁ, *Česká publicistika mezi dvěma světovými válkami*. Praha: Academia, 2017.

²⁰⁴ Petr BEDNÁŘÍK - Jan JIRÁK - Barbara KÖPPLOVÁ, *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2019. 159-168

hlasatel. Tiskařské a vydavatelské podniky Novina pak publikovaly převážně tiskoviny Republikánské strany zemědělského a malorolnického lidu, tj. agrárníků, kdy jejich tiskovým orgánem byl deník Venkov. Mezi další stranické listy patřily v Praze vydávané Večer a Lidový deník, Svoboda (v Brně), nebo Selské listy (v Olomouci). Do portfolia vydavatelství lze zařadit i řadu regionálních a beletristických titulů. Československá akciová tiskárna byla vydavatelem periodik Československé strany lidové. Jejím ústředním listem byly Lidové listy. Další lidovecké tituly zahrnovaly Den, Našinec, či časopis Obnova. Lidová tiskárna Antonína Němce a.s. se starala o publikování tiskovin Československé strany sociálně demokratické. K nejdůležitějším titulům lze přiřadit Právo lidu jakožto ústřední orgán, Večerník Práva lidu, Pestré květy (nedělní příloha Práva lidu od 1928), Novou dobu vycházející v Plzni, Duch času a Ostravský poledník (v Ostravě). Nelze také opominout ani časopisy Rudé květy, Ženské noviny a řadu dalších regionálních periodik. Tituly Komunistické strany Československa nebyly vlastněny koncernem, ale fyzickou osobou, které se v průběhu meziválečného Československa často střídaly. K Rudému právu jako ústřednímu orgánu lze dále jmenovat Rudý večerník, Rozséváčka, Haló noviny a širokou škálu titulů pro děti. S KSČ lze také spojovat původně nestranický časopis Tvorba. Československá národní demokracie vydávala svůj tisk v rámci Pražské akciové tiskárny, kterou vlastnila Živnobanka. Mimo hlavní tiskoviny, Národních listů, koncern publikoval večerník Národ, stranicky blízkou Národní politiku a také řadu časopiseckých titulů. Podnik Čechie pak tiskl periodika Československé živnostensko-obchodnické straně středostavovské – šlo například o deníky Národní střed, Nový večerník, nebo Československý deník.

Tiskový koncern Globus vydával tituly převážně na Moravě. Z dalších význačných titulů lze uvést deník Československé obce legionářské Národní osvobození, deníky Tribuna a Lidové noviny. Mezi politická periodika lze zařadit například časopisy Fronta, Přítomnost, či Pestrý týden, jako zástupce kulturních periodik Rozpravy Aventina, Revue Devětsilu, nebo Čin. Malý čtenář, Skaut – Junák, Úsvit, Roj, Sokolské jaro, Poupě, Květy mládí, Lípa se pak zaměřovaly na mladé čtenáře. Nelze také nezmínit bulvární periodika (Polední list, Expres, Večerní list, Nedělní list, anebo Šejdrem) na jejichž publikaci se podílel především koncern Tempo Jiřího Stříbrného. Mimojiné existovala řada německy psaných titulů - Bohemia, Prager Tagblatt, či Prager Presse. Německé listy byly vydávány také v regionech - buď ve větších městech, nebo v pohraničních oblastech.²⁰⁵

---

²⁰⁵ Petr BEDNAŘÍK, *Dějiny českých médií*. s. 159-177.

Problematika svobody tisku projevu byla upravena v Ústavní listině ČSR, kterou přijalo 29. 2. 1920 Národní shromáždění, konkrétně v hlavě páté „Práva a svobody, jakož i povinnosti občanské“. Článek 113, odstavec 1 stanovoval, že „svoboda je tisku zabezpečena. Jest proto v zásadě nedovoleno podrobovati tisk předběžné cenzuře.“²⁰⁶ Paragraf 117 (články 1 – 3) pak umožňoval, že „každý jedinec se může v mezích zákona projevovat svoje mínění slovem, písmem, tiskem, obrazem apod., a nemá to mít vliv na zaměstnání jedince.“²⁰⁷ Spojení „v mezích zákona“ bylo podstatné, protože i když se dnes politický systém první republiky považuje za vzor demokracie, tak vydávání tištěných médií bylo po roce 1918 legislativně relativně dost omezeno.

Vlivem konce první světové války a především euforie ze vzniku Československa (taktéž nejasného vymezení kompetencí v této oblasti v důsledku změny režimu) nebyl výkon cenzury periodického tisku²⁰⁸ na určitou dobu prováděn, a když ano, tak ne důsledně. Po opadnutí „revoluční atmosféry“ se systém ustálil. Na začátku února 1919 vydalo ministerstvo vnitra pod vedením Antonína Švehly oběžník o obnově tiskové přehlídky. Tiskař tak musel odeslat každý výtisk na kontrolu a schválení jednak bezpečnostním úřadům a také státnímu zastupitelství. „Návrat do normálu“ se ovšem potýkal s obtížemi, což lze dokladovat v řadě případů neodesláním tzv. povinných výtisků odpovědným úřadům. Legislativní zakotvení tisku vycházelo z právních norem bývalého Rakouska-Uherska. Přestože byla snaha vytvořit během první republiky nový tiskový zákon, nakonec se tak nestalo, a proto monarchistická úprava tiskových záležitostí byla v průběhu let novelizována řadou zákonů. Podle řady politiků, žurnalistů i spisovatelů byla prvorepubliková tisková legislativa v rozporu s ústavou. Expert na legislativní právo Jan Hrabánek opakovaně podával podněty na přezkum ústavnosti tiskových právních norem, ale ani jednou nebyl úspěšný.²⁰⁹

Cenzura periodického tisku byla realizovaná buď konfiskací inkriminovaného periodika, či tzv. bílením problematických textových pasáží. To prováděla státní zastupitelství společně s místními úřady bezpečnosti, či okresními úřady. Ono zabavení tiskovin muselo být ovšem posléze soudně potvrzeno. Cenzura často zasahovala proti obsahu, který byl kritický k existenci, anebo charakteru první republiky. Šlo zejména o tituly německých

---

²⁰⁶ Ústavní listina Československé republiky z 29. 2. 1920. Dostupná na https://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.html (přistoupeno 3. 8. 2021).

²⁰⁷ *Tamtéž*.

²⁰⁸ Více o cenzuře a reglementaci periodického a především neperiodického tisku během první republiky v Michael WÖGERBAUER - Petr PÍŠA - Petr ŠÁMAL - Pavel JANÁČEK. *V obecném zájmu: cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře: 1749-2014*. Praha: Academia, 2015 s. 691-847.

²⁰⁹ Michael WÖGERBAUER, *V obecném zájmu*, s. 709-710.

nacionalistických stran a hnutí sympatizujících s nacismem, komunistický, či radikálně katolický tisk a taktéž tituly z produkce koncernu Tempo Jiřího Stříbrného.²¹⁰

Československo převzalo právní úpravu, která vznikla ještě za Rakouska-Uherska – šlo především o tiskový zákon č. 3/1863²¹¹. Ten platil po celou dobu meziválečné republiky. Zákon definoval, jaké údaje musí být obsazeny v tiráži každého čísla a také institut odpovědného redaktora, nesoucí trestně-právní odpovědnost za obsah média. Ona regulace spočívala v předkládání povinných výtisků státním úřadům v místě vydání – ty pak před publikováním tiskoviny kontrolovaly obsah. Kromě tiskového zákona byl z předchozí epochy převzat také rakouský trestní řád pro řízení ve věcech tiskových z roku 1873.²¹² Mezi další normy regulující tisk patřil zákon č. 300/1920 Sb. o mimořádných opatřeních²¹³, který umožňoval tiskovou cenzuru (částečně omezit občanské svobody jako takové) v případě, že došlo k ohrožení republikánské státní formy, ústavy, nebo veřejného klidu a pořádku. Zákon mohl být realizován na návrh vlády po souhlasu prezidenta a jeho platnost byla na maximálně tři měsíce. „Aktivován“ však byl až v úplném závěru první republiky v důsledku událostí během mnichovské krize.²¹⁴

Jako reakce na útoky na významné státní činitele, z nichž nejznámější byl atentát na tehdejšího ministra financí Aloise Rašína, byl vydán zákon č. 50/1923 na ochranu republiky²¹⁵. Ten se v některých svých pasážích zabýval také otázkou vydávání tisku. Obsahem v periodickém tisku se podle něj dalo dopustit zločinu zrady státního tajemství, či přečinu nedovoleného zpravodajství (šíření zpráv schvalující trestné činy, výzvy k neplnění povinností vyplývajících ze zákona atd.). Pokud byl text označen za nedovolené zpravodajství, bylo jednodušší zkonfiskovat jeho náklad a následně zakázat vydávání oné tiskoviny na určitou dobu (od jednoho do šesti měsíců).²¹⁶ Na základě zákona č. 124/1924 o změně příslušnosti trestních soudů a odpovědnosti za obsah tiskopisu ve věcech křivého obvinění,

---

²¹⁰ Petr BEDNAŘÍK, *Dějiny českých médií*. s. 173, 178.

Jakub KONČELÍK, *Dějiny českých médií 20. století*. s. 34-35.

²¹¹ Zákon č. 3/1863 ř. z. o tisku ze 17. 12. 1862. Dostupný na <https://www.koncelik.eu/zakon-4-1863/> (přistoupeno 3. 8. 2021).

²¹² Jakub KONČELÍK, *Dějiny českých médií 20. století*. s. 33

²¹³ Zákon č. 300/1920 Sb. o mimořádných opatřeních z 14. 4. 1920. Dostupný v

<https://www.aspi.cz/products/lawText/1/1881/1/2/zakon-c-300-1920-sb-o-mimoradnych-opatrenich> (přistoupeno 3. 8. 2021).

²¹⁴ Michael WÖGERBAUER, *V obecném zájmu*. s. 710-711.

²¹⁵ Zákon č. 50/1923 Sb. na ochranu republiky z 19. 3. 1923. Dostupný v <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgizv6njqfzugymjnga> (přistoupeno 3. 8. 2021).

²¹⁶ Jakub KONČELÍK, *Dějiny českých médií 20. století*. s. 33

utržení a urážek na cti²¹⁷ mohly být odpovědní redaktoři periodika v případě porušení právních předpisů potrestáni až půlročním trestem odnětím svobody, či dvouletým zákazem výkonu své funkce. O tiskových deliktech pak taktéž nově rozhodovaly tzv. kmetské soudy, ve kterých měli převahu soudci z povolání.²¹⁸

Ve 30. letech v důsledku zhoršení vztahů s nacistickým Německem byla přijata novela zákona na ochranu republiky č. 124/1933²¹⁹. Díky té mohla být zakázána kolportáž tiskovin, které hanobily, či podvracely samostatnost, ústavní jednotnost, celistvost, demokraticko-republikánskou státní formu, nebo demokratický řád Československé republiky. Zákon č. 108/1933 Sb. o ochraně cti²²⁰ pak rozšiřoval pojmy urážka, pomluva a utržení na cti. Peněžní postih se podle právní normy pohyboval od 50 do 10 000 Kč, sankciovat se prohřešky daly také odnětím svobody od 3 dnů do jednoho roku.²²¹ Dále lze uvést zákon č. 126/1933, kterým se mění a doplňují tiskové zákony (tzv. malý tiskový zákon)²²², který umožňoval v „době zvýšeného ohrožení republiky“ omezit, či úplně zastavit vydávání tiskovin. Norma také obsahovala výčet tiskovin, které neměly vycházet vůbec (ty, které útočily na stát a jeho představitele, demokratický řád a listy urážlivé, ohrožující klid a pořádek). Norma regulovala i přímý pouliční prodej tiskovin a expedici zahraničních periodik.²²³ Na základě zákona č. 140/1934 Sb, kterým se mění a doplňují zákony na ochranu republiky a zákony tiskové²²⁴ pak bylo umožněno zákaz prodeje tisku administrativní cestou. Novinkou byla taktéž povinnost publikovat projevy prezidenta, nebo členů vlády v doslovném znění. V případě nedodržení hrozila peněžní pokuta, anebo zastavení vydávání periodika do doby, než daný projev v listu bud vydán.²²⁵ Díky zákonu č. 131/1936 Sb. o obraně státu²²⁶ bylo možno zavést preventivní

---

²¹⁷ Zákon č. 124/1924 Sb. o změně příslušnosti trestních soudů a odpovědnosti za obsah tiskopisu ve věcech krivého obvinění, utržení a urážek na cti z 30. 5. 1924. Dostupný v <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgi2f6mjsgqxhazrtguwta#> (přistoupeno 3. 8. 2021).

²¹⁸ Milena BERÁNKOVÁ, *Dějiny československé žurnalistiky*. s. 80.

²¹⁹ Zákon č. 124/1933 Sb., kterým se doplňuje zákon na ochranu republiky Národní shromáždění republiky Československé usneslo se na tomto zákoně z 10. 7. 1933. Dostupný v <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgmzv6mjsgqxxg3brfuya> (přistoupeno 3. 8. 2021).

²²⁰ Zákon č. 108/1933 Sb. o ochraně cti z 28. 6. 1933. Dostupný v <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgmzv6mjghawta> (přistoupeno 3. 8. 2021).

²²¹ Milena BERÁNKOVÁ, *Dějiny československé žurnalistiky*. s. 80.

²²² Zákon č. 126/1933 Sb., kterým se mění a doplňují tiskové zákony z 10. 7. 1933. Dostupný v <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgmzv6mjsgywt> (přistoupeno 3. 8. 2021).

²²³ Michael WÖGERBAUER, *V obecném zájmu*. s. 712-713.

²²⁴ Zákon č. 140/1934 Sb., kterým se mění a doplňují zákony na ochranu republiky a zákony tiskové z 10. 7. 1934. Dostupný v <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgm2f6mjjugawta#> (přistoupeno 3. 8. 2021).

²²⁵ Milena BERÁNKOVÁ, *Dějiny československé žurnalistiky*. s. 79.

²²⁶ Zákon č. 131/1936 Sb. o obraně státu z 13. 5. 1936. Dostupný v <https://www.aspi.cz/products/lawText/1/6551/1/2> (přistoupeno 3. 8. 2021).

cenзуru v případě branné pohotovosti státu. Tu norma podrobně specifikovala.²²⁷ Zákon č. 189/1936 Sb. o pracovním poměru redaktorů²²⁸ se pak týkal postavení redaktorů, kdy upravoval postavení mezi žurnalistou a zaměstnavatelem.²²⁹

Při celkovém hodnocení bylo mediální zákonodárství v meziválečném Československu oproti dobám Rakouska-Uherska zpřísněno. Vliv na to měly obtížnější politické, ekonomické a sociální podmínky po první světové válce a také doba velké hospodářské krize, během které začala část obyvatel sympatizovat s idejemi totalitních režimů. Velkou měrou byla tisková legislativa také ovlivněna napjatými vztahy s nacistickým Německem v druhé polovině 30. let.²³⁰

Stejně jako v dobách Rakouska-Uherska, tak i během první republiky se žurnalisté sdružovali ve spolcích. Existencí novinářských organizací byla akcentována postupná profesionalizace této profese. Spolky si kladly za cíl zlepšovat pracovní podmínky a sociální postavení žurnalistů, zastupovat je vůči zaměstnavatelům i státu, dbát na jejich vzdělávání a rozvíjet spolkový život obecně. Roku 1919 byl založen Syndikát československého denního tisku, který o 7 let později změnil název na Syndikát československých novinářů, jehož členy se stali taktéž příslušníci jiných novinářských organizací – Syndikátu denního tisku československého, Jednoty československých novinářů a Klubu československých žurnalistů. Organizace plnila funkci jak profesní komory, tak odborů. Do jejího čela byl zvolen dlouholetý redaktor Českého slova Jiří Pichl. Rok po vzniku Československa se ustanovil spolek sdružující německé novináře pod názvem Reichsgewerkschaft der Deutschen Presse. Nutno také zmínit existenci stavovských periodik, které se věnovaly tématům spojených se žurnalistickou profesí - tím nejvýznamnějším byl list Syndikátu československých novinářů Věstník neslovenských novinářů (1927 – 1934).²³¹

Během první československé republiky byly také snahy o profesionalizaci novinářského povolání, k čemuž mělo sloužit založení Svobodné školy politických nauk ministerstvem školství v roce 1928. Ta se inspirovala podobnou institucí ve Francii - École libre des sciences politiques. Škola nabízela vzdělání v oblasti sociologie, státovědy, politické vědy a především médií a také vydávala vlastní Časopis Svobodné školy politických nauk (od roku 1935 pod názvem Tisk, noviny a novináři a od roku 1937 Politická revue). Její činnost

²²⁷ Michael WÖGERBAUER, *V obecném zájmu*. s. 712-713.

²²⁸ Zákon č. 189/1936 Sb. o pracovním poměru redaktorů z 3. 7. 1936. Dostupný v <https://www.aspi.cz/products/lawText/1/6609/1/2/zakon-c-189-1936-sb-o-pracovnich-pomerech-redaktoru/zakon-c-189-1936-sb-o-pracovnich-pomerech-redaktoru> (přistoupeno 3. 8. 2021).

²²⁹ Petr BEDNAŘÍK, *Dějiny českých médií*. s. 166-167.

²³⁰ Jakub KONČELÍK, *Dějiny českých médií 20. století*. s. 34.

²³¹ Petr BEDNAŘÍK, *Dějiny českých médií*. s. 182-183.

Jakub KONČELÍK, *Dějiny českých médií 20. století*. s. 67.

byla ukončena v listopadu 1939 v důsledku uzavření vysokých škol nacistickým okupačním režimem, přestože instituce formálně vysokou školu nebyla a titul „diplomovaný absolvent SŠPN“ se nepovažoval za standardní akademický titul. Profesionalizaci novinářského povolání za první republiky lze dokladovat vydáváním řady publikací, které se zabývaly tištěnou žurnalistikou z odborného hlediska.²³²

5.2. Řízení tisku za druhé Československé republiky

Během druhé republiky²³³ došlo oproti předchozímu období k výrazným politickým a státoprávním změnám, které se taktéž týkaly tisku a médií obecně.²³⁴ Již události před podepsáním mnichovské dohody předurčily následný vývoj. Vládní nařízení č. 177/1938 (podle novelizované podoby zákona o mimořádných opatřeních č. 300/1920 Sb.) ze 17. 9. 1938²³⁵ omezilo některé občanské svobody vycházející z ústavy, včetně svobody tisku a projevu. Mimořádná opatření mohla platit nejvýše tři měsíce.²³⁶ Vládní vyhláškou č. 183/1938 Sb. z 23. 9. 1938²³⁷ pak byla vyhlášena branná povinnost, čímž byl aktivován zákon č. 131/1936 Sb. o obraně státu²³⁸. Reglementace tisku spočívala jednak v možném omezení vydávávání a rozšiřování časopisů a také v preventivní cenзуře, kdy vydavatel musel předkládat povinné výtisky ke kontrole maximálně do dvou hodin do vydání. Při porušení této normy bylo možné přechytny trestat pokutou do 10 000 Kčs, vězením do jednoho měsíce, či obojím.²³⁹ O tři dny později na základě výše uvedené legislativy vznikla v rámci ministerstva vnitra Ústřední cenzurní komise. Ta mimo tisk cenzurovala zásilky, telegramy a telegrafní

²³² Petr BEDNAŘÍK, *Dějiny českých médií*. s. 189.

²³³ K dějinám druhé republiky například

Jan GEBHART - Jan KUKLÍK, *Druhá republika 1938–1939 : svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*. Praha, Litomyšl: Paseka, 2004.

Jan JIRÁK a kol., *Druhá republika: 167 obyčejných dnů: politické a mediální klima a jeho reflexe*. Praha: Karolinum, 2016.

Jan RATAJ, *O autoritativní národní stát: ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938-1939*. Praha: Karolinum, 1997.

²³⁴ Více k dějinám tištěné žurnalistiky za druhé republiky v

Jan JIRÁK - Petr BEDNAŘÍK - Barbara KOPPLOVÁ a kol., *Druhá republika: 167 obyčejných dnů: politické a mediální klima a jeho reflexe*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2016.

Tomáš PASÁK, *Český periodický tisk na počátku okupace ve světle cenzury a jejích opatření*, in *Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et Historica* 5. Praha, Universita Karlova 1975, s. 147–178.

Tomáš PAVLÍČEK, *Cenzurní systém, cenzurní zásah a literatura za Druhé republiky*, in: *Literární Archiv: Sborník památníku národního písemnictví*, Praha 2006, č. 38, s. 259–291.

²³⁵ Vládní nařízení č. 177/1938 Sb., kterým se činí mimořádná opatření pro obvod celého státu. Dostupné v <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgm4f6mjxg4wta> (přistoupeno 3. 8. 2021).

²³⁶ Michael WÖGERBAUER, *V obecném zájmu*. s. 900.

²³⁷ Vládní vyhláška č. 183/1938 Sb. o vstupu státu do branné pohotovosti z 23. 9. 1938. Dostupná v <https://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=7241&Section=1&IdPara=1&ParaC=2> (přistoupeno 3. 8. 2021).

²³⁸ Zákon č. 131/1936 Sb. o obraně státu z 13. 5. 1936. Dostupný v <https://www.aspi.cz/products/lawText/1/6551/1/2> (přistoupeno 3. 8. 2021).

²³⁹ Milena BERÁNKOVÁ, *Dějiny československé žurnalistiky*. s. 74.

rozhovory, provoz radiotelegrafických zařízení, divadla, filmy a zvuková reprodukční zařízení. Podílela se také na reglementaci tisku tím, že odesílala číslované pokyny redakcím, které platily až do odvolání.²⁴⁰

Během prosince 1938 končila platnost opatření omezující tiskovou svobodu, která byla přijata během mnichovské krize, a proto vyvstávala otázka jejich zrušení. Ovšem ta byla naopak prodloužena na další tři měsíce. Cenzurní správa po onom prodloužení byla reorganizována, aby v centralizovanější formě mohla efektivněji a jednotněji fungovat. Ministerská rada 6. 12. 1938 rozhodla o vykonávání přehlídky periodik přímo v prostorách tiskových koncernů. Ten samý den byla z rozhodnutí ministerské rady nově prováděna předběžná cenzura Ústředím tiskové dozorcí služby spadající pod tiskový odbor Předsednictva ministerské rady.²⁴¹ V tisku nově nebyla možná kritika vlády a její činnosti a taktéž nebyla možná jakákoliv kritika Německa. Po setkání tehdejšího ministra zahraničí Františka Chvalkovského s Adolfem Hitlerem v Berlíně cenzura ještě zesílila, protože Chvalkovský si u Hitlera vyslechl tvrdou kritiku druhorepublikové žurnalistiky, která byla podle nacistických představitelů příliš liberální.²⁴²

Snaha cenzorů periodického i neperiodického tisku byla v „rozbouřené“ době pacifikovat společnost a ideově-psychologicky ji stabilizovat. Snažila se proto zabránit medializaci sociálních, či politických konfliktů – jedním z příkladů bylo potlačování projevů antisemitismu. Cenzura se také zaměřila na mediální produkci, které se týkala jak Německa, tak ostatních signatářů mnichovského dohody. Druhorepublikový režim si kladl za cíl i potlačení kritiky prezidenta, vlády a jiných státních institucí - toho chtěl dosáhnout tím způsobem, že média měla o sporných otázkách informovat až ex-post a ideálně využít při tom oficiální vládní komuniké. Tím se jednoznačně oslabila role médií jakožto nedílného prvku liberální demokracie.²⁴³

Během druhé republiky také došlo k výraznému zmenšení počtu vydávaných titulů. Zanikla řada periodik, které nově vycházela na území Německa. Konec vydávání periodického tisku ve zmenšeném Československu se týkal především levicových titulů (hlavně těch z produkce KSČ) a pak těch německých demokratických (Prager Presse, Bohemia). Tištěná žurnalistika zažívala pokles i z toho důvodu, že výrazná část surovin a

²⁴⁰ Petr BEDNAŘÍK, *Dějiny českých médií*. s. 201.

Jakub KONČELÍK, *Dějiny českých médií 20. století*. s. 77-78.

²⁴¹ Cenzura měla rozsáhlý prostor na realizaci, protože mohla být realizována v případě, že tiskoviny byly nepřipustné z důvodu veřejné bezpečnosti a veřejného pořádku. In: Michael WÖGERBAUER, *V obecném zájmu*. s. 900.

²⁴² Petr BEDNAŘÍK, *Dějiny českých médií*. s. 201.

Jakub KONČELÍK, *Dějiny českých médií 20. století*. s. 77-78.

²⁴³ Michael WÖGERBAUER, *V obecném zájmu*. s. 899-900.

podniků, které se podílely na produkci tiskovin, zůstala na území odstoupeném Německu. Proto byl také nedostatek tiskařského papíru na zachované tiskoviny. I zjednodušení politického systému na dvě strany – tzv. vládní Stranu národní jednoty a tzv. opoziční Národní strana práce způsobil konec řady stranických ústředních i regionálních titulů. Mezi listy Strany národní jednoty lze zařadit Venkov, Večer, nebo Lidové listy. Hlavní periodikum Národní strany práce byl deník Národní práce, který se transformoval z původního ústředního orgánu sociální demokracie Práva lidu. Také byl na popud Německa zastaven veškerý legionářský tisk.²⁴⁴ Jako zástupce nadstranického tisku lze jmenovat deníky Národní politika a Lidové noviny. Celkově byl mediální trh značně zmenšen, protože na konci září 1938 vycházelo na území Československa na 4000 titulů a na konci roku 1938 to bylo už jen 2100.²⁴⁵

5.3. Řízení tisku za Protektorátu Čechy a Morava²⁴⁶

Nacistický okupační režim si kladl za cíl dostat veškerou mediální produkci pod svou kontrolu.²⁴⁷ Z tohoto pohledu lze strukturu tištěných periodik v letech 1939 až 1945 rozdělit do tří skupin. První sestávala z legálních periodik, která byla kontrolovaná, řízená a tudíž loajální k protektorátní administrativě. Další typ byl vydáván na území Protektorátu ilegálně odbojovými skupinami. Poslední skupina pak představovala tituly vydávané v zahraničí, které se tajně transportovaly na protektorátní území. A v neposlední řadě lze ještě uvést tiskoviny vycházející v zahraničí, které cílily na občany, kteří odešli do exilu.

---

²⁴⁴ Petr BEDNÁŘÍK, *Dějiny českých médií*. s. 201-203.

²⁴⁵ Jakub KONČELÍK, *Dějiny českých médií 20. století*. s. 80.

²⁴⁶ K dějinám Protektorátu Čechy a Morava například

Detlef BRANDES, *Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945*. Praha: Prostor, 2019.

Jan GEBHART - Jan KUKLÍK, *Dramatické i všední dny protektorátu*. Praha: Themis, 1996.

Jaroslav PAŽOUT - Kateřina PORTMANN ed., *Ve stínu války: protektorát Čechy a Morava, Slovenská republika, Říšská župa Sudety a další odtržená československá území v letech 1938/39-1945*. Praha: ÚSTR, 2019.

²⁴⁷ Více k dějinám tištěné žurnalistiky za Protektorátu Čechy a Morava v

Jan CEBE – Jakub KONČELÍK, *Novinářský aktivismus: protektorátní kolaborantská žurnalistika a její hlavní představitelé z řad šéfredaktorů českého legálního tisku*, in: Sborník Národního muzea v Praze. Řada C - Literární historie. Praha: Národní muzeum, 2008, 53, č. 1-4, 2008, s. 39-48.

Antoš FINGER - Barbara KÖPPLOVÁ - Jakub KONČELÍK - Jitka KRYŠPÍNOVÁ, ed., *Český tisk pod vládou Wolfganga Wolframa von Wolmara: stenografické zápisy Antonína Fingera z protektorátních tiskových porad 1939-1941*. Praha: Karolinum, 2003.

Jan GEBHART - Barbara KÖPPLOVÁ - Jitka KRYŠPÍNOVÁ, *Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava*. Praha: Karolinum, 2010.

Jakub KONČELÍK - Jan CEBE - Barbora KÖPPLOVÁ - Vlastimil NEČAS - Jitka KRYŠPÍNOVÁ, *Řízení tisku v letech 1939-1945: Analýza protektorátních tiskových porad*, in: Mediální studia, roč. 2, č. 3, 2007, s. 272-291.

Barbara KÖPPLOVÁ a kol., *Slovník odpovědných redaktorů a šéfredaktorů legálního českého denního tisku v letech 1939 až 1945*. Praha: Matfyzpress, 2007.

Václav OSVALD, *Noviny včera a zítra*. Praha: Práce, 1946. s. 20-39.

Z formálního hlediska byl tisk řízen českým autonomním orgánem, tiskovým odborem Předsednictva ministerské rady (měl na starosti samotnou kontrolu tištěných médií, za kterou nesl odpovědnost).²⁴⁸ Ve skutečnosti však rozhodoval na příkazy nacistické okupační správy. Z počátku měl v gesci oblast tisku prozatímní šéf civilní správy při protektorátním velitelství Wehrmachtu Konrád Henlein. Pod tuto instituci spadala pražská služebna Říšského tiskového úřadu. Později po dobudování protektorátních okupačních úřadů se kompetence v oblasti řízení tisku přesunuly k oddělení kulturně politických záležitostí Úřadu říšského protektora v čele s Karlem von Gregorym (od jara 1942 nahrazen Martinem Paulem Wolfem). V rámci oddělení pak vznikla skupina Tisk (existovaly podobné skupiny pro rozhlas, film, divadlo a písemnictví), kterou řídil důstojník SS Wolfgang Wolfram von Wolmar. Toho roku 1943 vystřídal Arthur Söhnel.²⁴⁹ Tato skupina sice byla formálně jen poradním orgánem tiskovým odborem Předsednictva ministerské rady, ale reálně ona vykonávala dané kompetence. Zároveň byla k 29. 3. 1939 zřízena protektorátní vládou funkce tiskových referentů, kteří působili při okresních úřadech. V rámci TO PMR fungovalo Ústředí tiskové dozorcí služby, které dávalo instrukce cenzorům. Ti působili v jednotlivých redakcích, při čemž v denících a týdenících byli aktivní vždy dva čeští cenzori. Od 1. 9. 1939 byly v důsledku německého útoku na Polsko zveřejněny pokyny pro provádění vojenské cenzury a od 17. 9. 1939 se cenzura prováděla na základě Souborného přehledu pokynů pro tiskovou přehlídku.²⁵⁰ Podle dokumentu mělo být cenzurován vše, co narušovalo zájmy Německa v Protektorátu a celkově jakýmkoliv způsobem zemi kritizovalo. Dále nebyla možná kritika vlády, úřadů a jejich představitelů, stávkách, nebylo dovoleno psát o sporech Čechů s Němci, o činnosti gestapa a odboje, protižidovských opatřeních, ekonomických tématech, zásobování a také samozřejmě o vojenských záležitostech. Autoři také nemohli publikovat na stránkách periodik informace o existenci cenzury. Souborný přehled se také věnoval jinotajům či zveřejňování citací z děl českých spisovatelů a básníků. Dokument byl do konce existence Protektorátu upravován, měněn a rozšiřován.²⁵¹

Významná organizační změna se udála 19. 1. 1942, kdy se na nátlak zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha ujal funkce ministra školství a taktéž Úřadu lidové osvěty Emanuel Moravec. Během jara 1942 se úřad sloučil s ministerstvem, které bylo nově

---

²⁴⁸ V čele oboru se během existence protektorátu vystřídal Zdeněk Schmoranz (zatčen v srpnu 1939), Arnošt Bareš (zatčen v září 1939), František Hofman (zatčen v květnu 1941) a Ctibor Mečl, který funkci vykonával v rámci tiskového odboru ministerstva školství a lidové osvěty. In: Alexandra BLODIGOVÁ, *Dějiny českého novinářství a českých novinářských spolků*. s. 15.

²⁴⁹ Alexandra BLODIGOVÁ, *Dějiny českého novinářství a českých novinářských spolků*. s. 15.

²⁵⁰ Jakub KONČELÍK, *Dějiny českých médií 20. století*. s. 90.

²⁵¹ Michael WÖGERBAUER, *V obecném zájmu*. s. 926-927.

pojmenováno ministerstvo školství a lidové osvěty. Pod nově vzniklý rezort pak přešel i tiskový odbor, původně spadající pod Předsednictvo ministerské rady.²⁵²

Reglementace tisku byla v tomto období velmi sofistikovaná. Kromě okupačních a protektorátních orgánů se podíleli na cenзуře tisku také Gestapo a Bezpečnostní služba, případně také protektorátní ministerstvo vnitra prostřednictvím policejních ředitelství a místně příslušných bezpečnostních úřadů.²⁵³ Cenzura byla třístupňová a byla prováděna jak po stránce obsahové, tak grafické. V prvním sledu byla vykonávána cenzory v redakcích, kteří spolu se šéfredaktorem ručili za dané vydání. Reglementace tiskovin pak pokračovala v rámci Ústředí tiskové dozorcí služby, kdy po schválení mohlo jít vydání do tisku. Sporný text musel být vždy nahrazen jiným, protože nebyla akceptována tzv. bílá místa. Některé texty byly vydávány ve znění, které vypracovala skupina pod vedením Wolmara, šlo například o článek o vyhlazení Lidic a Ležáků. Dohled nad tiskem lze také demonstrovat pravidelnými týdenními schůzkami (s představiteli TO PMR, Wolmarovy skupiny spolu s politickými redaktory a šéfredaktory. Na těchto setkání se vyhodnocovala činnost vybraných médií a jejich zástupci dostávali pokyny, „jakým způsobem psát“, diskutovalo se o „povolených“ a „zakázaných“ tématech.²⁵⁴

V období Protektorátu Čechy a Morava se opět a nyní výraznějším způsobem zmenšil počet titulů periodického tisku. Zatímco zpočátku byla periodika zastavována z politických důvodů, na konci druhé světové války tkvěla příčina ve špatné hospodářské situaci (nedostatek pracovních a malé zásoby tiskařského papíru). Při vzniku Protektorátu Čechy a Morava existovalo na jeho území na 2125 titulů, při čemž v květnu 1945 to bylo už jen 238 periodik. V samotném konci války zůstávalo jen 12 velkých deníků.²⁵⁵ Vládním nařízením z května 1941 Předsednictvo ministerské rady mohlo stanovovat výši nákladu periodik (včetně počtu stran), regulovat inzerci, či dokonce zastavit vydávání tiskoviny. Předsednictvo udělovalo povolení jednotlivým titulům a zároveň potvrzovalo ve funkcích šéfredaktory a odpovědné redaktory. Vydávání titulů, které nebylo ukončeno, bylo také koncem válečného konfliktu omezeno v podobě snížení jejich nákladu či počtu stran. Obměna titulů se týkala i těch německých. Od dubna 1939 vycházel Der Neue Tag s večerním vydáním Prager Abend, za významné tituly publikované v Brně lze označit Brüner Tagblatt a Brüner Abendblatt. List říšského protektora nesl název Böhmen und Mähren. České fašistické hnutí pak vydávalo deník Vlajka a týdeník Árijská fronta. Dále lze zmínit antisemitský týdeník Árijský boj od

---

²⁵² Jakub KONČELÍK, *Dějiny českých médií 20. století*. s. 91.

²⁵³ Jakub KONČELÍK, *Dějiny českých médií 20. století*. s. 91.

²⁵⁴ Petr BEDNAŘÍK, *Dějiny českých médií*. s. 204-206.

²⁵⁵ Jakub KONČELÍK, *Dějiny českých médií 20. století*. s. 98.

Protižidovské ligy.²⁵⁶ Dále lze zmínit obnovený týdeník Přítomnost pod vedením Emanuela Vajtauera, či tituly cílící na mládež (Mladý svět, Zteč).²⁵⁷ Na druhé straně je třeba uvést ilegální tisk, který byl vydáván převážně do příchodu zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha, s kterým bylo vydávání neoficiálních titulů značně omezeno a řada jeho autorů byla okupačním režimem perzekuována, či přímo zavražděna. Celkově bylo vydáváno v letech 1939 až 1945 na 140 nepovolených listů. Lze uvést například časopis V boj, Český kurýr, či ilegální Rudé právo. Taktéž byla vydávána československá periodika v exilu.²⁵⁸

Legálně vycházející tisk se pohyboval v mezích, které byly vytýčeny okupačními a protektorátními orgány. V počátečním období nacistické okupace se většina tištěných titulů zapojila do zápasu o udržení české národní identity. Většina novinářů neměla zájem na spolupráci s okupačním režimem, přesto určitá část žurnalistů s nacisty z různých důvodů kolaborovala. Souhrnně se tyto autoři označovali spojením aktivističtí novináři (šlo například o Vladimíra Krychtálka, Karla Lažnovského, Emanuela Vajtauera, Jaroslava Křemena, Karla Wernera, Vladimíra Rybu a Václava Crhu a další). Je ovšem nutné se na kolaboraci dívat vždy podle přístupu každého konkrétního periodika a redaktora, a proto nelze legálně vycházející média vnímat jako nediferenciovaný produkt vůle okupační moci. Na druhé straně celkem 112 žurnalistů bylo popraveno nebo zemřelo v koncentračních táborech kvůli své odbojové činnosti.²⁵⁹

Vývoj v protektorátu měl vliv také na novinářské spolky. Idea sjednotit všechny žurnalistické organizace do jedné se diskutovala již během druhé republiky. Stalo se tak až 11. 6. 1939, kdy sloučením čtyř novinářských sdružení vznikl Národní svaz novinářů. Pod vedením Františka Bauera se dařilo ilegálně finančně i právně pomáhat nezaměstnaným žurnalistům, či rodinám těch z nich, kteří odešli do exilu. Svaz byl ovšem pod tlakem ze strany nacistů, a proto v červnu byl Bauer nahrazen redaktorem ČTK Františkem Hellerem. Ani touto výměnou však nebyli nacističtí představitelé spokojeni. Na nátlak zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha byl do funkce ministra školství a lidové osvěty uveden Emanuel Moravec. Ten v únoru 1942 odvolal z čela organizace Hellera, aby ho vystřídal jeden z aktivistických novinářů a šéfredaktor deníku Večer Vladimír Krychtálek a i nižší pozice byly obsazeny redaktory, kteří byli loajální k okupačnímu režimu. Pod vedením Krychtálka se museli všichni novináři prokázat árijským původem až ke třetí generaci (včetně

---

²⁵⁶ Petr BEDNAŘÍK, *Dějiny českých médií*. s. 206-211.

²⁵⁷ Jakub KONČELÍK, *Dějiny českých médií 20. století*. s. 98-99.

²⁵⁸ Petr BEDNAŘÍK, *Dějiny českých médií*. s. 217-219.

²⁵⁹ Petr BEDNAŘÍK, *Dějiny českých médií*. s. 211, 220.

Jakub KONČELÍK, *Dějiny českých médií 20. století*. s. 94.

manželek, nebo manželů) a znalostí němčiny. Zároveň byly spuštěny čistky, během kterých se posuzovala činnost každého žurnalisty. Možnost vykonávat povolání byla totiž nově vázaná právě na členství v organizaci. Navzdory tomu se část novinářů nadále snažila podporovat své žurnalistické kolegy a řada z nich byla činných v odboji.²⁶⁰

---

²⁶⁰ Petr BEDNAŘÍK, *Dějiny českých médií*. s. 212-215.

6. Pojetí tisku v Československu v letech 1945–1953

6.1. Třetí Československá republika

Přestože byla pro obnovu Československa během druhé světové války určující koncepce nepřerušené právní kontinuity s první republikou, jak již naznačil předchozí výklad, v řadě oblastí se poválečný stát od toho meziválečného výrazně odlišoval. Ani sféra tisku nebyla v tomto směru výjimkou. Tato a následující podkapitola se pokusí na základě dobových pramenů²⁶¹ nastínit, jakým způsobem se proměnilo chápání a náhled na tištěnou žurnalistiku po květnu 1945.

Mezi zásadní dobový pramen lze označit *Nové základy českého periodického tisku* od Karla Františka Zierise, jednatele Svazu českých novinářů, který zároveň působil v tiskovém odboru ministerstva informací jako šéfredaktor organizace tisku. Předmluvu k této práci napsal František Bauer, který v době třetí republiky zastával pozici vedoucího tiskového odboru MI. Bauer nejprve zkritizoval předchozí vývoj organizace tisku. Značnou část věnoval negativnímu hodnocení prvorepublikových tiskových poměrů. Nejvíce mu vadilo, že tisk byl považován primárně za podnikatelskou činnost, a proto obsah řady periodik se podle toho orientoval. Psaní novinářů se silně bulvarizovalo a bylo poplatné zveřejňování tzv. senzací a ani po gramatické stránce nemělo podle Bauera valné úrovně. Negativně taktéž hodnotil neblahé sociální poměry žurnalistů.

Kvalita prvorepublikové tištěné žurnalistiky byla i podle Karla F. Zierise taktéž nevalné úrovně (z hlediska politického tisku, rozvoji bulvárních periodik a také kvantitě periodik, která ovšem neznamenala jejich kvalitu): „*A tak v dobách měšťácké demokracie první republiky se český tisk z velké části zpronevěřil netoliko zájmům národa, ale stal se pouhou služkou ziskových zájmů jedinců, kteří se stavěli veřejně dokonce proti svrchovanosti státu a jeho prezidentu.*“²⁶²

Zieris „budování nových základů tisku“ shrnul do dvou základních tezí. Podle té první byl periodický tisk považován za důležitou činnost a povinnost veřejného života, a proto vydávání tištěných médií nemohlo být předmětem soukromého podnikání. Vzhledem ke své důležitosti bylo podle Zierise nutné, aby byl tisk organizován a regulován. Takto nastavený systém měl zabránit tomu, aby poválečná demokracie nebyla podryvaná, jak se to dělo v případě té meziválečné. Dostatečnou zárukou tomu mělo být uplatňování veřejného zájmu,

---

²⁶¹ Dobrým archivním pramenem pro studium třetirepublikového pojetí tisku je taktéž zápis z valné hromady Svazu českých novinářů ze 17. 3. 1946. S projevem zde vystoupil například předseda přípravného výboru žurnalistické organizace Jaroslav Vozka, ministr informací Václav Kopecký či jednatel SČN Karel F. Zieris – viz NA, fond ASYN, ka. č. 166/3.

²⁶² Karel František ZIERIS, *Nové základy českého periodického tisku*. Praha: Orbis, 1947. s. 14–15.

na rozdíl od zájmů individuálních, které podle tehdejšího mínění sledovaly jen svůj vlastní prospěch. Jednotlivci se měli realizovat v rámci stávajících, nebo v nově vzniknuvších titulech ať už v listech politických stran, nebo veřejnoprávních korporací.²⁶³

Regulaci v množství vydávaných titulů hodnotil pozitivně i referent tiskového odboru ministerstva informací Václav Osvald, protože považoval počet titulů vycházejících v meziválečném období za „zřejmou přebujelost a mrhání papírem i energií“. Zároveň oceňoval, že přestaly vycházet večerníky, protože ty měly za první republiky nevalnou kvalitu. Stejně jako Zierisovi vadilo zveřejňování „senzací“ a prvorepubliková bulvární periodika.²⁶⁴

Z výše zmíněného je patrné, že se liberální pojetí demokracie po druhé světové válce považovalo za přežité, jak dokládala slova Františka Bauera: „*V tom byl omyl liberalismu, o čemž už dnes nikdo, kdo má oči k vidění a uši ke slyšení, nepochybuje. Ve všech evropských zemích téměř nastalo loučení s liberalistickou soustavou již dávno před druhou světovou válkou.*“²⁶⁵ Podle Václava Osvalda nebylo již možné uplatňovat pojetí tiskové svobody jako v časech, kdy novinář jako individualista byl redaktorem a zároveň vydavatelem svého listu. Podle něj kromě individuálních žurnalistů větší roli v rámci mediálního trhu hrály tiskové koncerny, kterým nešlo o vyjádření postojů ale primárně o generování zisku. Osvald zdůraznil, že odmítnutí liberálního pojetí tiskové svobody byl logický a nevyhnutelný krok: „*Zdůrazňujeme tedy i na poli tiskové svobody, že také tu přestala vláda liberalismu, že jednotlivec se musí podřídít zájmům veřejným, a že jeho svoboda musí být svobodou v řádu celku.*“²⁶⁶

Výrazným zásahem do tiskové svobody bylo omezení vydávání tisku – od května 1945 byla tato pravomoc umožněna výhradně politickým stranám, státním úřadům, veřejnoprávním institucím a korporacím tzv. celonárodního významu tj. „*masovým a zájmovým organizacím, v nichž se národ formuje sociálně, stavovsky, třídně, nebo podle pohlaví a věku, podle náboženského vyznání apod. a těm organizacím, které slouží určitým*

---

²⁶³ Karel František ZIERIS, *Nové základy českého periodického tisku*. s. 33-36.

Podobně se na toto téma vyjádřil Václav Osvald: „*Tisk je majetkem celého národa, musí být předmětem národního a státního zájmu, nesmí být tlumočnickem soukromých zájmů jednotlivců, nebo skupin.*“ In: Václav OSVALD, *Noviny včera a zítra*. Praha: Práce, 1946. s. 67.

²⁶⁴ Václav OSVALD, *Noviny včera a zítra*. s. 69.

²⁶⁵ Karel František ZIERIS, *Nové základy českého periodického tisku*. s. 6-12.

²⁶⁶ Václav OSVALD, *Noviny včera a zítra*. s. 92.

Podobný postoj zastával také Karel F. Zieris: „*Takový ideál tiskové svobody, jak byl chápán v době měšťácké demokracie, kdy různé časopisy pod titulem „nezavislosti“ se stávaly ve skutečnosti jen pouhými služkami kapitalistických boháčů, takový ideál tiskové svobody neodpovídá ani politickému charakteru, ani morálce dnešní lidové demokracie, a byl naší národní revolucí jednou provždy odmítnut. Český tisk je majetek národa a nesmýt již nikdy zneužít proti jeho nejsvětějším zájmům.*“ In: Karel František ZIERIS, *Nové základy českého periodického tisku*. s. 41.

*národním účelům kulturním, tělovýchovným apod.*²⁶⁷ Jedinci si tak založit vlastní periodikum nemohli, výjimka se týkala časopisů v oblasti vědy a umění, jejichž vydavatelé svou dosavadní tvorbou byli dostatečnou zárukou pro vydávání listu.²⁶⁸ Struktura periodického tisku byla silně ovlivněna zásahy ministerstva informací, o němž bude pojednáno později.

I když Karel F. Zieris nepopíral, že tisk spadá do sekce řízeného hospodářství a jeho regulační úřadem je ministerstvo informací, byla podle něj forma řízené tisku po květnu 1945 nejvyšší formou demokracie. To dokládá na tom, že na jeho organizaci a regulaci se kromě vládního úřadu podíleli zástupci z vydavatelství politických stran a celonárodních institucí, kteří jednali v rámci Sboru pro věci periodického tisku. Podle Zierise tak bylo možné vyloučit obavy z toho, že ministerstvo plnilo roli jakéhosi cenzora, protože v případě, že by úřad chtěl své pravomoci zneužít, výše zmíněný sbor by plnil kontrolní funkci.²⁶⁹

Zieris zároveň odmítl, že by byl tento nový systém regulace médií v rozporu ústavou, protože bylo zamezeno jen právu na novinářské podnikání, ale ne svobodě mínění a projevu. Zieris taktéž upozornil na to, aby zbytečně nevznikala nová periodika, či aby se nezakládaly nejrůznější spolky, které by tak vydávaly svůj časopis. To mělo být podle něj vyřešeno tím způsobem, že by ne každé organizaci byl automaticky schválen nárok na vydávání spolkového listu. Regulační tendence se pak verbalizovala do poněkud absurdní představy, že v každém oboru života mělo vycházet tolik titulů, kolik jich je objektivně třeba, a že žádný segment neměl být ani přesycován, ani opomíjen.²⁷⁰

Pozitivně bylo pohlíženo také na fakt, že nebyla obnovena represivní cenzura, která se uplatňovala za první republiky. Podle Františka Bauera díky tomu mohlo dojít k většímu uplatnění tiskové svobody.²⁷¹ Stejný názor zastával také Karel F. Zieris.²⁷² Přestože se v letech 1945–1948 „nebílily“ stránky novin v případě „nežádoucího“ obsahu jako před rokem 1938, cenzura se uplatňovala jiným způsobem. Nepřímou cenzurou bylo například přidělování papíru ministerstvem informací, který dostávala jednotlivá vydavatelství. O těchto aspektech bude pojednáno později.

V obnoveném Československu se taktéž diskutovalo o tom, jaké vlastnosti by měl mít ideální novinář. Václav Osvald ho definoval jako osobu „*ke svému povolání všestranně připravenou, národně i politicky spolehlivou, které musí býti zaručena taková mravní a*

²⁶⁷ Karel František ZIERIS, *Nové základy českého periodického tisku*. s. 15-17.

²⁶⁸ Karel František ZIERIS, *Nové základy českého periodického tisku*. s. 23.

²⁶⁹ Karel František ZIERIS, *Nové základy českého periodického tisku*. s. 33, 39.

²⁷⁰ Karel František ZIERIS, *Nové základy českého periodického tisku*. s. 36-39.

²⁷¹ Karel František ZIERIS, *Nové základy českého periodického tisku*. s. 6-12.

²⁷² Karel František ZIERIS, *Nové základy českého periodického tisku*. s. 23.

hmotná nezávislost, aby mohla své veřejné úkoly plnit svobodně, podle svého nejlepšího svědomí.“²⁷³ Sociálně demokratický poslanec a novinář František Hatina souhlasil s tím, že žurnalista by měl mít především poctivý a čistý charakter, což by se mělo odrážet i ve čtenářích, že redaktor pracuje jen s těmi nejlepšími úmysly.²⁷⁴

Podle předsedy Svazu českých novinářů Otakara Wünsche musel mít novinář „*především pevný charakter, pracovat poctivě a nebojácně, vycítit ducha své doby a v tomto duchu vést a vychovávat svůj národ. Nikdy nevdávat nepravdy a polopravdy za objektivní skutečnost, neboť vědomá nepravda je tolik jako přečin proti svobodě tisku, ne-li přímo útok na lidskou slušnost.*“²⁷⁵ I ve Wünschově vymezení byl redaktor propagátorem a podporovatele třetirepublikového režimu, protože jedním z jeho zásadních úkolů byla propagace dvouletého hospodářského plánu.²⁷⁶

Tomu se věnoval i v dalším článku v periodiku novinářské organizace. Podle něj měli sami novináři provést vlastní tzv. havlíčkovskou dvouletku. Na postavu Karla Havlíčka Borovského se často v rámci třetirepublikových debat o tisku odkazovalo a sám Wunsch zdůrazňoval, že by žurnalisté si měli vzít k srdci Havlíčkovu pravdivost a čestnost. Na druhou stranu bral na vědomí, že jeho odkaz musí být modifikován na poválečnou dobu. Akcentoval, že žurnalistika se podílí na „budování spravedlivého řádu“, což ale vzápětí doplnil tím, že není možné být nekritický vůči všem krokům státu a politických představitelů. Považoval proto za klíčové využívat institut konstruktivní kritiky, která se ovšem neměla samoúčelně zneužívat. Také agitoval pro zlepšení úrovně novinářské češtiny, protože ta výrazně utrpěla za období nacistické okupace: „*Největší nebezpečí tkví právě ve frázovitém, konvečním vyjadřování, neboť konveční a matné slovo učí zase jen konvenčnímu a matnému myšlení.*“²⁷⁷ Důraz na kolektivitu na úkor individualismu byl také z Wünschova textu patrný: „*To první, co má a musí v národě vytvořit, je obětavost a pocit odpovědnosti k národnímu celku, nutnost potřeby obětovat kus svého já pro národní my.*“²⁷⁸ Karlem Havlíčkem Borovským se ve svém rozhovoru se zástupci Svazu českých novinářů zaštiťoval i prezident Edvard Beneš, podle kterého bylo novinářství v Borovského pojetí bráno jako služba národu. Zároveň apeloval na

---

²⁷³ Václav OSVALD, *Noviny včera a zítra*. s. 67.

²⁷⁴ František HATINA, *Jsmu u cíle svého dávného požadavku*, Věstník ústředního svazu československých novinářů, ročník I, číslo 4., 25. 4. 1947. s. 1. In: NA, fond ASYN, ka. č. 178/3.

²⁷⁵ Otakar WÜNSCH, *Poslání českého novináře*, Věstník ústředního svazu československých novinářů, ročník I, číslo 1-2., 25. 2. 1947. s. 1. In: NA, fond ASYN, ka. č. 178/3.

²⁷⁶ Otakar WÜNSCH, *Úkoly tisku ve dvouletce*, Věstník ústředního svazu československých novinářů, ročník I, číslo 3., 25. 3. 1947. s. 1. In: NA, fond ASYN, ka. č. 178/3.

²⁷⁷ Otakar WÜNSCH, *Poslání českého novináře*, Věstník ústředního svazu československých novinářů, ročník I, číslo 1-2., 25. 2. 1947. s. 1-2. In: NA, fond ASYN, ka. č. 178/3.

²⁷⁸ Otakar WÜNSCH, *Poslání českého novináře*, Věstník ústředního svazu československých novinářů, ročník I, číslo 1-2., 25. 2. 1947. s. 1-2. In: NA, fond ASYN, ka. č. 178/3.

novinářskou delegaci, aby se její členové snažili dbát na ctění odkazu významného novináře v rámci stavovské organizace.²⁷⁹

V poválečné době byly nejčastěji reflektovány dvě kategorie novinářů v orientaci na nacistickou okupaci. Řada žurnalistů během druhé světové války zahynula v koncentračních táborech, či byla okupační mocí perzekuována.²⁸⁰ Druhá skupina sestávala z těch redaktorů, kteří s nacistickým režimem skutečně, či domněle kolaborovali. Věstník ústředního svazu československých novinářů například přinesl vyjádření prokurátora národního soudu Františka Tržického, který účastnil jednoho z významných procesů s kolaborujícími novináři. Ten ve své řeči zmínil, že jedním ze znaků kvalitního redaktora je mravnost a sebeobětování se, zároveň také odhodlání a umění se vzepřít a jít proti proudu. Svá slova volil dichotomicky k pisatelům, kteří byli obviněni z kolaborace: „*Táži se Vás obžalování, zda jste si uvědomovali, že kdysi žil Havlíček Borovský, jehož vzdor a vytrvalost odporu pokryly celý národ nehynoucí slávou? Že žili mezi námi novináři, kteří raději podstoupili krutou smrt, než by ustoupili násilí? ... Nebyli jiní, kteří se radši rozhodli pro osobní nepohodu, aby neposkvřnili čistý štít českého novináře?*“²⁸¹ Podle Karla F. Zierise zodpovědnost za kolaboraci s nacisty kromě samotných žurnalistů měli taktéž vydavatelé tisku, kteří upřednostnili zájem výdělků a prospěchu. Ten byl generován hlavně inzercí, která podle jeho názoru se naházela v periodikách ve větším množství než samotný obsah.²⁸²

Tištěná žurnalistika se podle Václava Osvalda po květnu 1945 potýkala s řadou problémů – ať už šlo o smrt řady novinářů během druhé světové války, nezkušenost nastupující generace mladých novinářů, či nekvalitním zpravodajstvím ze zahraničí. Poslední bod považoval Osvald za důkaz, že československá novinová žurnalistika byla řazena mezi ty provinční. Projevovalo se to například nedostatkem zpravodajů v zahraničí, kteří by přinášeli z cizích vlastní postřehy a nebylo by proto nutné obsah přebírat ze zahraničních periodik či z agentur. V tomto ohledu Osvald nabádal ke zvýšení úrovně informování ze zahraničí, čím by se úroveň tuzemského tisku zvýšila. Zároveň zdůrazňoval, aby se československá žurnalistika orientovala na Sovětský svaz a ostatní slovanské státy.²⁸³ Tím ale nevylučoval, že

²⁷⁹ *Čeští novináři na Hradě*, Věstník ústředního svazu československých novinářů, ročník I, číslo 5, 30. 5. 1947. s. 3-5. In: NA, fond ASYN, ka. č. 178/3.

²⁸⁰ Připomínání novinářských obětí nacistické okupace se věnovalo číslo 7 spolkového periodika. Viz například Vojtěch DOLEJŠÍ, *Odkaz padlých českých novinářů ke dni tisku 8. 9. 1947*, Věstník ústředního svazu československých novinářů, ročník I, číslo 7, 8. 9. 1947. s. 1. In: NA, fond ASYN, ka. č. 178/3.

²⁸¹ František HATINA, *Jsem u cíle svého dávného požadavku*, Věstník ústředního svazu československých novinářů, ročník I, číslo 4., 25. 4. 1947. s. 6. In: NA, fond ASYN, ka. č. 178/3.

²⁸² Karel František ZIERIS, *Nové základy českého periodického tisku*. s. 23.

²⁸³ Podrobněji o tom psal v kapitole „Nová slovanská politika a úkoly našeho novinářství“ In: Václav OSVALD, *Noviny včera a zítra*. s. 40-65.

slovanské státy nemají spolupracovat s národy západní Evropy, což jen dokládá mezidobí před začátkem studené války, kdy existovaly ještě určité možnosti spolupráce mezi státy budoucích mocenských bloků.

Podle názoru Osvalda měli novináři dbát na úroveň svého psaní, aby mohli za něj přijmout vždy zodpovědnost. Taktéž kladl novinářům na srdce, aby byli ve své práci objektivní, a aby při práci se zprávami z ČTK důkladněji oddělovali a vybírali podstatná oznámení od těch nepodstatných. Apeloval také na větší iniciativu samotných redaktorů. Na druhou stranu oceňoval, že část žurnalistů nabyla novinářské zkušenosti ze zahraničního exilu. Díky navrátilším se redaktorům z koncentračních záborů zase měla žurnalistika získat politickou a mravní úroveň.²⁸⁴ Všeobecně bylo vyzdvižováno, aby se novináři co nejvíce vzdělávali. Například podle Otakara Wünsche měli kromě studia teoretických znalostí také vycházet z velké míry z praxe.²⁸⁵ Sám jakožto předseda SČN vyzýval k tomu, aby se žurnalistům dostalo právní a stavovské ochrany uzákoněním titulu redaktor a taktéž se mělo přísně zacházet s korupčními a negativní jevy, které by narušovaly pozitivní obraz československého novináře.²⁸⁶

6.2. Pojetí tisku po únoru 1948

Komunistický převrat v únoru 1948 samozřejmě znamenal změnu ve funkci a roli periodického tisku. Už v průběhu února 1948 se projevilo rozdělení novinářů v rámci Svazu českých novinářů, kdy se zjednodušeně řečeno část postavila na stranu KSČ (ať už šlo o přímo členy KSČ, ale i o zástupce jiných stran) a druhá část na stranu nekomunistických stran („antikomunistický“ tábor reprezentovali hlavně členové ČSNS a ČSL, členové sociální demokracie byli rozděleni mezi obě skupiny).²⁸⁷ „Vítězství“ komunistického křídla bylo zpečetěno 25. 2. 1948, kdy vznikl Akční výbor SČN, který začal provádět ve svých řadách čistky a vylučoval z organizace hlavně nekomunistické redaktory. Ti působili převážně v periodikách z výše dvou zmíněných politických stran. Lze jmenovat například Pavla Tigrida, Františka Klátila, Ferdinanda Peroutku, či Ivana Herbena.²⁸⁸ Změnám v novinářské organizaci se věnovalo číslo 2-3 Věstníku ústředního svazu československých novinářů.

---

²⁸⁴ Václav OSVALD, *Noviny včera a zítra*. s. 75-86.

²⁸⁵ Otakar WÜNSCH, *Poslání českého novináře*, Věstník ústředního svazu československých novinářů, ročník I, číslo 1-2., 25. 2. 1947. s. 1-2. In: NA, fond ASYN, ka. č. 178/3.

²⁸⁶ Otakar WÜNSCH, *Poslání českého novináře*, Věstník ústředního svazu československých novinářů, ročník I, číslo 1-2., 25. 2. 1947. s. 1. In: NA, fond ASYN, ka. č. 178/3.

²⁸⁷ Napjatou situaci v SČN lze dokumentovat na zápisech z jednání členské schůze 18. 2. 1948. Dostupné v NA, fond ASYN, ka. č. 166/4.

²⁸⁸ Vojtěch DOLEJŠÍ, *Ozdravení poměrů v českém tisku*, Věstník ústředního svazu československých novinářů, ročník II, číslo 2-3., 15. 4. 1948. s. 2. In: NA, fond ASYN, ka. č. 178/3.

V něm bylo otištěno prohlášení AV SČN.²⁸⁹ To se ostře vymezilo vůči „reakčním novinářům“, kteří psali tendenčně jak o tuzemské a zahraniční politice, hanili Sovětský svaz a postavili se proti poválečnému vývoji, tj. proti budování socialismu. Odpůrci nastupujícího režimu byli označeni za „škůdce národního a státního celku“. Seznam vyloučených žurnalistů a pak také těch, kteří se „provinili“ svou „předúnorovou činností“, ovšem nebyli z organizace vyloučeni (byla jim zakázána činnost, zakázáno publikovat v denním tisku, byla jim udělena veřejná, či písemná důtka či ztratili členské výhody) byl publikován taktéž na stránkách Věstníku.²⁹⁰ Prohlášení rovněž vyzývalo, ať jsou vylučování „reakční novináři“ také v rámci regionálních odboček SČN, ve kterých rovněž vznikly akční výbory.

Nové pojetí redaktorského povolání bylo artikulováno v ideových směrnících novináře²⁹¹ samotnou novinářskou organizací v rámci spolkového periodika. Na úvod definoval žurnalistu jako služebníka lidu, který v rámci své práce dokumentuje přechod od lidové demokracie k socialismu, který samozřejmě musí důkladně propagovat. Novinář pak disponoval osobní mírou odpovědnosti vůči pracujícímu lidu a státu za výkon svého povolání, ale zároveň svobodou. Zároveň měl právo i na užití kritiky, která prospívá zájmům pracujícího lidu. Redaktor měl dbát na pravdivost a ověřování zveřejňovaných informací. Mezi další úkoly patřilo „*bojovat za mír, za zásady demokracie, za odstranění fašistické ideologie i proti zahraničním vlivům, které ohrožují pokrokový vývoj lidstva.*“²⁹² Rovněž se počítalo s tím, že bude svou činností pracovat na sbližování československého národa s ostatními národy lidových demokracií a informovat o jejich budovatelském úsilí. Měl jít příkladem společnosti, s tím že měl vždy dbát své novinářské cti a v neposlední řadě se také neustále vzdělávat jak odborně, tak ideologicky, což měla zajistit novinářská organizace.

Nutné je podotknout, že již za třetí republiky činnost a působení Svazu českých novinářů do velké míry odpovídalo představám ministerstva informací. Pravděpodobně to bylo z části způsobeno personálním propojením, kdy řada členů SČN ve vyšších pozicích zastávala funkce i v rámci ministerstva. O této skutečnosti i vzájemném vztahu spolkové organizace a úřadu pojednal ve své práci Jan Cebe.²⁹³

---

²⁸⁹ *Prohlášení AV SČN*, Věstník ústředního svazu československých novinářů, ročník II, číslo 2-3., 15. 4. 1948. s. 3. In: NA, fond ASYN, ka. č. 178/3.

²⁹⁰ *Vyloučení novináři ze SČN*, Věstník ústředního svazu československých novinářů, ročník II, číslo 2-3., 15. 4. 1948. s. 9. In: NA, fond ASYN, ka. č. 178/3.

²⁹¹ *Ideové směrnice českého novináře*, Věstník ústředního svazu československých novinářů, ročník II, číslo 2-3., 15. 4. 1948. s. 8. In: NA, fond ASYN, ka. č. 178/3.

²⁹² *Ideové směrnice českého novináře*, Věstník ústředního svazu československých novinářů, ročník II, číslo 2-3., 15. 4. 1948. s. 8. In: NA, fond ASYN, ka. č. 178/3.

²⁹³ Jan CEBE, *Spolkový život českých novinářů v letech 1945-1948*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2015.

Významným mezníkem pro etablování náhledu na tisk v „zakladatelském“ období komunistického režimu byl první sjezd Svazu československých novinářů (zde se byly sjednoceny za třetí republiky vzniklé dvě žurnalistické organizace – Svaz českých novinářů a Svaz slovenských novinářů), který se konal 23. a 24. 10. 1948 v Praze. K otázkám tištěné žurnalistiky se v rámci diskuze vyjádřili jak nejvyšší političtí a straníční představitelé, tak i samotní novináři a pracovníci v médiích. Své dopisy sjezdu odeslali například prezident Klement Gottwald, předseda vlády Antonín Zápotocký, ministr zahraničí Vladimír Clementis, pražský primátor Václav Vacek a také řada zahraniční hostů například ze Sovětského svazu, Polska, Maďarska, Jugoslávie, ale i ze „západních zemí“ (Velká Británie, Francie či USA).

Už Gottwaldův krátký úvodní dopis sjezdu dokládá změnu chápání role tisku. Gottwald se v něm vymezil vůči stavu zpřed února 1948, kdy byl tisk a média obecně v rukou kapitalistů a hlavním úkolem tisku bylo dezinformovat, deorganizovat a ohlupovat čtenáře. V nových poměrech měl být tisk podle Gottwalda „jedním z hlavních činitelů národní, státní a mravní výchovy lidu, účinným pomocníkem v budovatelském díle.“²⁹⁴ Mimo to vyzvedl slavné novinářské persony, kdy kromě Karla Havlíčka Borovského jmenoval i zástupce komunistického tisku Jana Švermu a Julia Fučíka.

Ministr informací a osvěty Václav Kopecký pak přednesl přednášku na téma „Nové úkoly našeho tisku“. V ní zdůraznil, že únor 1948 znamenal velký mezník pro vývoj tisku. To stejně jako Gottwald doložil na vymezení se jednak vůči vývoji za první republiky, stejně tak jako vůči poválečnému Československu. Podle jeho mínění do roku 1938 sloužil tisk primárně jako nástroj kapitalistů, kteří tak mohli vykořisťovat a ohlupovat lid: „Tisk se tak zvrhl v rukou kapitalistické třídy v nejúčinnější nástroj duševního ubíjení bojové energie pracujících mas, v nástroj nejrychlejšího šíření tmy, v nástroj soustavního každodenního obelhávání, v prostředek masové narkotické otravy a v prostředek nejhnusnějšího kupčení s veřejným míněním.“²⁹⁵ Ministr zároveň kritizoval prvorepublikové cenzurní praktiky (vybílené stránky Rudého práva, zastavování komunistických periodik, či stíhání redaktorů). Podle něj pak většina žurnalistů během let 1938 až 1945 zradila svou národní a novinářskou čest, což se samozřejmě netýkalo komunistických novinářů.²⁹⁶

²⁹⁴ I. sjezd československých novinářů v Praze: 23. a 24. října 1948. Praha: Svaz československých novinářů, 1948. s. 9.

²⁹⁵ I. sjezd československých novinářů v Praze: 23. a 24. října 1948. s. 40.

²⁹⁶ Podobně kriticky se k roli novinářů v minulosti vyjádřil ve svém příspěvku „Společenské postavení novináře“ Rostislav Korčák: „Ale i proto, že službičkování nepříteli za protektorátu a slovenského státu a licoměrnost předúnorového reakčního tisku snížily mravní a společenský prestiž našich novin.“ In: I. sjezd československých novinářů v Praze: 23. a 24. října 1948. s. 192.

I když třetirepublikový vývoj řízení tisku mělo už v gesci Kopeckého ministerstvo informací, přesto se vůči jeho novému pojetí postavila „reakce“, která chtěla navrátit stav zpřed roku 1938. Ta byla definitivně poražena v únoru 1948, kdy důležitou roli podle Kopeckého sehráli zaměstnanci tiskáren, kteří se jich zmocnili a odmítli taktéž tisknout některá „reakční“ (tj. nekomunistická) periodika. Ocenil i roli novinářských organizací, že během února 1948 vyloučily ze svých řad „reakční“ žurnalisty, kteří podle tehdejší propagandy škodili zájmům státu a pracovali proti vůli lidu, i když ve skutečnosti šlo o ty novináře, kteří se neztotožnili s nastupujícím režimem a během třetí republiky byli ke KSČ kritičtí (šlo hlavně o redaktory lidoveckého a národně-socialistického tisku).²⁹⁷

Kopecký vnímal úlohu sjezdu jako historicky revoluční, protože podle něj měl být tisk „v plném rozsahu nový, tisk lidový, tisk pracujících mas, tisk socialistického zaměření, socialistického ducha.“²⁹⁸ Změna spočívala v tom, že tisk přešel od „kapitalistů“ do rukou pracujícího lidu, což bylo dokladováno na základě znárodnění polygrafického průmyslu (již za třetí republiky byl znárodněn papírenský průmysl) a přechodem všech tiskáren do vlastnictví státu. Nová úloha tištěné žurnalistika pak spočívala v budování socialismu, což se mělo projevit politickou, ideovou a mravní převýchovou lidí v socialistickém duchu. Taktéž se mělo zabránit tomu, aby si jednotlivá periodika konkurovala svým obsahem, ale aby měl každý titul vlastní, specifickou náplň. Tím se mělo pokrýt cílení na všechny části společnosti. Tento krok mělo získávat obyvatele pro budování socialismu. Podle Kopeckého se při změně práce tištěných médií měli redaktori inspirovat v Sovětském svazu. Nepopíral také potřebu konstruktivní kritiky.

Dále se věnoval obsahu tištěných médií, který se musí změnit hlavně v oblasti zpravodajství o zahraničí a taktéž v kulturních rubrikách, neboť kultura měla nově sloužit „k povznášení širokých mas lidu“. Z hlediska redukce obsahu se počítalo se snížením sportovního obsahu o určitou část, ale na druhou stranu v tištěných periodikách byla akcentována reorganizace tělovýchovného a sportovního hnutí v komunistickém duchu. Kopecký taktéž horoval za dodržování novinářské etiky a varoval před podvracením pracovní morálky v médiích a zároveň kvitoval neexistenci prvorepublikových „demoralizujících bulvárních“ rubrik (soudničky a mordy) na stránkách poúnorového tisku.²⁹⁹

Samotné pojetí novinářské práce bylo jednoznačně poplatné vládě KSČ a vládnoucímu režimu a ani se to nesnažilo nijakým způsobem zakrývat. Od novináře se očekávalo, „aby

---

²⁹⁷ Tamtéž. s. 42-45.

²⁹⁸ Tamtéž. s. 47.

²⁹⁹ Tamtéž. s. 47-53.

*psal upřímně podle svého přesvědčení, aby byl co nejpečlivěji oddán věci lidové demokracie, věci dělnické třídy, věci socialismu, a aby si každý novinář byl vědom úlohy Komunistické strany Československa jako vůdčí strany v našem národě a státě jako vůdčího činitele vývoje k socialismu v naší republice!*³⁰⁰ Zároveň bylo výslovně řečeno, že v tomto směru není místo pro „zpátečnické novináře vyznávající kapitalismus“. Podobně se vyjádřil Rostislav Korčák: *„Společenské postavení novinářů už dnes není postavením lokaje, komorníka, nebo dvořana, kterému bylo dovoleno se tak zvaně svobodně vyjadřovat, jen pokud to sloužilo sobeckým zájmům toho, kdo ho platil. Také už není postavením psance, jaké se stávalo údělem těch, kteří odmítli sloužit vykořisťovatelské a postavili se za revoluční požadavky proletariátu.“*³⁰¹

Každý žurnalista se měl navíc podle Kopeckého vzdělávat a školit v duchu marxismu, leninismu a v duchu nauk Lenina a Stalina. To se mělo realizovat pomocí kurzů, které by organizoval Svaz československých novinářů, či redaktoři měli navštěvovat Vysokou školu politickou a sociální. Podporovat se měla ze strany ministerstva informací a osvěty podle šéfa rezortu také výměna novinářů socialistických států, kteří by tak vzájemně navštěvovali „spřátelené“ země, což předpokládalo posílení ducha internacionalismu a internacionálního smýšlení u tuzemských novinářů.³⁰²

Na sjezdu se svým příspěvkem o ideovém poslání tisku a novináře referoval vedoucí Kulturně-propagačního oddělení ÚV KSČ Gustav Bareš. Zdůraznil, že je třeba tisk laicizovat a rozšířit možnost přispívat do tištěných periodik nejrozličnějším dopisovatelům. Novinář pak nově měl informovat o základních tématech relevantních pro společnost – primární fokus je stavěn na hospodářská témata, což se týká i například reportáží ze života rolníků a dělníků, či reportáží z různých podniků, explicitně byla také zdůrazněna propagace pětiletky. Zároveň se počítalo s plánováním dlouhodobých kampaní v tisku pokrývajících různá celospolečenská témata, které umožní mobilizovat široké vrstvy obyvatel, s čímž podle Bareše souviselo rozvrhnutí jednotlivých podtémat v každé konkrétní redakci. Přestože kritika žurnalistů disponovala jasně vymezenými limity, kdy budování socialismu, role pracujícího lidu a vedoucí úloha KSČ byly nezpochybnitelnými mantrami, referující připouštěl určitou formu kritizování v rámci výstavby. Kritika měla být konstruktivní a zároveň v případě zjištění nějakého problému měla artikulovat jeho řešení.³⁰³

Bareš dále apeloval na větší informování novinářů o dění v Sovětském svazu, který má být v otázce organizace tisku být pro československé žurnalisty inspirací. Stejně jako

---

³⁰⁰ *Tamtéž.* s. 54.

³⁰¹ *Tamtéž.* s. 193.

³⁰² *Tamtéž.* s. 54-57.

³⁰³ *Tamtéž.* s. 69-80.

Kopecký, tak i Bareš vyzdvihl roli neustálého vzdělávání novinářů, kdy kromě teoretické přípravy je nutná praxe z terénu. Nechyběla ani odsouzení prvorepublikových poměrů a vyzdvižení komunistických novinářů: „*Novinář nikdy není hotov se svým vzděláním, jen takový novinář může být dobrým novinářem, který se neustále učí. K tomu přirozeně potřebujeme novináře odpovídajícího charakteru, kteří neprodávají své pero, jako tomu bylo za kapitalistické éry, nýbrž kteří stojí za svým přesvědčením, jako to uměli soudruzi Šverma a Fučík a ti redaktori, kteří padli za okupace.*“³⁰⁴

Na sjezdu též padlo, že mezi úlohy tisku náleží také vzájemné sbližování českého a slovenského národa. Tuto myšlenku vyslovil tehdejší šéfredaktor deníku KSS Pravda Eduard Friš, když přítomné vyzval, aby slovenské záležitosti zdomácnily v českém tisku, stejně jako v případě českých otázek v periodikách slovenských, a aby proklamovaná jednota a bratské soužití obou národů nebyly jen prázdny frázemi.³⁰⁵

Radikální zpřetrhání vazeb s dosavadním vývojem v tisku učinil ve svém vystoupení Jiří Hronek, když mluvil o podrobněji o buržoazním pojetí tištěných periodik. To bylo založené na tom, že kapitalistický tisk slouží jednotlivým kapitalistům, nebo rovnou tiskovým koncernům, jejichž hlavní úlohou je „dezinformovat lid“. Vzhledem k tomu, že kapitalistický tisk fungoval na bázi konkurence, Hronek mu vytkl vzájemnou honbu jednotlivých periodik za čtenáři – k tomu pak podle Hronka využíval „ložnicové historky“, reportáže o vraždách i nejsensačnější obsah zpráv, určitou úpravu titulků a stylizaci listu. Úlohou „pokrokových“ tuzemských tištěných médií tak bylo hlavně informovat a primárně se zaměřovat na obsah a ne na jeho formu.³⁰⁶ Do minulosti se vrátil i Karel F. Zieris, když hovořil o spolkovém životě novinářů. Kritizoval poměry za první republiky, kdy existovala řada žurnalistických spolků, které podle něj podporovaly novinářské kastovníctví. V tom se pokračovalo i ve třetí republice. Zierisovi vadilo, že část redaktorů se chovala elitářsky a mnoho z nich chtělo patřit do žurnalistické organizace jen kvůli výhodám. I když už po květnu 1945 existovala jen jedna, dřívější manýry podle Zierise nosila řada jeho kolegů dále, což bylo samozřejmě únorem 1948 definitivně vyřešeno.³⁰⁷

Na sjezdu zazněla řada příspěvků na nejrozličnější témata. Řečníci hovořili například o informování z různých oblastí života (armáda, sport, kultura), o tom, jak by v novém pojetí měl vypadat ideální novinář, či jak by se měli žurnalisté v práci aplikovat konstruktivní kritiku. Z hlediska rozličné šíře řečníků i témat lze přednášky ze sjezdu považovat za výborný

---

³⁰⁴ *Tamtéž.* s. 83-85.

³⁰⁵ *Tamtéž.* s. 96.

³⁰⁶ *Tamtéž.* s. 107-108.

³⁰⁷ *Tamtéž.* s. 189-191.

pramen, na kterém lze dokladovat pojetí tisku v nastupujícím komunistickém režimu v Československu. Poněkud absurdně zněl výrok dělnického redaktora Fráni Richtera. Uvedl, že se zájemců o vstup do KSČ ptají, jaký je jejich vztah k této straně. Podle něj se něco obdobného mělo zavést i těch, kteří se chtěli stát novináři: „*Jaký je jejich skutečný vnitřní vztah k vítězství dělnické třídy a jejímu konečnému cíli, socialismu. Zvítězivší dělnická třída má jistě právo, aby takovou otázku českým novinářům položila.*“³⁰⁸

Sjezd Svazu československých novinářů byl následně zakončen přijetím dvou rezolucí, které změnu role tištěných médií podtrhují. První³⁰⁹ se týkala zahraničí. Byla v ní vyjádřena podpora Sovětskému svazu a odsouzeny všechny země, ve kterých byly v té době novináři perzekvováni (přímo bylo zmíněno Řecko, Španělsko a USA), těm sjezd vyslovil solidaritu. Zároveň se rezoluce obracela na Mezinárodní organizaci novinářů, kterou žádala o zaujetí postoje vůči fašistickým kapitalistickým státům, které „štvali vůči SSSR, lidově demokratickým zemím a všem pokrokovým silám“. Ta druhá³¹⁰ se věnovala tuzemskému vývoji. V ní byly shrnuty a zopakovány všechny zásady, které uvedli ve svých referátech řečníci. Rezoluce po úvodní části následně obsahovala čtrnáct hlavních úkolů, na jejichž plnění se měla podílet žurnalistická organizace. Obě usnesení byla jednomyslně schválena. Zároveň naplno a zřetelně odrážela atmosféru konce 40. let – nástup komunistického režimu a počáteční fázi studené války.

---

³⁰⁸ Tamtéž. s. 199.

³⁰⁹ Rezoluce je dostupná v *I. sjezd československých novinářů v Praze: 23. a 24. října 1948*. s. 200-201.

³¹⁰ Rezoluce je dostupná v *I. sjezd československých novinářů v Praze: 23. a 24. října 1948*. s. 202-213.

7. Václav Kopecký (1897–1961)

Václav Kopecký se narodil 27. 8. 1897 v Kosmonosech. Pocházel z početné rodiny, měl třináct sourozenců, z nichž byl on tím nejmladším. Jeho otec Adolf Kopecký se živil jako drobný živnostník a matka byla ženou v domácnosti. V rámci rodiny ho oslovovali jako Václava třetího, protože dva jeho bratři zemřeli před jeho narozením. Po smrti otce Alžběta Kopecká nějakou dobu vedla rodinný obchod, ovšem na počátku první světové války se i s dětmi přestěhovala do Prahy. Václav Kopecký, původně student gymnázia v Mladé Boleslavi, přešel na pražské Malostranské gymnázium, které ukončil maturitou s vyznamenáním. Poté šel studovat Právnickou fakultu Univerzity Karlovy, kterou ovšem nedokončil. Během svého vysokoškolského studia pracoval jako úředník tehdejšího Zemského správního výboru pro Čechy.³¹¹

V roce 1919 se podílel na vzniku organizace levicové inteligence Marxistické sdružení. Byl také členem Dělnického klubu, ve kterém se scházeli příznivci sociálně demokratické levice. Na konci roku 1920 založil komunistické hnutí mládeže v Praze a následující rok pak vstoupil do KSČ. Patřil do skupiny tzv. karlínských kluků, kteří včele s Klementem Gottwaldem ovládli vedení KSČ na pátém stranickém sjezdu v roce 1929 a začali s její bolševizací.³¹² Kopecký se od té doby „nepustil“ vrcholných stranických funkcí - v letech 1929–1938 byl členem ÚV KSČ, v letech 1931–1938 součástí politbyra ÚV KSČ. Od roku 1931 až do konce první republiky zasedal za KSČ v poslanecké sněmovně. Kopecký byl svým občanským povoláním novinář, v meziválečné době publikoval do řady periodik například do Brněnské Rovnosti, plzeňské Pravdy, ostravského Dělnického deníku a taktéž do Rudého Práva. V ústředním stranickém orgánu vykonával v letech 1933–1934 funkci hlavního redaktora periodika. Na začátku roku 1935 emigroval do Moskvy, protože byl v předchozím roce obviněn z velezrady. Jeho pobyt zde, který ho výraznou měrou formoval, trval do vyhlášení amnestie na sklonu roku 1935, kdy se vrátil zpět do Československa.³¹³ Před vypuknutím druhé světové války emigroval opět do Sovětského svazu. V Moskvě jako člen zahraničního vedení KSČ vytvářel odbojovou činnost - četl své projevy v rámci československého vysílání v Moskvě, psal řadu textů a politických projevů. Ty mu vycházely v časopisu československých občanů v Sovětském svazu Československých listech. Roku

---

³¹¹ NA, fond KSČ – ÚV – 100/45, sv. 1, a. j. 2.

NA, fond Václav Kopecký, ka. č. 1.

³¹² Jana PÁVOVÁ, *Demagog ve službách strany: portrét komunistického politika a ideologa Václava Kopeckého*. Praha: ÚSTR, 2008. s. 157.

³¹³ Ladislav ŠVADLENA, *Václav Kopecký jako ministr ideolog v letech 1948-53*, in: *Proměny diskursu české marxistické historiografie : (kapitoly z historiografie 20. století)*, České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Filozofická fakulta, Historický ústav ve spolupráci s NTP Pelhřimov, 2008 s. 172.

1944 mu také vyšla pod pseudonymem Matýsek sbírka satirických veršů a epigramů s názvem *O nich a do nich*.³¹⁴

Do vysokých stranických funkcí se Kopecký vrátil po skončení druhé světové války. Byl členem ÚV KSČ i členem předsednictva a politického byra ÚV. Určitou dobu participoval i v politickém sekretariátu KSČ. Vzhledem k účasti KSČ ve vládě od dubna 1945 zastával také vrcholné politické funkce. V letech 1945 až 1953 byl ministrem informací (od roku 1948 ministrem informací a osvěty), následně rok vedl rezort kultury. Od roku 1953 do své smrti pak zastával post místopředsedy vlády. Opětovně vykonával za KSČ poslanecký mandát (1945 až 1961).³¹⁵

Byl považován za předního stranického ideologa. Po únoru 1948 se řadil společně se Zdeňkem Nejedlým, Ladislavem Štollem a Gustavem Barešem mezi tvůrce kulturní stranické politiky, která primárně spočívala v přebírání sovětského vzoru. V této oblasti došlo ke sporu mezi Kopeckým a předsedou Kulturně-propagačního oddělení ÚV KSČ Gustavem Barešem, kteří měli odlišný pohled na vedení kulturní politiky. Spor se postupně přesunul i do osobní roviny. Bareš, který zastupoval „stranický“ pohled na řízení kultury, vnímal její roli při výstavbě socialismu jako důležitou, ale podle něj stačilo jen řešit konkrétní neodkladné úkoly v této úzké oblasti politicky aktuálních potřeb. Kopecký vnímal kulturu šířeji – podle něj měla sloužit k upevnění vlády KSČ, ale zároveň postihovat různé stránky člověka, jeho problémy a vztahy. Rozpor mezi straníky byl „vyřešen“ koncem roku 1951, kdy byl zatčen generální tajemník KSČ Rudolf Slánský a o rok později ve vykonstruovaném procesu popraven. Vzhledem k tomu, že Bareš byl zástupcem Slánského v jeho funkci, byl Bareš po Slánského zatčení ze svých funkcí odejit.³¹⁶

Kopecký výraznou měrou přispěl na ideologickém zdůvodnění a přípravách politických procesů v 50. letech, z nichž zásadní roli měl právě při konstruování procesu s Rudolfem Slánským (podle tehdejší terminologie „Proces s vedením protistátního spikleneckého centra v čele s Rudolfem Slánským“). V tomto případě kromě podílu na konstrukci přelíčení nechvalně proslul plamennými projevy proti odsouzeným v procesu. Míra radikálnosti Kopeckého ostrakizace bývalých spolustraníků zapříčinila obavu u některých ostatních stranických kolegů, aby je nečekal stejný osud jako Slánského. Důvodem byly Kopeckého vřelé vztahy se sovětskými představiteli, které mohl v případě potřeby využít, když ne na „likvidaci“ svých kolegů, tak minimálně na jejich odstranění z funkcí.

³¹⁴ Jan CEBE, *Spolkový život českých novinářů*. s. 52.

NA, fond KSČ – ÚV – 100/45, sv. 1, a. j. 2.

³¹⁵ Karel KAPLAN - Pavel KOSATÍK, *Gottwaldovi muži*. Praha: Paseka, 2004. s. 226.

³¹⁶ Jana PÁVOVÁ, *Demagog ve službách strany*. s. 97.

Prezident Klement Gottwald se z toho důvodu osobně setkával s ministrem informací a osvěty pouze v nejnútnejších případech.³¹⁷

Zásadním mezníkem v jeho životě byl rok 1956, kdy v KSČ došlo k sebekritice – ta byla vyvolaná XX. sjezdem KSSS, na kterém byl velkou měrou kritizován Stalinův kult osobnosti. Analogickou pozici jako Stalin měl v Československu Klement Gottwald, kterého Kopecký celý život obhajoval. K adoraci Stalina se přidala ještě kritika spolustraníků za jeho roli v politických procesech. Kopecký ale výtky spolustraníků ne příliš akceptoval a v zásadě je odmítl. Jeho pozice v rámci KSČ se sice oslabil, ovšem i tak ve stranických i politických zůstal a vydržel v nich do konce života. Tento fakt byl pravděpodobně zapříčiněn jeho vazbami na představitele SSSR, jak bylo zmíněno výše - vedoucí představitelé KSČ se Kopeckého kontaktů obávali z důvodu možnosti své vlastní perzekuce. Zemřel 5. 8. 1961 v Praze.³¹⁸

Osobnost Václava Kopeckého by se dala charakterizovat ve dvou podobách. Podle té první by se dal označit za radikálního komunistického dogmatika, který napadal své politické oponenty. Kopecký by se v tomto případě dal popsat jako výbušný, útočný, sarkastický a demagogický člověk, se kterým nebylo možné vést konstruktivní dialog. Podle druhé charakteristiky byl „*dobromyslným společníkem bohémských večírků, který nešetřil vůči umělcům velkorysými gesty ani penězi*“.³¹⁹ Na veřejnosti působil jako „přítel lidu a dělnické třídy“. K tomu ho mohlo vést buď komunistické přesvědčení, anebo fakt, že chtěl být jednoduše středem pozornosti. Svou družnost odvozoval od svého „komediantského původu“ (za který se podle svých slov nestyděl), protože tvrdil, že jeho příbuzným byl loutkář Matěj Kopecký.³²⁰ Svůj naturel mohl proto uplatňovat účastí na nejružnějších veřejných akcích, nesoucí se často v duchu propagace Sovětského svazu a všeho sovětského. Účastnil se také odhalování pomníků, soch, uctění padlých, zahajování výstav, otevírání dolů, nebo navštěvoval místní slavnosti, podniky či továrny. Častokrát na veřejných událostech pronášel projevy.³²¹

Své rétorické schopnosti tak mohl Kopecký uplatnit při nejružnějších příležitostech. Jeho umění projevu by se však dalo hodnotit spíše negativně než pozitivně. Dokladovat to mohou slova literárního vědce a spisovatele Václava Černého: „*Táborový řečník, jenž*

³¹⁷ Karel KAPLAN, *Gottwaldovi muži*, s. 220-225.

³¹⁸ Jana PÁVOVÁ, *Demagog ve službách strany*. s. 157.

³¹⁹ Milan DRÁPALA, *Iluze jako osud: K vývoji politických postojů Vítězslava Nezvala*, in: Soudobé dějiny, ročník 3., číslo 2–3, 1996, s. 194-195.

³²⁰ Pokrevní svazek s loutkářem Matějem Kopeckým dokládá i stručný strojový popis o životě Václava Kopeckého. In: NA, fond KSČ – ÚV – 100/45, sv. 1, a. j. 2.

³²¹ Jana PÁVOVÁ, *Demagog ve službách strany*. s. 75-76.

*spotřebuje víc hlasivek než myšlenek, a spíš než niterním nadšením se opíjí fyzickým kontaktem s napěchovaným davem a pohledem do vyvalených bulv.“*³²² Černý zároveň neviděl důvod přemítat, o čem Kopecký hovoří, neboť podle něj *„mu také mravní páteř poskytovala strana a její zásada „mravné je to, co prospívá našemu hnutí.“*³²³ Ladislav Švadlena zase Kopeckého charakterizoval *„spíše než jako inteligentního recitátora hospodským mluvkou“*.³²⁴

Proto pokud chtěla KSČ někoho napadnout, osočit, či zastříť pravou podstatu problému, byl na tuto „špinavou práci“ zvolen právě Kopecký. Jemu osobně to nevadilo, protože řečnění patřilo mezi jeho oblíbené činnosti, při které se rád sám poslouchal. Své projevy částečně četl a část přednášel spatra. Jeho svérázný a netradiční styl měl úspěch, protože s ním dokázal očarovat davy. Smysl Kopeckého projevů netkvěl v předložení argumentů, kterými by dokázal přesvědčit auditorium, ale tohoto cíle dosáhl používáním velkého množství slov, silnou expresivitou a agresivní výpovědí, zkrátka udolat a překřičet oponenty. Svou rétorikou chtěl jiným řečníkům bránit v diskuzi a vnutit jim „vlastní hru“, ve které bude jediné on určovat pravidla debaty. Tento styl si uchoval po celý život a užíval při nejrůznějších příležitostech. Nechvalně proslulé byly jeho agresivní projevy na půdě prvorepublikového i poválečného parlamentu vůči politickým oponentům, proslovy po únoru 1948 proti „zrádcům ve straně“ jako byl Rudolf Slánský, Otto Šling, nebo jak již bylo zmíněno výše na nejrůznějších akcích například na odhalení Stalinova pomníku v Praze v roce 1955.³²⁵

Na druhou stranu i sám Kopecký (a také jím spravované ministerstvo) bylo často terčem kritiky i invektiv, či nepodložených tvrzení. Komunistický novinář Vojtěch Dolejší například ve své knize vzpomínal, že Kopecký se stával často obětí „kampaní reakčního tisku“. To Dolejší dokladoval na případu, kdy národně-socialistické Svobodné slovo přineslo zprávu o účasti Václava Kopeckého na svatbě svého synovce Jana Kopeckého s Lídou Baarovou, která podle Dolejšího slov *„byla vydržována nacistickými Němci, a byla proto v nenávisti v širokých lidových vrstvách“*.³²⁶ Nešlo však o pravdivou informaci a incidentem se následně zabývala disciplinární rada Svazu českých novinářů.

³²² Václav ČERNÝ - Nora OBRTELOVÁ. *Paměti. III, 1945-1972*. Brno: Atlantis, 1992. s. 148.

³²³ Václav ČERNÝ, *Paměti. III, 1945-1972*. s. 148.

³²⁴ Ladislav ŠVADLENA, *Václav Kopecký jako ministr ideolog v letech 1948-53*. s. 175.

³²⁵ Karel KAPLAN, *Gottwaldovi muži*, s. 220-225.

³²⁶ Vojtěch DOLEJŠÍ, *Noviny a novináři*. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1963. s. 465-466.

Výše zmíněná gesta vůči umělcům lze doložit tím, že Kopecký řadě z nich nabídl vysoké úřední posty na ministerstvu informací³²⁷. Do čela ministerských odborů byli postaveni básník Vítězslav Nezval, spisovatel Ivan Olbracht, básník František Halas a výtvarník Adolf Hoffmeister, spisovatel Lumír Čivrný se stal Kopeckého náměstkem a někteří další umělci se stali kulturními a zahraničními atašé zahraničí. Dosazováním umělců na vedoucí místa chtěl Kopecký docílit toho, aby mu jeho nominanti pomohli vykonávat kulturní politiku podle jeho a hlavně podle stranických představ. Podle slovenské právní historičky Kataríny Zavacké ono angažování známých tváří mohlo působit dojmem, že jediná KSČ se na rozdíl od nekomunistických politických uskupení o kulturu zajímala. Zároveň umělci podle ní dodávaly činnosti rezortu informací zdání oprávněnosti a záštity.³²⁸ Václav Černý však Kopeckého řízení rezortu hodnotil negativně, protože podle něj měl Kopecký představu o kultuře „*dvojnásob zkreslenou, jednak osobně kamarádskou a bohémskou, jednak fanaticky stranickou, naivně kusou ve všem všudy*.“³²⁹

Václava Kopeckého formoval i jeho pobyt v Sovětském svazu a práce v Kominterně. Obě skutečnosti ho podle Karla Kaplana a Pavla Kosatíka ovlivnily v tom smyslu, že brzy pochopil, „*že věrnost Sovětskému svazu a poslušné aplikování jakýkoliv sovětských „zkušeností“, ať už se do poměrů ve střední Evropě hodí či ne, jsou tím hlavním, co se v Moskvě od komunistických funkcionářů očekává*“.³³⁰ Nekriticky proto akceptoval vše sovětské během celé své politické kariéry. Podle výše uvedeného přišel s určitou formou sebekritiky po XX. sjezdu KSSS v roce 1956. Ovšem nedlouho poté se navrátil k své předchozí pozici. Kopeckého vztah k Sovětskému svazu byl založen na obdivu k zemi, která jako první začala budovat „spravedlivou komunistickou společnost“. Druhým důvodem byly blízké vztahy s řadou sovětských představitelů. Nutné je zmínit fakt, že Kopecký působil jako československý zástupce v Kominformě (komunistické internacionále). Díky tomuto členství informoval sovětské představitele o poměrech v československém exilu. Protože Kominternu měla úzký vztah s NKVD (sovětská tajná policie), přeneseně by se dalo říct, že Kopecký byl vlastně jejím informátorem.³³¹

Podle Karla Kaplana a Pavla Kosatíka byla osobnost Václava Kopeckého velmi důležitá při obsazování funkce ministra informací, protože podle nich mu vznikla v podstatě

³²⁷ O obsazení postů umělci na MI hovořil na Informačním výboru PNS 24. 1. 1946. In: NA, fond KSČ – ÚV – 100/45, sv. 5, a. j. 153.

³²⁸ Katarína ZAVACKÁ, *Censúra v Československu v rokoch 1945-1948*, in: *Evropa mezi Německem a Ruskem: sborník prací k sedmdesátinám Jaroslava Valenty*. Praha: Historický ústav AV ČR, 2000. s. 559.

³²⁹ Václav ČERNÝ, *Paměti. III, 1945-1972*. s. 53.

³³⁰ Karel KAPLAN, *Gottwaldovi muži*. s. 217.

³³¹ Karel KAPLAN, *Gottwaldovi muži*. s. 219-220.

na míru. Jednak to bylo kvůli jeho rétorickým schopnostem a taktéž kvůli uspokojení jeho mocenských ambic.³³² Kopeckého dosazení na tento post bylo pro KSČ podstatné i proto, že ministerstvo řídil „stranicky“ spolehlivý kádr a zároveň odrážel a sám slovně inzultoval všechny politické oponenty komunistů, ať v rámci vlády a Národní fronty i z řad veřejnosti. Důležitost Kopeckého postavy lze doložit i v rámci jím spravovaný rezort informací. Podle historika Jana Dobeše lze ministerstvo informací společně s rezortem vnitra a zemědělství zařadit mezi klíčová ministerstva, která KSČ využívala při budování moci za třetí republiky, a která ji posloužila k převzetí moci v únoru 1948.³³³

---

³³² Karel KAPLAN, *Gottwaldovi muži*. s. 226.

³³³ Jan DOBEŠ, *Ministerstvo informací 1945-1948: totalitní instituce?*, in: Ivo T. BUDIL, *Totalitarismus 4: interdisciplinární pohled*, Plzeň: Fakulta filozofická Západočeské univerzity, 2008 s. 177.

8. Ministerstvo informací a tištěná žurnalistika v letech 1945–1953

8.1. Třetí Československá republika

8.1.1. Struktura periodického tisku

Struktura periodického tisku v Československu se po konci druhé světové války výrazně proměnila. Přestože brzy po únoru 1948 došlo hlavně k rušení komunistickému režimu nepohodlným listům, v základu zůstal trh s tiskovinami zachován a měl velké znaky kontinuity s tím z května 1945. Na počátku poválečného třiletí byly do velké míry rušeny, či přejmenovány deníky a časopisy vycházející za války a na druhé straně obnovovány a zakládány nové tituly. Základem pro vydávání periodického tisku byla vyhláška ministerstva informací z 18. 5. 1945, tou se zastavovalo publikování všech periodik kromě deníků vydávaných stranami NF a titulů korporací a institucí svou činností prokazující veřejný zájem. Porušení předpisu bylo sankcionováno na základě dekretu prezidenta republiky č. 109/1945 Sb. o řízení výroby z 27. 10. 1945³³⁴, ³³⁵ při čemž se jednalo buď o peněžní pokutu do 5 000 000 Kč, vězení do 3 let (mohly být uplatněny oba tresty), případně hrozilo propadnutí majetku, dočasná, nebo trvalá ztráta živnostenského oprávnění, nebo zákaz výkonu činnosti. Sankcionováni z rozhodnutí národních výborů mohli být tiskaři, nakladatelé i vydavatelé.³³⁶

Výrazný zásah do struktury periodického tisku představovalo nepovolení některých politických stran, které tím pádem neobnovily ani vydání svých listů. Z těch významnějších se jednalo například o tzv. agrárníky, respektive Republikánskou stranu zemědělského a malorolnického lidu (Lidový deník, Venkov a Večer), Národní sjednocení (Národní listy), anebo tzv. živnostenskou stranu, respektive Československou živnostensko-obchodnickou stranu středostavovskou (Národní střed). Mimo politické strany v Národní frontě, státní úřady a veřejnoprávní korporace měly povolení vydávat periodika jen společenské a zájmové organizace pod podmínkou, že budou své listy vydávat ve veřejném zájmu. Změnou názvů prošly pak ústřední orgány dvou stran v Národní frontě – České slovo změnilo název na Svobodné slovo (deník Československé strany národně socialistické, náklad 300 000 výtisků³³⁷) a Lidové listy se přejmenovaly na Lidovou demokracii (deník Československé strany lidové, náklad 185 000 výtisků). Změnou názvů se periodika měla distancovat od toho, že vycházela za Protektorátu. Ministr informací Václav Kopecký komentoval obměny jmen

³³⁴ Dekret prezidenta republiky č. 109/1945 Sb. o řízení výroby z 27. 10. 1945. Dostupný na <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1945-109> (přistoupeno 3. 8. 2021).

³³⁵ Milan DRÁPALA, *Na ztracené vartě Západu*. s. 46.

³³⁶ Michael WÖGERBAUER, *V obecném zájmu*. s. 960.

³³⁷ Údaje o denním nákladu pražských výtisků z roku 1946 viz Karel František ZIERIS, *Nové základy českého periodického tisku*. s. 24-28.

periodik na schůzi Informačního výboru PNS 7. 2. 1946: „*Vyžadoval to ohled na morální city národa, který by musil pokládat za nečestnost a bezcharakternost, aby časopisy mohly v osvobozené republice působit pod stejnými názvy, pod kterými sloužily Němcům, a pod kterými prodělaly několik proměn.*“³³⁸ Zároveň se obnovilo vydávání těch tiskovin, které nemohly vycházet za Protektorátu – ústřední list Komunistické strany Československa Rudé Právo (náklad 500 000 výtisků), ústřední deník Československé sociální demokracie Právo lidu (náklad 190 000 výtisků) nebo list Československé obce legionářské Národní osvobození (náklad 40 000 výtisků). Politické strany vydávaly i regionální tiskoviny. U KSČ šlo o tituly Rovnost v Brně, Nová svoboda v Plzni, Pravda v Ostravě a Stráž lidu v Olomouci v celkovém nákladu asi 200 000 výtisků denně. ČSNS zase publikovala Slovo národa v Brně, Nové slovo v Ostravě, Volné slovo v Olomouci a Svobodný směr v Plzni v celkovém nákladu asi 190 000 denních výtisků. U ČSSD se jednalo o Nový den v Plzni, Stráž severu v Liberci, Čin v Brně a Československou demokracii v Ostravě v celkovém nákladu asi 190 000 výtisků denně. Mezi regionální periodika ČSL patřily Národní obroda v Brně, Hlas lidové demokracie v Ostravě a Osvobozený našinec o celkovém nákladu asi 135 000 výtisků denně. Kromě toho strany měly i další listy, které byly k dostání v menších městech.

Dále byla samozřejmě zakládána i nová periodika, do velké míry listy veřejnoprávních korporací – Práce (list Revolučního odborového hnutí, náklad 250 000 výtisků), deník Mladá fronta (list Svazu české mládeže, náklad 80 000 výtisků), Zemědělské noviny (orgán Jednotného svazu českých zemědělců, náklad 120 000 výtisků), Svobodné noviny (list Sdružení kulturních organizací, navazovaly na předválečné Lidové noviny, náklad 68 000 výtisků) či Obrana lidu (ústřední deník československé armády, navazoval na deník Svobodné Československo – ústřední deník československé branné moci, náklad 80 000 výtisků).³³⁹

Obměnou prošel také trh s časopisy. Obnoven byl list Tvorba, který vydávala KSČ stejně jako Nedělní noviny. Další levicové tituly blízké KSČ byly Kulturní politika (vydával Klub přátel divadla E. F. Buriana), nebo týdeník Lidová kultura. Sociální demokracie publikovala Svět práce a Cíl, ČSL časopisy Obzory a Vývoj a ČSNS Svobodný zítřek a Masarykův lid. Nelze dále opomenout týdeník Dnešek Ferdinanda Peroutky navazující na prvorepublikovou Přítomnost, které vydávalo Sdružení kulturních organizací, nebo katolická periodika čtrnáctideník Vyšehrad a měsíčník Akord. Nově začal vycházet například satirický a humoristický časopis Dikobraz, časopis pro děti Materídouška a měsíčník pro literaturu a umění Kytice (všechny tyto listy vydávalo odborářské vydavatelství Práce), týdeníky Ústřední

³³⁸ NA, fond KSČ – ÚV – 100/45, sv. 5, a. j. 153.

³³⁹ Karel František ZIERIS, *Nové základy českého periodického tisku*. s. 24-26.

radu odborů Lidová kultura a Květen, list Českého svazu mládeže My 46, týdeník Ústřední rady družstev Zemědělské družstevní noviny a Nový svět, list Svazu osvobozených politických vězňů Hlas osvobozených, Hlas revoluce Československé obce legionářské, Partyzán Sdružení československých partyzánů, Svět Sovětů Svazu přátel SSSR v Československu, týdeník pro ženy Vlasta Rady československých žen, nebo ministerstvem informací vydávaný obrazový časopis Svět v obrazech a další. Tištěná média vydávala také některá ministerstva a úřady. V rámci odborných periodik mohl mít každý obor pouze jeden titul. Přestože se nově tisk nemohl stát předmětem soukromého podnikání jednotlivců, u některých významných osobností platila výjimka, protože ty byly zárukou, že zásadu nevýdělečnosti svého tisku neporuší. Týkalo se to například Kritického měsíčníku Václava Černého³⁴⁰, Naší doby Josefa Leichtera, Umění Jana Štence či Otázek divadla Oty Gírgala.³⁴¹

Dále lze uvést periodika, tematicky specializující se na vybranou skupinu čtenářů a nelze opomenout také množství regionálních deníků a tiskovin. Velkým zásahem do struktury krajského tisku bylo zrušení všech německých regionálních titulů v květnu 1945, z nichž mnoho mělo dlouhou tradici.³⁴² Z hlediska celkového počtu vydávaných periodik se jejich počet snížil ve srovnání s obdobím protektorátu. Podle studie Karla F. Zierise ještě v roce 1940 vycházelo v českých zemích na 55 deníků a večerníků, ale v roce 1946 to už bylo jen 28 deníků. Pokles zaznamenaly i regionální týdeníky – v roce 1940 jich bylo 144, o šest let později jenom 87. Celkový počet odborných a zájmových se snížil o dvě třetiny. Například ve srovnání s rokem 1940 bylo vydáváno v českých zemích 163 církevních a náboženských periodik, v roce 1946 jich bylo jen 35 a i v jiných segmentech byl pokles markantní – v oblasti práva 177:10, ve sportu 115:14, v zemědělství 111:26 a v kultuře 247:128.³⁴³ Při omezování množství periodik byl zastáván názor, že přílišný počet tiskovin snižuje kvalitu trhu, a proto musel být ve veřejném zájmu zredukován. Tento krok naplňoval tehdejší pojetí tisku, který musí pod určitým dozorem státu. Tato reglementace zároveň mohla regulovat názorovou pestrost veřejného mínění.³⁴⁴

³⁴⁰ Kritický měsíčník byl zpočátku vydáván Syndikátem českých spisovatelů. V dubnu 1947 si Václav Černý prosadil, aby periodikum mohl vydávat jako jednotlivec. In: Václav ČERNÝ, *Paměti. III, 1945-1972*. s. 69-70.

³⁴¹ Karel František ZIERIS, *Nové základy českého periodického tisku*. s. 24-29.

³⁴² Petr BEDNAŘÍK, *Dějiny českých médií*. s. 232-234.

³⁴³ Karel František ZIERIS, *Nové základy českého periodického tisku*. s. 27-30.

³⁴⁴ Zaměstnanec tiskového odboru ministerstva informací Václav OSVALD považoval množství titulů za „zřejmou přebujelost a mrhání papírem i energií“. In: Václav OSVALD, *Noviny včera a zítra*. s. 69.

8.1.2. Legislativní úprava tisku

Role a postavení médií byly do velké míry ovlivněny politickým systémem, který se v Československu po květnu 1945 ustanovil. Podle Milana Drápaly nebyla žurnalistika a média obecně minimálně od šedesátých let 19. století (kromě období Protektorátu Čechy a Morava) natolik svázána s politickou mocí jako za třetí Československé republiky³⁴⁵, protože se tehdy stala do velké míry jejím zprostředkovatelem, spojencem a pomocníkem. Funkce tisku jako protiváha politickým stranám tak byla výrazně oslabena. Některé tituly ovšem svou úlohu tzv. hlídacího psa demokracie v limitované míře plnily, nebo se o to alespoň pokoušely. Třetirepublikový režim poválečného Československa se odrazil i v právní úpravě tisku.³⁴⁶

Jak již bylo uvedeno výše, poválečná republika z právního hlediska navazovala na předválečnou první republiku. Reálně by se ale dala nalézt v mnoha směrech spíše řada prvků diskontinuity než kontinuity s meziválečnou ČSR, což se týkalo také oblasti řízení tištěných médií. Po květnu 1945 nadále formálně platila Ústavní listina Československé republiky z 29. 2. 1920³⁴⁷. Ta se zabývala tiskem, respektive svobodou tisku v hlavě páté hlavě „Práva a svobody, jakož i povinnosti občanské“. Podle článku 113, odstavce 1 „*je svoboda tisku zabezpečena. Jest proto v zásadě nedovoleno podrobovati tisk předběžné cenzuře.*“³⁴⁸ Slovo v zásadě bylo důležité, protože cenzuru bylo možné za první republiky provádět, ale pouze na základě zákona č. 300/1920 Sb. o mimořádných opatřeních ze dne 14. 4. 1920 a zákona č. 131/1936 Sb. o obraně státu ze dne 13. 5. 1936. Podle paragrafu 117 (články 1 – 3) potom „*každý jedinec se může v mezích zákona projevovat svoje mínění slovem, písmem, tiskem, obrazem apod., a nemá to mít vliv na zaměstnání jedince.*“³⁴⁹ Na základě právní kontinuity přešly do právního řádu třetí republiky i další prvorepublikové předpisy upravující tisk, o kterých bylo již pojednáno. Tisková svoboda a svoboda projevu („*svoboda projevu mínění slovem, tiskem i písmem*“) se taktéž zaručovala i v Košickém vládním programu z dubna 1945, ve kterém se kromě toho nacházely pasáže o potřebné personální očistě v oblasti médií.³⁵⁰ Také Budovatelský program vlády Klementa Gottwalda³⁵¹, která byla sestavena na

³⁴⁵ To lze srovnat s tvrzením, že „*druhá světová válka a prožitek národního ohrožení v důsledku nacistické okupace posílily pojetí novináře sloužícího zájmu národa na úkor těch ostatních.*“ In: Alexandra BLODIGOVÁ, *Dějiny českého novinářství a českých novinářských spolků.* s. 16.

³⁴⁶ Milan DRÁPALA, *Na ztracené vartě Západu.* s. 45.

³⁴⁷ Ústavní listina Československé republiky z 29. 2. 1920. Dostupná na https://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.html (přistoupeno 3. 8. 2021).

³⁴⁸ *Tamtéž.*

³⁴⁹ *Tamtéž.*

³⁵⁰ Dostupný na www.moderni-dejiny.cz/clanek/kosicky-vladni-program-5-4-1945/ (přistoupeno 3. 8. 2021)

³⁵¹ Budovatelský program třetí vlády Národní fronty Čechů a Slováků. Dostupný na <https://www.vlada.cz/assets/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1945-1960-csr/klement-gottwald-1/ppv-1946-1948-gottwald1.pdf> (přistoupeno 3. 8. 2021).

základě poválečných parlamentních voleb v květnu 1946, obsahoval pasáže o tiskové svobodě a svobodě projevu.

Ministerstvo informací jako nově vzniklý rezort, kterému připadla do gesce oblast tisku, již brzy po konci války začalo vyvíjet aktivitu v tvorbě nové tiskové legislativy. V srpnu 1945 přišlo s návrhem osnovy dekretu prezidenta republiky o prozatímní úpravě některých poměrů v českém tisku a o postavení redaktorů³⁵². Vzhledem k tomu, že koncept dekretu vypracoval úřad vedený Václavem Kopeckým z KSČ, předloha odrážela komunistické pojetí úpravy pokvětnových tiskových poměrů (se souhlasem ministrů z ČSSD). Koncept kladl důraz na to, že tištěná média mají být předmětem národního a státního zájmu a zároveň se nemohu stát nástrojem soukromého podnikání, ani tlumočnickem názorů jednotlivce, či skupiny lidí. Z toho důvodu nesměl tiskoviny vydávat jednatel. Toto opatření souviselo do velké míry s bulvárními periodiky, která vycházela za první republiky, měla většinou nevalnou kvalitu. Proto panovala shoda na jejich co největším omezení. Návrh taktéž definoval úlohu novinářů. Měli být „*občansky zcela bezúhonní, ke svému povolání všestranně připravení a národně a politicky naprosto spolehliví.*“³⁵³ Tato citace dokladuje proměnu pojetí tisku, na základě které lze demonstrovat poválečné zasahování státu do různých odvětví. Tištěná média se měla stát snadněji a lépe kontrolovatelnými, aby mohla reprodukovat státem očekávané názory a postoje, které měly významný vliv na tvorbu třetirepublikového veřejného mínění. Osnova právní normy odmítala jakékoliv narušení, či ohrožení tiskové svobody. Argumentovalo se tím, že chce vnést určitý řád do vydávání novin a časopisů a „*zamezit tak jen vzniku periodik, které by byly zcela zbytečné, nebo podvrtné,*“³⁵⁴ což samo o sobě lze považovat za určité omezení tiskové svobody. Předloha dekretu tím předesílala, že se rozhodně nevrátí prvorepublikové cenzurní praktiky.

Proti osnově dekretu se ale postavili ministři z ČSNS a ČSL, kteří ho považovali za protiústavní kvůli omezení svobody slova a omezení v podnikání vydavatelů periodického tisku. Podle ministrů z těchto stran měli jeho vydávání primárně ovlivňovat čtenáři, kteří se sami měli rozhodnout pro tu či onu tiskovinu podle vlastních preferencí. Kritizovali také fakt, že tiskový odbor ministerstva informací měl v podstatě vykonávat předběžnou cenzuru tisku potvrzováním každému vydavateli, zda jeho periodikum bude moci vůbec vycházet, či nikoliv. Svůj negativní postoj vůči návrhu vyjádřil například 24. 8. 1945 na schůzce v prezidiu MI zástupce ministerstva spravedlnosti, které v té době vedl národní socialista

---

³⁵² NA, fond MI - dodatky, ka. č. 80, inv. č. 338.

³⁵³ *Tamtéž.*

³⁵⁴ *Tamtéž.*

Jaroslav Stránský. Zástupce úřadu uvedl, že ministerstvo odmítá a ohrazuje se proti jakékoliv podobné úpravě, která by znamenala obnovení zastaralého koncesního systému.³⁵⁵ Vzhledem k velké řadě podobných výtek se nakonec dekret nedostal na jednání vlády. I když ministerstvo informací kvůli odporu ministrů ČSNS a ČSL dekret neprosadilo, zaujalo jinou taktiku. Část obsahu z dekretu postupně přeformulovalo a umístilo do vlastních vyhlášek, v jejichž vydání rezortu nic nebránilo. Původní dekret byl ministerstvem rozčleněn do dvou osnov zákonů – o prozatímní úpravě poměrů v tisku a o postavení redaktorů a o svazech novinářů.³⁵⁶

Předloha první normy sestávala ze dvou oddílů – z části o periodickém a neperiodickém tisku. Podle osnovy mohly periodické tiskoviny vydávat stát, veřejnoprávní korporace, státní podniky, politické strany, Ústřední rada odborů, nadace, ústavy a také jednotlivci, „*kterým ministerstvo informací v dohodě s ministerstvem školství a osvěty výjimečně povolí vydávání hodnotného vědeckého nebo uměleckého časopisu.*“³⁵⁷ Povinností vydavatele bylo předem ozřejmit ministerstvu informací některé údaje týkající se listu - název a zaměření časopisu, kontaktní údaje vydavatele, či nakladatele, odpovědného redaktora a tiskaře periodika, adresu redakce, administrace, expedice, tiskárny a zamýšlený formát, rozsah a náklad časopisu. Žádosti o vydávání periodika MI mohlo nevyhovět, pokud žadatel nesplnil podmínky v žádosti, či pokud by vydávání periodika bylo v rozporu s veřejným zájmem. Vydávání časopisu mohlo být znemožněno také, pokud osoba šéfredaktora nezaručovala kvalitní obsah periodika, že neexistuje už podobně zaměřený časopisy, či pokud bylo podezření, že časopis nebude poctivým a svědomitým služebníkem národu a státu. Koncept zákona také ustanovoval Sbor pro věci periodického tisku jakožto pomocný a poradní orgán ministerstva. Druhý oddíl se zabýval publikací neperiodického tisku. I ten mohl vydávat pouze určitý okruh institucí - nakladatelé s nakladatelskou koncesí, stát, ÚRO, veřejnoprávní korporace a ústřední orgány politických stran. ROH, korporace, spolky a instituce. Publikování vlastním nákladem se umožňovalo i jednotlivci, ten avšak musel disponovat zvláštní koncesí od MI. Stejně tak musela dostat povolení k publikaci každá tiskovina s rozsahem nad osm stran (tj. beletrie, vědecké, hudební, či umělecké dílo). I v tomto oddílu úřad do vydávání neperiodického tisku významným způsobem zasahoval. Návrh konstatoval, že vydávaná díla mají mít svou hodnotu, být vydávána ve veřejném zájmu a zároveň se mělo co nejvíce zabráňovat vydávání děl s „*obsahem státně politicky podvrtným a kulturně*

³⁵⁵ NA, fond MI - dodatky, ka. č. 80, inv. č. 338.

³⁵⁶ Alena KŘIVÁNKOVÁ - Jozef VATRÁL, *Dějiny československé žurnalistiky*. s. 44-45.

³⁵⁷ Osnova zákona je dostupná v NA, fond MI, presidium MI, ka. č. 4, č. j. 5107/1946.

politicky škodlivým,³⁵⁸ což samozřejmě mohlo být rezortem zneužito. I v tomto případě si MI zřídilo poradní orgán na vydávání neperiodického tisku - Státní publikační komisi. Porušení tohoto zákona se mělo sankcionovat peněžní pokutou do výše 100 000 Kčs, či jednoletým vězením. V případě schválení měl zákon mít platnost do přijetí vznikající ústavy.³⁵⁹

Problémy se schválením legislativy se ovšem opakovaly, a proto ministerstvo informací návrh normy znovu rozdělilo³⁶⁰, v tomto případě do dvou úprav – návrhu zákona o vydávání časopisů³⁶¹ a do předlohy zákona o vydávání a drobných tiskovin a publikací³⁶². I když oba oddíly původního dekretu byly v některých pasážích upraveny, opět se návrhy zákonů staly terčem kritiky politických stran i ostatních institucí – námitky vůči nim měla například Kancelář prezidenta republiky. Její právníci shledali totiž některé pasáže, že byly v rozporu s ústavou - tiskoviny na výjimky nemohli vydávat jednotlivci, ale jen část právnických osob.³⁶³ Vzhledem k zamítavému postoji MI ani jeden z návrhů do února 1948 neprosadilo.³⁶⁴

U konceptu zákona o postavení redaktorů a o Svazech novinářů už bylo ministerstvo informací úspěšnější. Právní norma byla schválena 28. 5. 1947 a vstoupila v platnost 24. 6. 1947 jako zákon č. 101/1947 Sb. o postavení redaktorů a o Svazech novinářů. Podle normy se redaktor charakterizoval jako „*zaměstnanec časopiseckého nebo zpravodajského podniku nebo zařízení, který jako hlavní povolání vykonává duševní činnost za tím účelem, aby myšlenky, vyjádřené slovem nebo obrazem, buď jeho vlastní, nebo cizí, vyšly tiskem v redakční části tiskopisu nebo byly projeveny zvukovou reprodukcí.*“³⁶⁵ Žurnalista musel být starší 18 let, nesměl být odsouzen v rámci retribučního soudnictví ani odsouzen za trestný čin. Své povolání měl vykonávat svobodně a nezávisle a řídit se při něm svým přesvědčením (to se omezilo pouze příkazy svého bezprostředního představeného a mlčenlivostí v případě informací získaných při výkonu své práce). Dalšími povinnostmi, kterými se měl řídit, bylo horlivě, věcně, svědomitě, slušně a pravdivě plnit úkoly vyplývající z jeho profese a dbát přitom redaktorské cti. Titul redaktor mohl používat jenom ten, kdo splňoval úvodní zákonnou definici. Podstatná byla také podmínka, že žurnalista musel být členem v jedné ze zemských organizací (Svazu českých novinářů, nebo Svazu slovenských novinářů), aby

³⁵⁸ NA, fond MI, presidium MI, ka. č. 4, č. j. 5107/1946.

³⁵⁹ NA, fond MI, presidium MI, ka. č. 4, č. j. 5107/1946.

³⁶⁰ NA, fond MI, presidium MI, ka. č. 4, č. j. 3772/1946.

³⁶¹ NA, fond MI, presidium MI, ka. č. 4., č. j. 11189/1946.

³⁶² NA, fond MI, presidium MI, ka. č. 4, č. j. 13645/1946.

³⁶³ NA, fond MI, presidium MI, ka. č. 4, č. j. 13645/1946.

³⁶⁴ Alena KŘIVÁNKOVÁ - Jozef VATRÁL, *Dějiny československé žurnalistiky*. s. 54

³⁶⁵ Zákon č. 101/1947 Sb. o postavení redaktorů a o Svazech novinářů z 24. 06. 1947. Dostupný na <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1947-101> (přistoupeno 3. 8. 2021).

mohl vykonávat své zaměstnání. Díky této klauzuli se z novinářství stalo koncesované povolání.³⁶⁶

Druhá část právního předpisu se týkala novinářských organizací. Zákon ustanovoval Ústřední svaz československých novinářů jako samosprávnou korporaci, sestávající ze Svazu českých novinářů a Svazu slovenských novinářů. Ústřední svaz měl na starosti koordinaci obou republikových organizací a zastupoval je v zahraničí. V čele ÚSČN stál devítičlenný výbor tvořený zástupci republikových svazů a ti byli voleni na valných hromadách republikových organizací. Výbor následně volil předsednictvo (předsedu a dva místopředsedy). Stejně tak úlohou Svazu českých novinářů a Svazu slovenských novinářů jako samosprávných korporací bylo zastupovat a hájit ideové a věcné zájmy tisku a zájmy svých členů. Organizace měly zároveň ctít ústavní svobody, umožnit demokratické, svobodné a spolehlivé zpravodajství a dohlédnout na plnění povinností členů svazů. Mezi jejich orgány patřily valná hromada, předseda, předsednictvo, výbor, disciplinární rada a revisoři účtů. Valné hromady svazů volily předsedy svazů, členy výborů (náhradníky), delegáty do výboru Ústředního svazu (náhradníky), členy disciplinárních rad a revisory účtů (náhradníky) na jeden rok s výjimkou členů předsednictev svazů. Jejich volba byla na výborech svazů. Ministerstvu informací se kladlo za povinnost, aby co nejúčinněji umožnilo rozvíjení činnosti SČN, pověřenectvu pro informace zase Svazu slovenských novinářů. Oba svazy měly taktéž zakládat regionální odbočky s vlastní samosprávou.³⁶⁷

Redaktor, nebo představitel Ústředního svazu československých novinářů, Svazu českých novinářů či Svazu slovenských novinářů měl být při porušení ustanovení zákona sankciován pořádkovým nebo disciplinárním trestem. Pořádkový trest spočíval v neveřejné výstraze od předsednictva zemského svazu. Mezi disciplinární tresty ukládané disciplinárními radami svazů, se řadilo napomenutí, důtka, pokuta do 10 000 Kčs, zákaz výkonu činnosti nejdéle na dobu jednoho roku či vyloučení ze svazu s nemožností opětovného přijetí člena po dobu tří let od uložení trestu.

O zákonu jednalo a následně hlasovalo plénium Ústavodárného národního shromáždění 28. 5. 1947.³⁶⁸ Poslanci museli řešit některé námitky, které vznesl vůči zákonu prezident Edvard Beneš. Ty se ale vyřešily přijetím pozměňujícího návrhu, který byl bez komplikací přijat. O návrhu právní normy nebyla vedena rozprava, proto bylo brzy na základě hlasování rozhodnuto, že zákon poslanci schválili. Přestože byla norma o novinářské organizaci

---

³⁶⁶ *Tamtéž.*

³⁶⁷ *Tamtéž.*

³⁶⁸ Stenografický záznam při hlasování o zákoně je dostupný na <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/054schuz/s054002.htm> (přistoupeno 3. 8. 2021).

nakonec úspěšně přijata, nebyl stále vyřešen problém spočívající v konkrétnější úpravě novinářské organizace v podobě organizačního řádu. Navzdory tomu, že ministerstvo informací vypracovalo návrh dokumentu³⁶⁹, ten nebyl kvůli následným neshodám mezi jednotlivými stranami NF do komunistického převratu schválen. Organizační řád, respektive organizační statut Svazu československých novinářů byl vydán ministerstvem informací a osvěty až na počátku roku 1951.

Za zmínku také stojí zákon č. 207/1946³⁷⁰, kterým byla založena tradice udělování novinářské ceny Karla Havlíčka Borovského. Výherce měl být vybrán z návrhů profesorského sboru novinářské fakulty Vysoké školy politických nauk a z návrhů obou novinářských organizací. Finanční odměna činila 100 000 Kč. Podmínkou pro účast bylo, že žurnalista musel být slovanské národnosti a československé státní příslušnosti. I další požadavky ukazovaly, jak cena pasovala do tehdejší ideologie režimu: „*(Novinář získá cenu) za vynikající službu, kterou prokázal tím, že svou novinářskou činností přispěl k povznesení úrovně mravní, kulturní, politické, hospodářské a branné republiky Československé v duchu lidové demokracie a jednoty českého a slovenského národa.*“³⁷¹

8.1.3. Vznik a vnitřní struktura ministerstva informací

Představitelé londýnského a moskevského odboje již před koncem válečného konfliktu spolu vedly polemiky, jakým způsobem a kterým úřadem bude v poválečném Československu řízena oblast tištěných médií. Nakonec vykrytalizovaly dvě možnosti. V rámci té první se stav měl navrátit do předválečné republiky, kdy měl v gesci tisk tiskový odbor předsednictva vlády. Druhá varianta spočívala v určité kontinuitě s protektorátní správou, kdy tisk od roku 1942 řídilo ministerstvo lidové osvěty. Nakonec byla realizována druhá varianta.³⁷²

Jak již bylo zmíněno výše, o programu a personálním složení první poválečné vlády se jednalo na konci března 1945 v Moskvě. Je do jisté míry zvláštní, jak vyplývá ze zápisů jednání mezi zástupci KSČ a nekomunistických stran³⁷³, že otázka vzniku ministerstva informací ani jeho obsazení Václavem Kopeckým, nebyla vůbec diskutována. Jedinou reflexí, která částečně akcentovala důležitost MI, vyslovil na jednání zástupce ČSNS a pozdější předseda jak prozatímního národní shromáždění, tak i ústavodárného národní shromáždění

³⁶⁹ Návrh organizačního řádu je dostupný v NA, ÚPV – B, ka. č. 843, inv. č. 3375.

³⁷⁰ Zákon č. 207/1946 Sb. o udělování státní novinářské ceny Karla Havlíčka Borovského z 6. 11. 1946. Dostupný v <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1946-207> (přistoupeno 3. 8. 2021).

³⁷¹ Zákon č. 207/1946 Sb. o udělování státní novinářské ceny Karla Havlíčka Borovského z 6. 11. 1946. Dostupný v <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1946-207> (přistoupeno 3. 8. 2021).

³⁷² Jan STEJSKAL, Zprávy z českého století: tiskové agentury a česká společnost 1848-1948. Praha: Triton, 2008. s. 303.

³⁷³ NA, fond KSČ – ÚV – 100/24, sv. 172.

Josef David, který byl za delegaci národních socialistů nespokojen, protože podle něj „nepovažujeme za spravedlivé, že národní socialisté nemají míti žádný z klíčových rezortů, tj. ani ministerstvo zahraničí, ani národní obrany, ani vnitra, ani finance, ani informace, ani zemědělství.“³⁷⁴ Nezáměr nekomunistických stran o rezort informací do jisté míry potvrzuje fakt, že představitelé demokratických stran nebyli na jednání připraveni a pravděpodobně si ani neuvědomovali sílu nově vzniklého úřadu. Ve fondu Klementa Gottwalda v Národním archivu se zachoval koncept dopisu³⁷⁵, který tehdejší místopředseda vlády a předseda KSČ adresoval osobě se jménem Anežka. V něm s neskrývanou radostí konstatoval, jak všechny návrhy komunistů byly přijaty a političtí soupeři jim kladli minimální odpor.

Na základě moskevských jednání zástupců politických stran Národní fronty bylo ustanoveno ministerstvo informací. Formálně se tak stalo ústavním dekretem č. 1/1945 o nové organizaci vlády a ministerstev v době přechodné z 2. 4. 1945³⁷⁶. Základní působnost rezortu byla vymezena následovně: „Ministerstvu informací přísluší působit vhodnými prostředky k obnovení a prohloubení národního a státního života, pečovat o státně politickou výchovu občanstva a informovat soustavně domácí a zahraniční veřejnost o všech skutečnostech, významných pro život státní a národní.“³⁷⁷ Úřad tak řídil oblast kinematografie, periodického i neperiodického tisku a taktéž rozhlasové vysílání. Ministrem se stal na základě jmenovacího dekretu ze 4. 4. 1945³⁷⁸ Václav Kopecký z KSČ, který společně se Zdeňkem Nejedlým vypracoval kulturně-politickou část Košického vládního programu. Dne 10. 5. 1945 Kopecký společně s ostatními ministry odjel z dočasného místa zasedání kabinetu z Bratislavy do Prahy. Jako sídlo nového ministerstva byl vybrán Kolovratský palác, kde dnes sídlí Senát Parlamentu České republiky ve Valdštejnově ulici na Malé Straně. O čtyři dny později Kopecký Kolovratský palác převzal od zmocněnce České národní rady a prozatímního správce předchůdce úřadu ministerstva lidové osvěty Kamila Novotného. Agenda protektorátního úřadu byla rozčleněna mezi MI a ministerstvo školství a osvěty včele se Zdeňkem Nejedlým.³⁷⁹

Ministerstvo informací brzy po svém vzniku řešilo rozdělení kompetencí se slovenským pověřenectvem informací. Dohoda mezi oběma úřady z 9. 4. 1945 stanovovala, že v patřičném poměru budou na ministerstvu informací zastoupeni Slováci, speciálně měla

³⁷⁴ NA, fond KSČ – ÚV – 100/24, sv. 172.

³⁷⁵ NA, fond KSČ – ÚV – 100/24, sv. 172.

³⁷⁶ Ústavní dekret presidenta republiky č. 1/1945 Sb. o nové organizaci vlády a ministerstev v době přechodné z 2. 4. 1945. Dostupný v NA, fond KSČ – ÚV – 100/24, sv. 172.

³⁷⁷ Jana PÁVOVÁ, *Demagog ve službách strany*. s. 59-60.

³⁷⁸ NA, fond KSČ – ÚV – 100/24, sv. 172.

³⁷⁹ Jana PÁVOVÁ, *Demagog ve službách strany*. s. 59-60, 66.

být zřízena funkce slovenského referenta. Ten měl být poradcem ministra v otázkách týkající se Slovenska. V oblasti tisku mělo právo pověřenectvo kontrolovat a povolovat vydávání tisku, pokud Slovenská národní rada dala souhlasu k přenesení kompetence od pověřenectva vnitra a soudnictví. Zároveň bylo explicitně uvedeno, že ministr informací mohl kontrolovat, zda jsou dodržovány směrnice vládní politiky ve slovenském tisku. V rámci ČTK měli pak být zastoupeni paritně Češi a Slováci s tím, že v případě, že v čele stál Čech, jeho zástupce byl Slovák a naopak. Nový poměr mezi národy dokládá také fakt, že ministerstvo a pověřenectvo informací se mělo dohodnout na zpravodajích ČTK v jednotlivých zemích, při čemž v SSSR a USA měli být zpravodajové obou národností. I v tomto směru se uplatňoval asymetrický model, neboť kromě ČTK jako ústřední tiskové agentury existovala ještě Zpravodajská agentura Slovenska, která vznikla během Slovenského státu.³⁸⁰

Zde je třeba udělat malou odbočku směrem ke Slovensku. Tisk byl v prvních třech poválečných letech řízen odlišně v českých zemích a na Slovensku³⁸¹. Jak již bylo uvedeno, v důsledku Slovenského národního povstání vznikly slovenské orgány, při čemž správu tisku a médií obecně mělo na starosti pověřenectvo informací. To vzniklo nařízením Slovenské národní rady č. 27/1945 Sb. o zřízení ústředních úřadů. Zpočátku byla spolupráce mezi pověřenectvem a ministerstvem bezproblémová, protože v čele obou rezortů stáli komunisté. Stav se změnil po personální obměně v září 1945, kdy pověřenec Michal Chorváth za KSS byl nahrazen Samuelem Bellušem za Demokratickou stranu.³⁸² Podle platných dohod se slovenský úřad měl v rámci asymetrického modelu řídit kroky ministerstva informací. Pověřenectvo avšak v Bellušově pojetí vzalo za bernou minci uherský zákon č. 19/1914, podle kterého měla agenda tisku spadat pod okresní národní výbory. U nich měly zájemci o vydávání periodických tiskovin periodikum zaregistrovat a ONV tuto skutečnost ve lhůtě 15 dní buď vzal, či nevzal na vědomí a vydal o tom výměr. Tiskový odbor pověřenectva informací pak jen evidoval zaregistrované publikace na základě informací od ONV a do tiskových záležitostí jinak nezasahoval. Trh s papírem byl na Slovensku řízen Ústřední rozdělovnou papíru - ta ho distribuovala podle žádostí od jednotlivých ONV. V porovnání

---

³⁸⁰ NA, fond MI - dodatky, ka. č. 1, inv. č. 138.

³⁸¹ Více o dějinách slovenské tištěné žurnalistiky v tomto období Luboš ŠEFČÁK - Zuzana DUHAJOVÁ, *Dějiny slovenského novinářstva 1918-1968*. Bratislava: Univerzita Komenského, 1999.
Wolfgang DUCHKOWITSCH – Danuša SERAFÍNOVÁ – Jozef VATRÁL, *Dějiny slovenského novinářstva*. Ružomberok: Katolícka univerzita, 2007.

³⁸² Petr BEDNAŘÍK, *Komplikované vztahy pověřenectva informací a ministerstva informací v letech 1945-1948*, in: *Acta historica Universitatis Silesianae Opaviensis*, Opava: Slezská univerzita v Opavě Sv. 7, 2014, s. 185.

s českými zeměmi tak na Slovensku panovaly liberálnější poměry, vzhledem k částečnému zachování podnikání v oblasti tisku a určité pluralitě ve vydávaných periodikách.³⁸³

Ve stejný den jako byly vymezeny kompetence mezi ministerstvem a pověřenectvem informací, byl vydán dokument, který stanovil organizaci nového úřadu. MI bylo rozděleno na šest sekcí³⁸⁴. Oddělení informační služby zahrnovalo zpravodajství ze zahraničí, do zahraničí, domácí a válečné. Pod oddělení tiskové spadala kontrola tisku a jeho všeobecné politické a ideové instruování, informace a propaganda tiskem a úkol nově organizovat tisk. Zároveň bylo uvedeno, že ČTK bude nově státem autorizovaná ústřední kancelář tiskového zpravodajství. Oddělení publikační obstarávalo propagační, publikační a vydavatelskou činnost. Oddělení pro věci rozhlasu, televize a gramofonových desek mělo kontrolovat rozhlasové vysílače, instruovat oficiální zahraniční československé rozhlasové vysílání, distribuovat informace a vytvářet propagandu rozhlasem, televizí a gramofonovými deskami. Mezi agendu oddělení filmu a fotografie patřila kontrola programu kin, vydávání směrnic pro produkci a výběr filmů, informovat a vytvářet propagandu filmem a fotografií, připravovat státní opatření ve věci správy kinematografie a výroby filmu, dodávat propagační československé filmy, filmy od SSSR a zajištění brzkého vysílání filmového týdeníku. Poslední oddělení pro informační styky s cizinou mělo spolu s ministerstvem školství a osvěty navazovat kulturní styky se SSSR a vyhodnocovat vzájemné styky s Velkou Británií, USA a Francií. Do gesce MI taktéž spadala propagační agenda – zde lze uvést hlavně popularizaci vládního programu (osvětlovat pozemkovou reformu či vznik národních výborů), propagovat československou armádu, či dělat „*kampaň pro trestání válečných zločinců, zrádců a kolaborantů, nebo popularizovat vládní program v otázce zatlačení německého a maďarského živlu*“.³⁸⁵ K popularizaci rezortu sloužil jeho oficiální orgán – obrázkový týdeník Svět v Obrazech³⁸⁶, který vycházel od května 1945.³⁸⁷

Důležitá kompetence MI byla také v tom, že do gesce úřadu spadala komunikace za jiná ministerstva s veřejností. Probíhala tím způsobem, že informace a zprávy nepolitického rázu se měly zasílat Československé tiskové kanceláři, které spadala pod MI, a zprávy zásadního a politického rázu se měly distribuovat přímo tiskovému odboru MI. Navzdory tomu, že ministerstva měla vlastní tiskové odbory, ty spravovaly agendu jen v rámci své

³⁸³ Luboš ŠEFČÁK - Zuzana DUHAJOVÁ, *Dejiny slovenského novinárstva 1918-1968*. s. 118-119.

³⁸⁴ NA, fond KSČ – ÚV – 100/45, sv. 5, a. j. 153.

³⁸⁵ NA, fond MI – dodatky, ka. č. 1, inv. č. 138.

³⁸⁶ Na schůzi 23. 5. 1945 za účasti Václava Kopeckého a redaktorů časopisu bylo dohodnuto personální složení redaktorů listu i další záležitosti spojené s jeho vydáváním. Viz NA, fond MI, Tisk, publikace, časopisy 1945-1946, ka. č. 4, č. 373/1945.

³⁸⁷ Jana PÁVOVÁ, *Demagog ve službách strany*. s. 59-60, 66.

vnitřní potřeby. Komunikace s veřejností se dělila podle jednotlivých odborů – tiskový odbor měl na starosti tiskové záležitosti, filmový zase filmové atd.³⁸⁸

Organizaci úřadu následně upřesňoval nedatovaný dokument (nejspíš z druhé části května 1945), navazující na ucelenější soupis organizace úřadu z dubna 1945. Šlo pravděpodobně o stálejší organizaci MI, protože oddělení byly již nahrazeny odbory a ty se dále členily na oddělení. Podle materiálu tiskový odbor ministerstva sestával z šesti oddělení. První politicko-kontrolní, v jehož čele stál referent Cibulka, mělo provádět politickou kontrolu tisku z hlediska směrnic daných MI a programem vlády. Politicko-informační a propagační oddělení v čele s Václavem Osvaldem si kladlo za cíl udělovat periodikům pokyny podle vládních směrnic a mělo řešit jakékoliv otázky informační a propagační, pokud souvisely s tiskem. Karel F. Zieris vedl organizační oddělení, které podle dokumentu mělo „*vytvářet nové základy slovanského tisku a navrhnout takovou strukturu tiskových poměrů, které by odpovídaly daným poměrům.*“³⁸⁹ Do gesce právního a registrativního oddělení v čele s Janem Hrabánkem spadaly veškeré legislativní otázky týkající se tisku. Zdeněk Ančík řídil oddělení zahraniční, které mělo na starosti sledování zahraničního tisku a styk se zahraničními novináři. Posledním oddělením byla ČTK pod vedením vrchního rady Krause, ta podle poznámky měla pokračovat ve své činnosti tak jako za první republiky.³⁹⁰ Nahrazení oddělení odbory následně dokladovala i písemnost z 26. 5. 1945, na základě které byli jmenováni vedoucí odborů. Václav Patzak byl ustanoven do čela prezidia, informační odbor řídil Vladimír Procházka, tiskový František Bauer. František Halas byl v čele publikačního odboru, zatímco Ivan Olbracht měl na starosti rozhlasový odbor a Vítězslav Nezval zase odbor filmový. Poslední odbor (kulturní a informační styky se spřátelenými národy) nebyl prozatím personálně obsazen.³⁹¹

Z dalšího nedatovaného dokumentu (pravděpodobně z druhé poloviny roku 1945), vyplývala nová organizace úřadu. Ten podle něj sestával z kabinetu ministra, presidiálního odboru (členěn na sekretariát přednosta a čtyři oddělení – právní služba a konzultace, rozpočet, věci personální a studijní, instalační a poradatelské). Následovaly odbor tiskový, publikační (sestavující z oddělení organizačně správního a studijního, literárního, produkčního, distribučního, překladatelského a výstavnického a instalačního. Rozhlasový odbor se dále dělil na oddělení programové, regionálního rozhlasu, odborného zpravodajství,

---

³⁸⁸ Bylo to dohodnuto na schůzce tiskových referentů všech ministerstev a ústředních úřadů 12. 6. 1945. In : NA, fond MI, ka. č. 19, inv. č. 52, č. j. 40914/1945.

³⁸⁹ NA, fond MI – dodatky, ka. č. 1, inv. č. 138.

³⁹⁰ NA, fond MI – dodatky, ka. č. 1, inv. č. 138.

³⁹¹ NA, fond MI – dodatky, ka. č. 1, inv. č. 138.

technické a právní. Pod filmový odbor spadalo oddělení právní a administrativní, dovoz a vývoz filmů, výroba českého filmu, biografy, půjčovny a kinofikace, film propagační, školní, krátký a úzký a fotografie a gramofon. Poslední dva odbory měly v gesci kulturní styky se spřátelenými zeměmi, šestý odbor zahrnoval východní země (oddělení – kulturní styky se SSSR a Polskem, kulturní styky s Jugoslávií, Rumunskem, Bulharskem a Řeckem, kulturní styky se zeměmi Orientu kromě zemí britské a francouzské sféry vlivu, péče o krajany za hranicemi ČSR, kulturní politika slovanská, věci právní a organizační) a sedmý zase západní (oddělení - kulturní styky se zeměmi anglosaskými, kulturní styky se zeměmi románskými, péče o krajany na západě, studijní, právní, organizační a překladatelské).³⁹²

Tiskový odbor podle tohoto dokumentu se nově členil na sedm oddělení plus sekretariát. Sekretariát měl zajišťovat záležitosti týkající se služby a koordinovat práci všech odborů spolu s ČTK. První oddělení (sledování tisku a iniciativa) mělo v gesci sledování tisku po politické a slovanské stránce, v otázce kultury a hospodářství a také tělovýchovy. Zaměstnanci dalšího oddělení (politické informace) řešili styk s ministerskou radou a pořádání tiskových konferencí se šéfredaktory. Do gesce oddělení organizace tisku patřilo povolování novin a změny v titulech a taktéž obhospodařovat papír pro periodický tisk i pro ten neperiodický, pokud byl do osmi stran. Oddělení legislativně-právní mělo na starosti právní záležitosti spolu s platy redaktorů a sociálními otázkami novinářů. Páté oddělení (zahraniční informace) řešilo styk s ministerstvem zahraničí, zahraničními novináři a také sledovalo tisk pro potřebu TOMI. Oddělení československé informace pak vytvářelo přehledy tisku a korespondence. Poslední oddělení (administrativní a knihovna) kontrolovalo ČTK a staralo se o krajinský tisk.³⁹³ Podle dalšího přehledu úřadu z listopadu 1945 se hlavní struktura MI nezměnila, ovšem konkrétně tiskový odbor prošel určitou proměnou v počtu oddělení. Podle dokumentu TOMI se skládal z oddělení sledování tisku, tiskového úředního zpravodajství, organizace tisku, věcí legislativně-právních, zahraniční informace, pomocná služba redakcím, administrativní a knihovna a péče o krajinský tisk. Odbor nadále vedl přednosta František Bauer, jeho zástupcem byl Václav Žižka.³⁹⁴

Ministr informací Václav Kopecký často obhajoval činnost svého rezortu. Opakovaně tak činil na schůzích Informačního výboru nejprve Prozatímního národního shromáždění a po volbách v květnu 1946 Ústavodárného národního shromáždění. Poprvé Kopecký vystoupil na

---

³⁹² NA, fond MI – dodatky, ka. č. 1, inv. č. 138.

³⁹³ NA, fond MI – dodatky, ka. č. 1, inv. č. 138.

³⁹⁴ NA, ÚPV – B, ka. č. 97, inv. č. 1626.

výboru 24. 1. 1946³⁹⁵, kdy odmítl, že by MI vzniklo na přechodnou dobu, protože jeho ustanovení bylo kvůli existenci nacistického okupačního režimu, jehož propaganda podle Kopeckého měla negativní vliv na československý národ: „Dovedla i v těch nejlepších svobodomilných národech vzbudit k činnosti i vnitřní zradu.“³⁹⁶ Svou argumentaci si následně zakládal na tom, že obdobné úřady jako MI vznikaly i v mnoha jiných evropských zemích. I když rezort podle předchozího výkladu navazoval na protektorátní ministerstvo lidové osvěty, Kopeckého snahou bylo přesvědčit veřejnost i politické konkurenty, že jde o rezort „bez tradic“, který nemůže být spojován s „*potupným jménem Moravcova*“³⁹⁷ úřadu.“³⁹⁸ Podle Kopeckého vize mělo ministerstvo informací „*být orgánem, který má všemi prostředky pravdivé informace čelit lžím, klamným nepravdám, výmyslům a zvráceným názorům, šířeným fašisty, nepřáteli svobody, nepřáteli demokracie, nepřáteli pokroku, kultury a civilizace. Ministerstvo informací má všemi prostředky uvědomování posilovat vědomí svobody, demokratické a sociální nazírání, humanitní cítění, kulturní povznášení a má především nejúčinnějším způsobem posilovat v národě vlastenectví, má působit k vlastenecké výchově občanstva v duchu národním a státním, k zvýšení morální síly národa a zpevnění jeho charakteru, k rozvoji jeho dobrých vlastností.*“³⁹⁹

Kopecký dále hovořil o kritice, které ministerstvo čelilo od svého vzniku. Přestože se nebránil konstruktivním výhradám, z větší části se rezortu týkala hlavně tendenční kritika, kterou podle něj měli na svědomí „*reakční živly, podniknuvší pokus o vyvolání opozice proti lidovému režimu, vyšlému z národní a demokratické opozice a pod rouškou tzv. západnictví se pokusili o oslabení a podvracení naší základní zahraničně politické orientace, našeho spojení se Sovětským svazem.*“⁴⁰⁰ Jako další negativum viděl Kopecký v tom, že ministerstvo se stalo terčem a obětí tzv. šeptané propagandy, podle které rezort zaměstnával neúměrný počet úředníků. Toto tvrzení ministr informací odmítal s tím, že ke konci roku 1945 pracovalo na MI 689 pracovníků. Nesouhlasil ani s tvrzením, jeho rezort výrazně zatěžoval státní rozpočet (měsíční výdaje ministerstva se pohybovaly v rozmezí 12–15 milionů Kč). Kopecký se bránil slovy, že vládní úřad se řadí mezi ty nejlevější, a že nakládá s penězi hospodárně⁴⁰¹. Sám Kopecký pobíral od října 1945 plat⁴⁰² 280 000 Kčs ročně (vlastní plat

³⁹⁵ NA, fond KSČ – ÚV – 100/45, sv. 5, a. j. 153.

³⁹⁶ *Tamtéž.*

³⁹⁷ Protektorátní ministr školství a lidové osvěty Emanuel Moravec (1893 - 1945), který stál v čele rezortu od 19. ledna 1942 do 5. května 1945.

³⁹⁸ Jana PÁVOVÁ, *Demagog ve službách strany.* s. 60.

³⁹⁹ NA, fond KSČ – ÚV – 100/45, sv. 5, a. j. 153.

⁴⁰⁰ *Tamtéž.*

⁴⁰¹ Kopecký obhajoval rozpočet ministerstva informací v Rozpočtovém výboru ÚNS 5. 12. 1946. In NA, fond MI, ministři – exposé (projekty) 1946, ka. č. 2, inv. č. 8, č. 19808/1946.

80 000 Kčs, stejná částka zahrnovala čínnovní přídavek a zbylých 120 000 Kč šlo na reprezentační účely).⁴⁰³ V dalších projevech na schůzích Informačního výboru PNS na začátku roku 1946 se ministr informací věnoval organizační struktuře úřadu a agendě jednotlivých odborů. Projev 7. 2. 1946⁴⁰⁴ rozebíral čínnost odboru informačního a tiskového, 14. 2. 1946⁴⁰⁵ zase Kopecký mluvil o agendě rozhlasového a filmového odboru a projev 21. 2. 1946⁴⁰⁶ se týkal odboru pro styky se zahraničím. Této schůze výboru se taktéž zúčastnil slovenský pověřenec pro informace Samuel Belluš za Demokratickou stranu, který rozebíral spolupráci mezi ministerstvem informací a slovenským pověřenectvem pro informace.

Otázkami tištěné žurnalistiky se Václav Kopecký opět zaobíral na schůzi Informačního výboru ÚNS 13. 11. 1946. Byl spokojený s tím, že si lidé již přivykli na fakt, že tisk mohou vydávat jen politické strany, veřejnoprávní korporace, či organizace celonárodního významu. Podle Kopeckého mínění většina národa souhlasila se zákazem vydávat tisk jednotlivci, protože si uvědomila, že „*veřejné mínění přestalo být trhem, na němž by mohl dělati obchody kdejaký bohatý člověk a výdělkář, který se neštítí těžiti peníze z kupování lidských duší, z nabízení drásavých senzací a z veřejného demoralizování našeho lidu.*“⁴⁰⁷ Přestože byl trh s tiskovinami výrazně zregulován, Václav Kopecký to považoval za pozitivní. Za úspěch považoval primárně eliminaci bulvárního tisku a zlepšení postavení novinářů ve všech ohledech. Žurnalistika a média obecně se podle ministra po květnu 1945 staly věcí veřejného významu, kdy měly začít sloužit v „budování nové republiky“. Na druhou stranu mu vadilo, že někteří vydavatelé tištěných médií nerespektovali stanovené rozsahy listů jednotlivých vydání a podíl inzerce v poměru k textu redakce periodika. Kopecký na výboru představil i připravovanou tiskovou legislativu, která měla uzákonit poválečné změny v řízení tisku – věřil, že tak bude učiněno co nejdříve a znovu mluvil o tom, že za novými poměry v tisku stojí většina národa: „*Nikdo odpovědný nemyslí v naší republice na to, že by se mohlo něco změnit na novém pokrokovém tiskovém pořádku, který odpovídá duchu naší revoluce, který odpovídá duchu lidové demokracie a který se stal jediným z důležitých činitelů pokoje a klidu v naší republice, svornosti v národě a v pevnosti naší Národní fronty.*“⁴⁰⁸

⁴⁰² Na základě dekretu presidenta republiky č. 57/1945 Sb. o platu a o čínnovním a reprezentačním přířlavku členů vlády ze 1. 9. 1945. Dostupný na <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1945-57> (přistoupěno 3. 8. 2021).

⁴⁰³ NA, fond MI, Ministři informací – poukaz platu 1945, ka. č. 2, inv. č. 9, č. 5464/1945.

⁴⁰⁴ NA, fond KSČ – ÚV – 100/45, sv. 5, a. j. 153.

⁴⁰⁵ NA, fond ÚPV – B, ka. č. 1064.

⁴⁰⁶ NA, fond ÚPV – B, ka. č. 1288.

⁴⁰⁷ NA, fond MI, ministři – exposé (projevy) 1946, ka. č. 2, inv. č. 8, č. 18203/1946.

⁴⁰⁸ *Tamtéž.*

Navzdory regulaci tištěné žurnalistiky byla v Československu podle ministra informací zaručena svoboda projevu a mínění v tisku a svobodná kritika nebyla potlačována. Na druhou stranu Kopecký připustil, že trestní delikty spáchané tiskem je nutné stíhat. Z toho důvodu nebylo možné se tiskovou svobodou zaštiťovat, pokud byl obsah v tisku v rozporu s veřejným zájmem a ohrožoval bezpečnost státu, což bylo samozřejmě úřadem zneužitelné. Kopecký dále v proslovu napadal některé tituly, které podle jeho názoru psaly v nesouladu s režimní politikou. Odkazoval se přitom na dohodu politických stran v NF, na základě které neměla stranická média napadat ministry a představitele konkurenčních stran a také „poválečnou výstavbu státu“. Z preventivního hlediska měl být podle Kopeckého ustanoven zvláštní komitét sestávající z šesti ministrů politických stran, který měl případně učinit proti danému periodiku určitá opatření v případě, že by jeho obsah „*soustavně vybočoval z linie vládní politiky*“. Podle Kopeckého pak některé listy výslovně slovně inzultovaly Sovětský svaz a tendenčně informovaly o jeho a vývoji v jiných spřátelených státech.⁴⁰⁹ Přímou jmenoval lidovecký týdeník Obzory, jehož zpravodajství o SSSR označil za „antisovětské štvání“. Kopeckému také vadilo, že pod vedením tiskového a informačního odboru ministerstva spolu s ČTK vznikaly tiskové zprávy ve formě zpravodajských textů, které nabízely redakcím k přebrání a otištění. Ty je ale buď nevyužily, nebo je publikovaly v upravené, zkreslené verzi. To následně způsobovalo, že se ministerstvu ozývali někteří diplomaté ze zahraničních zemí a nelíbilo se jim informování konkrétního periodika vůči jejich státu. Kopecký proto navrhnul, aby vznikl úřední deník, který by obsahoval doslovné úřední zprávy.⁴¹⁰ Setkání výboru z 13. 11. 1946 pokračovala o týden později⁴¹¹, kdy byl Kopecký interpelován členy výboru v tiskových otázkách.

Podle nedatovaného strojového přepisu projevu, který Václav Kopecký pravděpodobně pronesl na schůzi Rozpočtového výboru ÚNS při obhajobě rozpočtu MI na rok 1948, opětovně hájil existenci a činnost ministerstva informací. Nejprve mluvil o složitém postavení svého rezortu, který byl od počátku existence napadán a kritizován, podle Kopeckého to bylo hlavně kvůli jeho stranické příslušnosti při řízení ministerstva a kvůli

---

⁴⁰⁹ Přestože Kopecký hovořil o negativním postoji části tisku k SSSR, v Národním archivu se dochoval dopis ministra zahraničí Jana Masaryka, který Kopeckému psal o nótě Velké Británie. Ta si stěžovala, jakým nepravdivým způsobem o ní píše některá periodika v Československu. Masarykovi to samozřejmě nebylo příjemné, což lze doložit jeho slovy, že „*jednou mne to doopravdy přestane bavit – a pak s tím seknu – víte, že nemusím být ministrem*“, a žádal po Kopeckém dementování těchto zpráv. In: NA, fond KSČ – ÚV – 100/45, sv. 6, a. j. 156.

⁴¹⁰ Kopeckého projev v Informačním výboru PNS 13. 11. 1946. In: NA, fond MI, ministři – exposé (projevy) 1946, ka. č. 2, inv. č. 8, č. 18203/1946.

⁴¹¹ Kopeckého projev v Informačním výboru PNS 20. 11. 1946. In: NA, fond KSČ – ÚV – 100/45, sv. 6, a. j. 156.

neúměrnému zatěžování státního rozpočtu. Na něj i na úřad bylo podle jeho slov vedeno mnoho „kampaní“, ale ty rezort ustál a postupně se začala jeho pozice v systému veřejné správy stabilizovat. Kopecký také pozitivně hodnotil, jak velké množství agendy dokázalo ministerstvo v krátké době začít spravovat. Z toho důvodu apeloval na rozpočtový výbor ÚNS, aby rozpočet MI nesnižoval, ale naopak zvýšil.⁴¹²

8.1.4. Příděl tiskařského papíru

Vlivem hospodářské situace po konci druhé světové války byl nedostatečné zásoby rotačního papíru, což se mimo jiné dotklo vydávání periodických tiskovin. Přestože stát převzal papírny ve Větrní u Českého Krumlova a v České Kamenici⁴¹³, ty odstartovaly produkci papíru až v červenci 1945. Papírenský průmysl trpěl také řadou jiných neduhů - nedostatkem zaměstnanců, komplikovanou přepravou papíru (například nebylo možné dopravit papír ze Slovenska) či špatným zásobováním uhlí, které bylo pro výrobu papíru nezbytné. Podle vyhlášky ministerstva průmyslu z 15. 6. 1945 přešlo disponování s papírem z gesce protektorátního ministerstva školství a lidové osvěty do kompetence tiskového odboru ministerstva informací. TOMI díky této vyhlášce získal monopol na hospodaření s papírem pro účely tisku. Monopol na papírový průmysl mohl rezort uplatňovat také z toho důvodu, že velká část papírenských závodů byla do konce roku 1945 zestátněna.⁴¹⁴

Oběžníkem⁴¹⁵ z 27. 6. 1945 ministerstvo informací přikázalo zemským a okresním národním výborům zjistit a zajistit všechny zásoby tiskařského papíru, který se nacházel v tiskárenských podnicích a následně všechny informace oznámit ministerstvu. V červnu 1945 rezort zřídil Komisi pro věci tisku a papíru, která byla složena ze zástupců stran Národní fronty a celonárodních institucí vydávající denní tisk a jako poradní orgán rozhodovala o distribuci papíru, nákladu a rozsahu jednotlivých titulů. Z rozhodnutí TOMI a komise mohly navíc regionální politické tiskoviny vydávat jen strany NF, nebo NF jako celek.⁴¹⁶ Byla stanovena také jednotná cena příslušných typů periodik vyhláškou Nejvyššího úřadu

---

⁴¹² NA, fond KSČ – ÚV – 100/45, sv. 2, a. j. 97.

⁴¹³ Podle projevu ministra informací Kopeckého v Informačním výboru ÚNS 13. 11. 1946 byla potřeba rotačního papíru 2000 tun měsíčně, papírny ho dokázaly za měsíc vyrobit 2200 tun. Podle Kopeckého ale oněch 2200 tun nebylo nikdy plně dodáno. Viz NA, fond MI, ministři – exposé (projevy) 1946, ka. č. 2, inv. č. 8, č. 18203/1946.

⁴¹⁴ Milan DRÁPALA, *Na ztracené vartě Západu*. s. 47.

⁴¹⁵ Návrh oběžníku je dostupný v NA, fond MI, ka. č. 19, č. 40937/1945.

⁴¹⁶ Přesto navzdory rozhodnutí vznikla řada regionálních periodik krátce po skončení druhé světové války. In: Karel František ZIERIS, *Nové základy českého periodického tisku*. s. 20.

cenového či se dohodlo, že kvůli nedostatečným zásobám rotačního papíru nebudou dočasně vydávány pondělníky a večerníky. Rozsah deníků se omezil na čtyři strany.⁴¹⁷

Problémy se zásobami papíru pokračovaly i v dalších měsících. Z toho důvodu bylo na podzim 1945 zastaveno vydávání všech časopisů na jeden měsíc s výjimkou deníků, ústředních stranických týdeníků, úředních věstníků a časopisu ministerstva informací Svět v obrazech, listu Náš rozhlas, jazykových týdeníků Ruský jazyk a Angličtina a periodika vycházející pro jednotky americké armády v Československu Alliance. Uvedené tituly ovšem taktéž byly vydávány v omezeném nákladu. Tento krok byl realizován vyhláškou ministerstvu informací z 26. 10. 1945 o přechodném omezení ve vydávání periodických tiskopisů⁴¹⁸. Na základě ní musel navíc každý vydavatel tisku do 10. 11. 1945 požádat nově MI o povolení k vydávání tisku, protože povolení bylo navázáno k přidělu papíru. Od 1. 12. 1945 tak směly být vydávány pouze ty tituly, „*jejichž vydávání vezme na vědomí ministerstvo informací na základě nové žádosti o povolení k tisku*“.⁴¹⁹ Tato skutečnost dala vzniknout koncesionářsko-povolovacího systému vydávání periodik. Vyhláška zároveň specifikovala, v jak velkém nákladu, rozsahu, rozměru a periodicitě mohl každý titul vycházet. Následně žadatelé podali do listopadu 1946 celkem 1760 žádostí, z nichž kladně bylo vyřízeno jen 765⁴²⁰, což dokladovalo výraznou redukci vydávaných titulů.

Na setkání zástupců politických stran v NF a společenských organizací 28. 11. 1945 bylo dohodnuto, která periodika mohla po přeregistraci vycházet. Dohoda dále stanovila, že každá strana v NF obdrží určité množství papíru, které si sama měla rozdělit stranickým listům. V případě, že ministerstvo informací onen přiděl umenšilo, strana se nemohla nijak bránit, neboť pokud by si papír zajistila jinak, porušila by zákon.⁴²¹ Dohodou byla změněna také struktura regionálního tisku. Protože nemohly vydávat periodika národní výbory, bylo rozšířeno množství regionálních titulů politických stran.⁴²² Co se týče odborných periodik, jejich vydávání bylo závislé kromě rozhodnutí MI také na verdiktu konkrétní organizace – například listy závodních rad, nebo základních součástí ROH spoluschvalovala Ústřední rada odborů, zemědělské tiskoviny zase Jednotný svaz zemědělců apod. V případě podání více žádostí o vydávání periodika v jedné sféře, byl povolen jen jeden. Vzhledem k výraznému

⁴¹⁷ Petr BEDNAŘÍK, *Český tisk v letech 1945-1948*. s. 134-135.

⁴¹⁸ Vyhláška ministerstva informací č. 352/1945 o přechodném omezení ve vydávání periodických tiskopisů z 26. 10. 1945. Dostupná v NA, fond MI, ministerstva – působnost, zákony, ka. č. 1.

⁴¹⁹ *Tamtéž*.

⁴²⁰ Oznámil to ministr Kopecký v Informačním výboru ÚNS 13. 11. 1946., kde uvedl také důvody vydání vyhlášky č. 352/1945. Viz NA, fond MI, ministři – exposé (projevy) 1946, ka. č. 2, inv. č. 8, č. 18203/1946.

⁴²¹ Petr BEDNAŘÍK, *Dějiny českých médií*. s. 230.

⁴²² Karel František ZIERIS, *Nové základy českého periodického tisku*. s. 22.

snížení počtu titulů se problémy s nedostatkem papíru postupně zmenšovaly – deníky mohly časem například zvýšit počet stran jednoho vydání na 8.⁴²³

Významnou institucí v rámci ministerstva informací byl Sbor pro věci periodického tisku zřízený vyhláškou MI⁴²⁴ v květnu 1946. Šlo o poradní orgán TOMI, který se transformoval z Komise pro věci tisku a papíru. Sbor měl na starosti řešení otázek spojených s organizací a regulací periodického tisku buď na žádost ministerstva, nebo z vlastní iniciativy. Zároveň se souhlasem MI vydával pokyny a směrnice pro vydavatele periodického tisku. Povinností každého vydavatele bylo například složení kauce podle denní výšky nákladu periodika (50 000 Kč do 100 000 výtisků denně a 100 000 Kč nad 100 000 výtisků denně). Tato kauce měla sloužit na případné placení pokut, pokud nakladatel porušil některou ze směrnic pro vydávání periodického tisku⁴²⁵. Taktéž se mělo periodiku zmenšit množství přidělovaného papíru, pokud médium překročilo počet listů na jedno vydání. Přestože se ministerstvo informací snažilo ustanovit podobný orgán i v rámci slovenského pověřenectva pro informace, v tomto kroku úspěšné nebylo. Obdobné instituce jako byl Sbor, pak rezort zakládal i ve větších městech. Týkalo se to primárně těch, ve kterých byly vydávány deníky.⁴²⁶

Instituce byla tvořena představiteli ministerstva a dalších institucí - zástupci politických stran, ÚRO, Jednotného svazu českých zemědělců, Svazu české mládeže, Národní fronty žen, Organizace národního odboje, Hlavní správy výchovy a osvěty při ministerstvu národní obrany a Sdružení kulturních organizací. Každou z organizací zastupovala jedna osoba s tím, že byl určen také náhradník. Sbor mohl být rozšířen i o další členy. Orgány Sboru byly plenární zasedání, předsednictvo, odborné komise a sekretariát. Předsednictvo bylo tvořeno z předsedy, dvou místopředsedů a jednatele, při čemž se volilo na dva roky prostou většinou hlasů v plenárním zasedání Sboru za přítomnosti alespoň osmi členů. Komise pak měly řešit záležitosti, které se neprobraly na plenárním zasedání. V čele každé komise stál člen Sboru. Sekretariát pak měl v gesci organizačních záležitostí. Sbor se scházel buď ve formě plenárního zasedání, nebo předsednictva. Schůzi vždy řídil předseda, při čemž usnášeníschopnost plenárního zasedání byla minimálně šest členů a v rámci předsednictva přítomnost celého vedení. Předsedající schůze sice neměl právo hlasovat, ale rozhodoval o záležitostech, pokud došlo na rovnost hlasů během schvalování bodů. O jednání jak

⁴²³ Petr BEDNAŘÍK, *Český tisk v letech 1945-1948*. s. 134-135.

⁴²⁴ Vyhláška ministra informací č. 1295/1946 Ú.I.I o zřízení Sboru pro věci periodického tisku z 18. 5. 1946. Dostupná v NA, fond MI – dodatky, ka. č. 3, inv. č. 163.

⁴²⁵ Karel František ZIERIS, *Nové základy českého periodického tisku*. s. 33-34.

⁴²⁶ Kopeckého projev v Informačním výboru PNS 13. 11. 1946 In: NA, fond MI, ministři – exposé (projevy) 1946, ka. č. 2, inv. č. 8, 18203/1946.

předsednictva, tak i plenárního zasedání se pořizoval zápis. Ministerstvo jakožto nadřízený orgán mělo právo Sbor v jeho činnosti kontrolovat.⁴²⁷ Vydavatelství politických stran v NF a veřejnoprávních korporací stvrdily souhlas se vznikem instituce podpisem na schůzi 9. 4. 1946.⁴²⁸ O původním vedení orgánu se nenachází ve fondu MI v Národním archivu informace, ty jsou k dispozici až z konce října 1947. Na plenárním jednání Sboru 29. 10. 1947 bylo zvoleno jeho nové vedení – předsedou se stal Rudolf Jílovský, funkci místopředsedy zastával Julius Firt a Josef Jonáš, František Koktán byl zvolen jednatelem.⁴²⁹

Sbor se během své existence zabýval poměrně širokým okruhem úkolů. Řešil například otázku inzerce v tištěných médiích, počet stran jednotlivých vydání periodického tisku, přiděl papíru před Vánoci 1946, či rozhodoval o tom, v jakých dnech během Vánoc vyjdou deníky a týdeníky. Vzněl také požadavek na zasilání povinných výtisků od některých listů, či jednal o úpravě cen deníků a týdeníků.⁴³⁰

Nedostatek novinového papíru byl aktuální i v roce 1947. Kvůli špatné produkci a dodávkám tiskařského papíru byl proto na základě rozhodnutí Sboru 22. 2. 1947 omezen počet stran jednotlivých vydání periodického tisku, či stanoven celkový počet stran titulů na jeden týden. Deníky střeoevropského formátu byly sníženy ze 48 na 38 stran, deníky většího formátu směly mít maximálně 24 stran. Rozsah týdeníků pak byl zmenšen na polovinu. Cena prodávaných tiskovin se měnit neměla. Opatření bylo ustanoveno do doby, než se zlepší pravidelné dodávky papíru. V dalším oběžníku z 20. 3. 1947 bylo konstatováno, že opatření potrvá delší dobu, což nakonec nebyla pravda, protože bylo odvoláno k 1. 4. 1947. V dalších měsících se počet stran deníků a týdeníků střídavě zvyšovaly a snižovaly. Periodikum mohlo ve speciálním případě počet stran na vydání mimořádně zvýšit. Sbor toto povolil například ústřednímu deníku ČSL Lidové demokracii, respektive vydání 25. 5. 1947, kdy deník měl referovat o sjezdu mládeže ČSL.⁴³¹

8.1.5. Cenzura

Jak je podle předchozího výkladu patrné, ve třetí republice nebylo navraceno k cenzurní praxi (preventivní cenzuře) meziválečného Československa, přestože z formálního hlediska a na základě právní kontinuity prvorepublikové předpisy nadále platily. Určitou

---

⁴²⁷ Tiskový odbor ministerstva informací například vyzval 20. 9. 1946 Sbor pro věci periodického tisku, aby si ten vyžádal spotřebu novinového papíru jednotlivých vydavatelství. Tím se mělo zkontrolovat, zda jednotlivá vydavatelství nepožadují větší množství papíru, než kolik skutečně spotřebují. In: NA, fond MI – dodatky, ka. č. 3, inv. č. 163.

⁴²⁸ NA, fond MI – dodatky, ka. č. 3, inv. č. 163.

⁴²⁹ *Tamtéž.*

⁴³⁰ *Tamtéž.*

⁴³¹ *Tamtéž.*

kontinuitu představovaly tendence, které se v řízení tisku uplatňovaly za druhé republiky a Protektorátu Čechy a Morava (lze uvést například omezování kritické role tisku, posilování autority státu a braní ohledů na spojenecké státy upřednostňující Sovětský svaz), navzdory tomu, že se třetí republika hlavně vůči vývoji z let 1938 až 1945 silně vymezovala.⁴³² Cenzuru periodického tisku totiž rozhodně nelze vnímat jen takovým způsobem, kdy ústřední úřad povoluje, či zakazuje texty v tištěných médiích. Jde samozřejmě o daleko komplexnější proces, který má řadu rovin. Už stanovení, kdo směl, či nesměl vydávat periodický tisk lze označit za určitou formu cenzury. Stejně tak jako přeregistrace periodických titulů v říjnu 1945, formálně kvůli nedostatku papíru, kdy se počet titulů výrazně snížil, by se taktéž dala brát za nepřímou formu cenzury. Taktéž lze považovat za neformální cenzuru dohodu politických stran v Národní frontě, kterou výstižně pospal odpovědný redaktor časopisu Dnešek Edvard Valenta: „*Platily pouze tři výjimky (v otázce cenzury). Noviny dostali tichý pokyn, aby nepsali proti odsunu Němců, proti socialismu a komunismu jako ideji a proti Sovětskému svazu.*“⁴³³

Kromě toho byla i další témata, jejichž kritika byla ostrakizována, ať se jednalo o Košický vládní program, dvouletý hospodářský plán, či osobnost prezidenta Edvarda Beneše.⁴³⁴ Zákaz kritického psaní o těchto tématech se předpokládalo, dodržování „tohoto pravidla“ měly na starosti kromě samotných redakcí titulů v gesci také politické strany, které listy vydávaly. Některý autorům, kteří v tomto období psali „nekonsensuálním“ stylem, mohlo být znemožněno vydat konkrétní text, který podle stranického vedení mohl porušovat výše uvedená nepsaná pravidla.⁴³⁵ „Obětí“ této dohody byla například redaktorka časopisu ČSL Obzory a zároveň lidovecká poslankyně Helena Koželuhová, která byla odejita z redakce kvůli svým negativním postojům vůči Sovětskému svazu.⁴³⁶

Již zmíněný Edvard Valenta se jakožto odpovědný redaktor týdeníku Dnešku dostal společně s redaktorem časopisu Dnešek Michalem Marešem před soud podle jeho slov v rámci prvního poválečného tiskového procesu, který probíhal od podzimu 1946 do jara 1947. Michal Mareš se měl podle obžaloby nevybíravým způsobem vyjadřovat ke Sboru národní bezpečnosti ve svých reportážích *Přicházím z periferie republiky*. Proces nakonec dopadl pro Mareše a Valentu v květnu 1947 vítězně, protože podle rozhodnutí soudu psal

⁴³² Michael WÖGERBAUER, *V obecném zájmu*. s. 959.

⁴³³ Katarína ZAVACKÁ, *Censúra v Československu v rokoch 1945-1948*. s. 555.

⁴³⁴ Přestože byla výše zmíněná témata tabuizována, vzájemné „soupeření“ mezi politickými stranami se vytvářelo určitou možností pro omezenou kritickou reflexi tehdejších poměrů, rozsah oné kritiky pak závisel na odvaze, či konformitě novinářů. In: Milan DRÁPALA, *Na ztracené vartě Západu*. s. 45

⁴³⁵ Christiane BRENNER, *Mezi Východem a Západem: české politické diskurzy 1945-1948*. Praha: Argo, 2015. s. 26.

⁴³⁶ Milan DRÁPALA, *Na ztracené vartě Západu*. s. 86.

Mareš své reportáže v dobré víře v pravdivost svých zdrojů. Státní zastupitelství tak žalobu stáhlo.⁴³⁷ Valenta později uvedl, že stál před soudem celkem 42krát jako odpovědný redaktor Dneška a vždy byl zproštěn viny: „*Vždycky jsme odmítli smír a dokázali pravdu – mnohdy nepříjemnou.*“⁴³⁸

Na schůzce 14. 6. 1945 jednali zástupci ministerstev informací, vnitra, spravedlnosti, školství a zástupci pražského policejního ředitelství a tiskového odboru státního zastupitelství v Praze o otázkách reglementace periodického tisku v obnoveném Československu. Bylo zde dohodnuto ukončení uplatňování tzv. předběžné cenzury. Přesto představitelé ministerstva vnitra a spravedlnosti měli zájem a požadovali po státním zastupitelství a bezpečnostních úřadech, aby jim pravidelně posílaly potřebné evidenční výtisky tiskovin.⁴³⁹ MI po tomto setkání publikovalo o pět dní později oběžník⁴⁴⁰, který byl určen okresním národním výborům a policejním úřadům. Ten upřesňoval podmínky vydávání periodického tisku. Podle nich musel každý vydavatel ohlásit příslušnému ONV údaje podle rakouského tiskového zákona z roku 1862, tj. název, periodicitu, program, adresu redakce a administrace, jméno a adresu odpovědného redaktora, adresu tiskaře, údaje o majiteli a vydavateli periodika. Vydavatelům se kladlo taktéž za povinnost, aby uvedli množství papíru potřebné na vydání jednoho čísla a také, jak velké množství zásob tiskařského papíru měli k dispozici. ONV měl následně vyžadované údaje zkontrolovat a odeslat přes ministerstvo vnitra ministerstvu informací, které správnost údajů opět ověřilo. Pokud vše proběhlo bez výhrad úřadů, periodikum mohlo začít vycházet. Podle oběžníku se navíc kladlo tiskárenským podnikům za povinnost, že měly přes ONV informovat rezort informací o měsíčních dodávkách a spotřebě papíru. Samotný příděl rotačního papíru tiskárny obdržely pouze po dohodě s tiskovým odborem ministerstva informací.⁴⁴¹

Otázka cenzury a reglementace tisku se taktéž stala tématem vystoupení ministra informací Václava Kopeckého. Konkrétně se tak stalo na jednání Informačního výboru Prozatímního národního shromáždění 7. 2. 1946. Zde odmítl tiskovou svobodu v pojetí první republiky, protože podle něj šlo o „*starou, překonanou a prohnitou tiskovou svobodu, jejímž důsledkem byla činnost fašistické páté kolony*“.⁴⁴² Zároveň se ostře vymezoval vůči těm médiím, která se označovala jako nezávislá, protože rouška nezávislosti sloužila podle ministra informací ne státu a lidem, ale hlavně „*kapitalistickým boháčům, v jejichž rukou se*

⁴³⁷ Michael WÖGERBAUER. *V obecném zájmu*. s. 966.

⁴³⁸ Katarína ZAVACKÁ, *Censúra v Československu v rokoch 1945-1948*. s. 555.

⁴³⁹ NA, fond MI, ka. č. 19, inv. č. 52, č. 40761/1945.

⁴⁴⁰ NA, fond MI, ka. č. 19, inv. č. 52, č. 40937/1945.

⁴⁴¹ NA, fond MI, ka. č. 19, inv. č. 52, č. 40937/1945.

⁴⁴² Kopeckého projev v Informačním výboru PNS 7. 2. 1946. In: NA, fond KSČ – ÚV – 100/45, sv. 5, a. j. 153.

*tisk zvrhává v nástroj kupčení s duší národa, korupce a masové demoralizace...a neodpovídá ani politickému charakteru, ani morálce dnešní československé demokracie.*⁴⁴³ Kopecký hodnotil tiskovou svobodou třetí republiky na největší úrovni vůbec, což mimojiné dokazoval neexistencí jakékoliv formy cenzury. Souhlasil s tím, že každý jednotlivec může uplatňovat právo k vyjádření názoru, na který může směřovat reakce někoho jiného s odlišným postojem. Zároveň ale dodával, že korekci těchto debat může vykonávat ministerstvo informací. To podle Kopeckého kontrolovalo faktickou správnost i případný nesoulad obsahu ve vydaných tiskovinách s politikou Národní fronty. V případě odklonu od vládního programu a porušování jednoty Národní fronty na stránkách některým deníkem či časopisem se kladlo TOMI za povinnost zjednání „nápravy“. Toto už by se z principu dalo považovat za určitý cenzurní zásah a dávalo to do kontradikce Kopeckého předešlý výrok o neexistenci cenzury.⁴⁴⁴

Sám Václav Kopecký si přitom na tiskovou svobodu stěžoval (doslovně řekl, že se stal její obětí) v rozhovoru s redaktorkou časopisu TIME Zegartovou z 4. 4. 1947. Záležitost se týkala článku, který vyšel v sociálně demokratickém Právu lidu a ve kterém byly Kopeckému přisouzeny antisemitské výroky. Na jednu stranu si Kopecký z kritiky nic nedělal, protože podle něj šlo o většinou o tendenční útoky v důsledku jeho působení v úřadu, na druhou ovšem odmítl jakékoliv nařčení z antisemitismu.⁴⁴⁵

Vláda se na svých jednáních občas dotkla tiskové svobody. Například na jednání 3. 10. 1945 byl zařazen bod s názvem. „některé zjevy v tisku“. Podle zápisu ze schůze bylo dohodnuto, aby jednotliví členové vlády působili na členy redakcí svého stranického tisku tak, aby si před případnou kritikou vládní politiky od nich vyžádali všechny informace. Toto opatření mělo zamezit nevěcné a nepodložené kritice.⁴⁴⁶ V rámci jednání předsednictva vlády 19. 12. 1945 se projednávala otázka tzv. nežádoucích zjevů v periodickém tisku. Přestože bylo konstatováno, že platí svoboda tisku, nevylučovalo to, že státní orgány nemohou zakročit proti médiu, které překračuje meze oprávněné kritiky a napadá bezpečnost státu. Na základě toho vznikla komise ve složení Jána Ursínyho, Viliama Širokého, Václava Kopeckého, Václava Noska a Prokopa Drtiny, která se měla zabývat stížnostmi na psaní v novinách a časopisech, měla intervenovat ve vydavatelstvech a případně dát podnět ministru informací Kopeckému, aby dotyčným periodikům odebral přiděl tiskařského papíru.⁴⁴⁷ V dokumentu

---

⁴⁴³ *Tamtéž.*

⁴⁴⁴ *Tamtéž.*

⁴⁴⁵ NA, fond Václav Kopecký, ka. č. 1.

⁴⁴⁶ NA, fond KSČ – ÚV – 100/24, sv. 125.

⁴⁴⁷ NA, ÚPV – B, ka. č. 1162, inv. č. 5183.

nebyl jmenován žádný konkrétní list, ovšem pravděpodobně se záležitost týkala lidoveckého týdeníku *Obzory*, kterému ministerstvo informací na konci roku 1945 hrozilo zastavením. Zápis z jednání vlády z 5. 2. 1946 zase odsuzoval jakoukoliv formu šeptané propagandy, hlavně v souvislosti s parlamentními volbami v květnu 1946.⁴⁴⁸

V dalších letech třetí republiky vznikly návrhy, či se o nich uvažovalo, které měly určitou formu cenzury a dohledu nad tiskem znovuobnovit. Zde lze jmenovat například koncept uplatnění dodatečné cenzury ministra vnitra Václava Noska ze srpna 1946, ke kterému byl paradoxně vyzván předsedou ČSL Janem Šrámkem⁴⁴⁹ v domněnku, že opatření umenší pravomoce ministerstva informací. Návrh ale narazil na odpor VII. odboru ministerstva vnitra (politické zpravodajství a Státní bezpečnost) s tím, že by šlo o narušení lidově demokratického zřízení poválečného Československa. Ministerstvo vnitra pak v lednu 1947 odmítlo na jednání předsednictva vlády návrat předválečným preventivním cenzurním praktikám.⁴⁵⁰ Později v dopisu ministerstvu informací a ministerstvu zahraničních věcí z 22. 2. 1947 svůj postoj mírnilo. Přestože ministerstvo vnitra nemělo zájem navrátit meziválečnou cenzurní praxi připomínající odíózní zásah policejních cenzorů, „z důvodu politicko-zpravodajských a státně-bezpečnostních je žádoucí, aby obsah a způsob domácího tisku byl sledován, neboť jde o jeden z nejdůležitějších prostředků tvoření veřejného mínění a výchovy občanstva a uveřejnění určitých okolností může v některých případech – třeba i bez zlého úmyslu pisatelova – znamenati ohrožení důležitých zájmů státních.“⁴⁵¹

Rezort vnitra pak sám začal navrhopvat určitá opatření, kterými by se zaváděl určitý dohled nad tiskem s tím, že by zároveň nebyla porušena ústavně zakotvená svoboda tisku. Například redakce měly dostávat informace o konkrétních tématech, o kterých neměly psát z důvodu bezpečnosti a obrany státu či možného ohrožení veřejných zájmů, či narušení prestiže státu v rámci mezinárodních vztahů. V případě že by se tak stalo, měla být redakce napomenuta, v případě dalšího zveřejnění „závadných informací“ měla být konkrétnímu členu redakce udělena písemná výtka s výstrahou přísnějšího opatření v případě dalšího provinění (disciplinární řízení, tiskové zabavení, zákaz rozšiřování, či odnětí povolení k tisku). Tento proces měly podle návrhu provádět ONV, okresní ředitelství Státní bezpečnosti a státní zastupitelství (jako tiskové úřady) kontrolou povinných výtisků. Na tyto orgány mělo

⁴⁴⁸ NA, fond KSČ – ÚV – 100/24, sv. 126.

⁴⁴⁹ Nekomunistické strany si uvědomovaly silnou roli komunistů v řízení tisku, a proto uvažovaly o zavedení určité formy cenzury. Obávali se totiž dalšího zneužívání moci komunisty v oblasti řízení tisku. Případné zavedení cenzury by tak komunistům snížilo možnosti onoho dalšího zneužívání tisku.

⁴⁵⁰ Karel KAPLAN, *O cenzuře v Československu*. s. 9.

⁴⁵¹ NA, fond MI, ka. č. 19, inv. č. 57.

dohlíženo Ústřední tiskovou komisí ministerstva vnitra, která podle měla sestávat ze zástupců ministerstva vnitra, obrany, spravedlnosti, zahraničí, informací a dalších.⁴⁵²

Tiskový odbor ministerstva informací odpověděl na návrh rezortu vnitra dopisem z 15. 5. 1947, ve kterém se vůči němu ohradilo. Ony kompetence měl provádět přímo TOMI, který byl zároveň proti ustanovení Ústřední tiskové komise, v případě že by vznikla, by se daný systém stal daleko více nepřehledný. A zároveň tím by nebylo zaručeno, že opatření budou provedena včas. Ministerstvo taktéž trvalo na tom, že jedině ono je tiskovým úřadem. V odpovědi ministerstvu vnitra proto konstatovalo, že veškeré kompetence v oblasti tisku mělo v gesci MI, protože v roce 1942 předalo je ministerstvo vnitra tehdejšímu ministerstvu lidové osvěty, na které MI právně navazovalo.⁴⁵³ Návrh ministerstva vnitra nakonec neprošel také kvůli zamítavému stanovisku ministerstva zahraničních věcí a ministerstva národní obrany.⁴⁵⁴

Další návrhy o reglementaci tisku by se již daly označit za přípravu komunistů na převzetí moci v zemi, protože využití potenciálu tištěných médií jim v tom mělo napomoci. Dne 12. 11. 1947 informovalo velitelství Sboru národní bezpečnosti všechny zemské a oblastní úřadovny, že mají věnovat zvlášť zvýšenou pozornost tisku a stíhat jej za trestné věci. Velitelství SNB pak dalším oznámením z 9. 12. 1947 kritizovalo tehdejší situaci, neboť podle něj „*je psaní určité části tisku takového rázu, že ze stanoviska státního zájmu, a to jak ze zájmů vnitrostátních, tak i zahraničních, nelze trpět.*“⁴⁵⁵ Z toho důvodu velitelství SNB odbočkám pohrozilo, že v případě liknavosti a nestíhání redaktorů periodického tisku budou činěny závěry. Oběžník taktéž sestával z výčtu témat, jejichž publikace se měla stíhat – šlo například o pochybnosti o dodávkách obilí ze Sovětského svazu, kritika dvouletého hospodářského plánu, zlehčování úředních rozhodnutí vlády a další. Na počátku roku 1948 si představitelé demokratických stran začali stěžovat na časté stíhání redaktorů jejich tisku.⁴⁵⁶

Na začátku prosince 1947 se sešli příslušní vedoucí představitelé ministerstva vnitra spolu se zástupci ministerstva informací. V rámci jednání se shodli na tom, že MI ustanoví pod osobním dohledem Václava Kopeckého kontrolní odbor, jehož činnost bude spočívat v kontrole tisku z hlediska závadnosti. K další agendě odboru patřilo posílání přestupků plynoucích ze závadného tisku ministerstvu vnitra ke stíhání. Státní bezpečnost jako složka ministerstva vnitra měla ve věci závadného psaní podávat na dotyčné redaktory trestní

---

⁴⁵² *Tamtéž.*

⁴⁵³ *Tamtéž.*

⁴⁵⁴ Karel KAPLAN, *O cenzuře v Československu*. s. 9.

⁴⁵⁵ *Tamtéž.* s. 10.

⁴⁵⁶ *Tamtéž.* s. 10.

oznámení. Pokud byl zákon porušen velmi hrubým způsobem, tak Státní bezpečnost mohla danou tiskovinu zabavit. Na ministerstvu informací pak bylo 19. 12. 1947 jednáno o podobě vznikajícího kontrolního odboru. Panovala všeobecná shoda, že odbor měl zjišťovat „závadnost“ tisku hlavně v následujících tématech - dvouletý hospodářský plán, „štvání proti slovanským národům“, otázka zásobovací a vyživovací, základní linie vnitřní a zahraniční politiky a otázku obranu státu. Okruhy byly záměrně vytýčeny tak široce, že se mohly týkat v podstatě jakýchkoliv vládních rozhodnutí, a proto umožňovaly stíhat v podstatě každou kritickou výtku vůči vládě, nebo jednotlivým ministrům. Podle citace vedoucího tiskového oddělení MI komunistům na činnosti odboru záleželo a podle něj se nepřátelé režimu někde museli objevit: „*My si zjistíme přesně, kde vycházejí časopisy, které přinášejí obyčejně závadné články a musíme je sledovat tak dlouho, dokud nenajdeme nějaký článek, za který bychom je mohli stíhat.*“ Kontrolní odbor pak zahájil svou činnost 22. 12. 1947.⁴⁵⁷

O tři dny dříve, 19. 12. 1947, hovořil na jednání vlády státní tajemník ministerstva zahraničních věcí Vladimír Clementis (KSČ) o protestech velvyslanectví Jugoslávie, Bulharska a Rumunska. Těm vadila údajná napadání ze strany tuzemského nekomunistického tisku a požadovala, aby bylo zakročeno proti podobným „provokacím“ ze strany československých periodik. Buď mělo být přijato legislativní opatření proti takovému „psaní“, anebo se o „závadných textech“ mělo jednat v Národní frontě. Demokratičtí ministři částečně s Clementisovými výtkami souhlasili, ale na druhé straně připomněli, že komunistické tituly byly zase kritické vůči západním zemím.⁴⁵⁸ Přesto se ale vláda usnesla, že se „závadnému“ obsahu bude věnovat nově vytvořená zvláštní komise sestávající z ministrů vnitra, informací, zahraničních věcí a spravedlnosti. Na schůzi komise 5. 1. 1948 bylo schváleno opatření, že rezort spravedlnosti vytvoří novelu zákona na ochranu republiky, kde budou potřebné úpravy zakomponovány.⁴⁵⁹ Změna zákona měla zahrnovat „*vhodná, trestně-právní ustanovení o stíhání nevěcných, nepravdivých a urážlivých veřejných projevů zejména v tisku, k ochraně státních zájmů se zvláštním zřetelem též k zájmům spojeneckých.*“⁴⁶⁰ O výsledcích schůze skupiny ministrů promluvil 7. 1. 1948 na jednání vlády znovu Clementis. Přestože se návrh novely stihl ještě během ledna 1948 vypracovat, kvůli událostem v únoru 1948 nedošlo k jeho schválení.⁴⁶¹ Ministr spravedlnosti Prokop Drtina (ČSNS), jehož úřad novelu vytvořilo a on sám s ní souhlasil, spolu s ostatními ministry za demokratické strany

---

⁴⁵⁷ *Tamtéž.* s. 10-11.

⁴⁵⁸ Karel KAPLAN, *O cenzuře v Československu.* s. 11.

⁴⁵⁹ NA, fond MI, Tisk, publikace, časopisy 1945-1946, ka. č. 4, č. 152/1948.

⁴⁶⁰ NA, fond MI, Tisk, publikace, časopisy 1945-1946, ka. č. 4, č. 1001/1948.

⁴⁶¹ NA, fond MI, Tisk, publikace, časopisy 1945-1946, ka. č. 4.

kritizoval 5. 2. 1948 na jednání vlády cenzurní praktiky ministerstva informací a Státní bezpečnosti. Konkrétně se mu nelíbilo, že byla konfiskována periodika všech stran kromě KSČ, což odporovalo dohodě první poválečné vlády⁴⁶². Drtina proto na jednání vlády požadoval, aby se ony konfiskace zastavily a byla urychleně vypracována norma upravující cenzuru. Ani ta ovšem kvůli komunistickému převzetí moci nemohla být zrealizována.⁴⁶³

8.1.6. Ministerstvo informací a týdeník ČSL Obzory

Tiskové poměry v limitované demokracii třetí republiky lze dobře ilustrovat na vztahu ministerstva informací s jedním z týdeníků Československé strany lidové Obzory. Časopis byl vedený mladými členy ČSL, kteří byli ve svých textech kritičtí k dobovému dění. Z obsahu periodika byl zároveň patrný jeho antikomunistický tón. Šéfredaktorem Obzorů byl Ivo Ducháček, kterého zastupoval Pavel Tigrid. Od března 1946 vykonával funkci zástupce šéfredaktora Luděk Forman, protože Pavel Tigrid se stal šéfredaktorem druhého lidoveckého týdeníku Vývoj. Odpovědným redaktorem byl nejprve Jan Strakoš a od března 1946 pak Bedřich Partaj. Zbytek redakčního kruhu tvořili Bohdan Chudoba a Helena Koželuhová. Řada kmenových členů redakce psala i do jiných stranických periodik.⁴⁶⁴

Od počátku vzniku Obzorů jeho redaktori kriticky informovali o poválečném dění v Československu. Kritika se týkala například odsunu německého obyvatelstva a pobývání Němců ve shromažďovacích táborech, diskriminaci „západních“ vojáků při obsazování postů v československé armádě.⁴⁶⁵ Spor odstartoval tím, když ministerstvo informací nechtělo udělit Obzorům novou registraci. Tu museli na základě vyhlášky ministerstva z 26. 10. 1945⁴⁶⁶ podat všichni vydavatelé periodického tisku, pokud chtěli pokračovat ve vydávání svého listu. Přestože formálně MI nechtělo udělit týdeníku povolení z důvodu nedostatku tiskařského papíru, reálně mu vadil kritický tón časopisu, který chtěl tímto způsobem umlčet. I když časopis povolení nedostal, vycházel i nadále a z toho důvodu chtěl vydávání časopisu Václav Kopecký zastavit. Záležitost se dostala až na jednání vlády. Zde 30. 11. 1945 Kopecký osočil periodikum z toho, že jeho redaktori píšou ve fašistickém a reakčním duchu, s čímž posléze souhlasil i sociálně-demokratický premiér Zdeněk Fierlinger. Z příkazu MI museli

⁴⁶² První poválečná československá vláda fungovala v období od 4. 4. do 6. 11. 1945, premiérem byl sociální demokrat Zdeněk Fierlinger.

⁴⁶³ Milan DRÁPALA, *Na ztracené vartě Západu*. s. 50-51.

Petr BEDNAŘÍK - Jan CEBE, *Řízení českých médií v letech 1945-1948*. s. 34-36.

⁴⁶⁴ Milan DRÁPALA, *Na ztracené vartě Západu*. s. 50-54.

⁴⁶⁵ Milan DRÁPALA, *Na ztracené vartě Západu*. s. 57-58.

⁴⁶⁶ Vyhláška MI č. 352/1945 o přechodném omezení ve vydávání periodických tiskopisů ze dne 26. 10. 1945, Úřední list republiky Československé, vydána dne 28. 10. 1945, částka 126. In: NA, fond MI, ministerstva – působnost, zákony, ka. č. 1.

Československá tisková kancelář a Československý rozhlas vydat prohlášení, že *Obzory* vycházejí ilegálně, protože svými články podřívají jednotu Národní fronty, odchylují se od Košického vládního programu tím, že obhajují kolaboranty a Němce a dokonce napadají čest československé armády.⁴⁶⁷ Kopeckému následně sekundoval v jeho „tažení“ proti týdeníku ČSL také komunistický tisk.

Časopis se samozřejmě nařčením ministerstva i útokům komunistického tisku bránil. Poprvé se tak stalo v úvodním článku 15. čísla z 15. 12. 1945⁴⁶⁸. V textu se uvádělo, že ministerstvo nechťelo další vydávání listu povolit, protože podle něj „*časopis dlouhodobě podříval jednotu Národní fronty a podstatně se odchyloval od jejího programu, zastával se Němců a kolaborantů, útočil na Rudou armádu a v jednom z čísel napadl čest československé armády.*“⁴⁶⁹ Členové redakce se odmítli obviněním zabývat, protože podle nich si každý čtenář mohl udělat názor sám tím, že si přečetl všechna vydaná čísla *Obzorů*. Zároveň uvedli, že jakožto stranický tisk ČSL bude vždy hájit Košický vládní program. Obvinění ministerstva informací a dalších institucí (ČTK, Československý rozhlas⁴⁷⁰) shledávali jako účelové, a přestože se instituce odvolávaly na vůli lidu, jejich fungování vypadalo spíše tak, že onu vůli lidu mínily primárně omezit. Redakce navíc předpokládala, že veřejné mínění je natolik silné, že zastavení vydávání časopisu nedovolí, protože bude proti tomuto kroku klást odpor.

Konflikt byl pak ve stejném čísle komentován v článku Svoboda diskuze v demokratickém tisku⁴⁷¹. Text osvětloval, „jak to bylo doopravdy“ s napadením cti československé armády, ze které mimo jiné MI časopis také obvinilo. V dopisu otištěném v *Obzorech* jeden nejmenovaný štábní kapitán letectva kritizoval dobové poměry v armádě. Redakce na jeho dopis odpověděla, což považovala za základ demokratické debaty – jeden čtenář napsal názor, se kterým druhý čtenář nemusel souhlasit, a proto na něj napíše odpověď. Na základě tohoto procesu pak vznikalo veřejné mínění. Zveřejnění dopisu čtenáře sice ještě automaticky neznamenal, že s ním redakce souhlasila (tuto tezi uvedla i v minulých číslech⁴⁷²), přesto MI dopis účelně využilo a záměrně vyložilo jeho zveřejnění jakožto souhlas s jeho obsahem. Redakční kruh v tomto případě s obsahem dopisu nesouhlasil, ovšem v rámci demokratické diskuze, kterou sama podporovala, ho zveřejnil. Periodikum se taktéž

---

⁴⁶⁷ *Obzory*, *Obzory*, ročník I, číslo 15., 15. 12. 1945. s. 225.

⁴⁶⁸ *Obzory*, *Obzory*, ročník I, číslo 15., 15. 12. 1945. s. 225.

⁴⁶⁹ *Tamtéž*.

⁴⁷⁰ K oběma institucím byl časopis během celé své existence značně kritický kvůli převaze prokomunisticky smýšlejících zaměstnanců.

⁴⁷¹ *Svoboda diskuze v demokratickém tisku*, *Obzory*, ročník I, číslo 15., 15. 12. 1945. s. 225-226.

⁴⁷² *Nechť mluví veřejnost*, *Obzory*, ročník I, číslo 14., 8. 12. 1945. s. 209.

odvolávalo na legislativu, podle které nebylo možné zastavit vydávání týdeníku politické strany, a proto rozhodně ve vydávání nemínilo přestat.

Proti obviněním se vyslovili i představitelé ČSL a ČSNS. Samotný šéfredaktor Obzorů a zároveň poslanec za ČSL a předseda zahraničního výboru Prozatímního národního shromáždění Ivo Ducháček se chtěl 11. 12. 1945 s Kopeckým sejít, když ho potkal v kuloárech PNS. Ministr informací ovšem na Ducháčkovu výzvu reagoval po svém, že si lidovci nemohli zvolit lepšího šéfredaktora listu: „Člověka, který byl v americké armádě a vyloženého agenta Angličanů.“⁴⁷³

Spor pokračoval na jednání předsednictva vlády 19. 12. 1945. Předseda ČSL Jan Šrámek zde navrhl, aby byla zavedena preventivní cenzura periodického tisku. Tím se mělo v budoucnu podle Šrámka předejít obdobným sporům. Zároveň předseda ČSL věřil, že by se jeho návrhem oslabilo pravomoc ministerstva informací. KSČ byla ale proti tomu, neboť by se tím pádem omezila tisková svoboda. Na základě návrhu náměstka předsedy vlády a národního socialisty Jaroslava Stránského byl konflikt nakonec ukončen pouze pokáráním časopisu a ministerstvo informací zároveň stáhlo svůj návrh⁴⁷⁴ na podání trestního stíhání vydavatelství i redaktorů periodika.⁴⁷⁵ Obzory navíc po pár týdnech získaly koncesi a mohly vycházet pod podmínkou, že budou zastávat stanoviska obsažená v Košickém vládním programu, v duchu Národní fronty a v duchu národní jednoty. Časopis reagoval na konec sporu ve druhém čísle roku 1946.⁴⁷⁶ Redakce krátce informovala, že rezort informací upustilo od trestního stíhání časopisu i od stíhání příslušníka letectva, který kritizoval armádu. Časopis zároveň uvedl, že může pod určitými podmínkami nadále vycházet. Konflikt byl opětovně rekapitulován v sedmém vydání roku 1946 v textu Ministr informací a Obzory⁴⁷⁷. Přestože byl tento spor ukončen, vzájemné vztahy mezi Obzory a úřadem byly nadále na bodu mrazu a až do zániku časopisu v únoru 1948 je doprovázelo vzájemné slovní napadání a osočování.⁴⁷⁸

Spor ministerstva informací s časopisem Obzory doprovázelo psaní od rozhořčených občanů, kteří požadovali zastavení časopisu. Ve fondu Václava Kopeckého v Národním archivu jsou ovšem k nalezení pouze dvě rezoluce. První z nich byla od příslušníků letištní perutě v Havlíčkově Brodě. Ti požadovali okamžité zastavení vydávání listu, protože Obzory byly podle jejich mínění vedeny ve fašistickém duchu, zastávaly se Němců a napadaly čest

⁴⁷³ NA, fond KSČ – ÚV – 100/45, sv. 6, a. j. 156.

⁴⁷⁴ NA, ÚPV – B, ka. č. 947, inv. č. 4139.

⁴⁷⁵ Christiane BRENNER, *Mezi Východem a Západem*. s. 153 - 155.

⁴⁷⁶ *Prohlášení*, Obzory, ročník II, číslo 2., 12. 1. 1946. s. 17.

⁴⁷⁷ *Ministr informací a Obzory*, Obzory, ročník II, číslo 7., 16. 2. 1946. s. 99.

⁴⁷⁸ Kopecký ve svém projevu v Informačním výboru PNS 7. 2. 1946 navrhnul, aby vznikla čtyřčlenná komise složená z ministrů, které by se nahlašovalo nepřipustné vybočení psaní určitého periodika z linie vládní politiky a narušování jednoty NF. In: NA, fond KSČ – ÚV – 100/45, sv. 5, a. j. 153.

československé armády.⁴⁷⁹ V pořadí druhá rezoluce, tentokrát od Leteckého náhradního pluku 1, taktéž negativně hodnotila formu psaní o československé armádě, měla stejné požadavky: „*Navrhujeme proto zcela rezolutně, aby bylo vydávání časopisu Obzory pro svoje nečestné a fašistické názory zastaveno a to v době co nejkratší.*“⁴⁸⁰ Podle publicisty Vladimíra Bystrova oba rozhořčené dopisy vznikly na objednávku KSČ s cílem zastavit vydávání Obzorů, což by ovšem musely doložit archiválie z fondů KSČ.⁴⁸¹

V rámci fondu Úřad předsednictva vlády v NA bylo nalezeno daleko více rezolucí, které ovšem vznikly až na jaře 1947, více jak rok po ukončení sporu MI s Obzory. Klementu Gottwaldovi jakožto premiérovi přišla řada dopisů, které napadaly psaní periodika. Z velké části šlo o odbočky spolku Svaz přátel SSSR (například odbočky ve Strašnicích, Holešovicích, Hloubětíně, Střešovice, Jinonice a další), nejrůznější podniky (například Zbrojovka Brno, Elektrotechnické závody Křižík, Cukrovar-Velvary a další), anebo také od regionálních buněk KSČ. Rezoluce většinou kritizovaly Obzory za to, že bezdůvodně napadají Sovětský svaz, negují jeho podíl na osvobození v rámci druhé světové války a umenšují roli SSSR a ostatních slovanských zemí v tehdejším dění. Řada z rezolucí taktéž požadovala zastavení vydávání časopisu. Spis ve fondu Úřad předsednictva vlády evidoval k 30. 4. 1947 minimálně 41 rezolucí, které došly do instituce od začátku března 1947 kvůli psaní listu ČSL.⁴⁸² Vzhledem k tomu, že kritika z dopisů se shodovala s postojem, který zastával ministr informací Václav Kopecký, lze se domnívat, že „dopisová akce“ mohla být kvůli velkému množství negativně laděných listů koordinovaná a kladla si za cíl ukončení činnosti týdeníku (minimálně v rámci Svazu přátel SSSR a KSČ), u ostatních podniků se o tom lze jen domnívat. Toto tvrzení by ale musel nejprve ověřit výzkum archiválií z provenience KSČ.

I když výše uvedený spor byl svým vyústěním výjimečný, rozhodně nebyl během třetí republiky jediným. Ministerstvo informací například zastavilo činnost sociologickému listu Kruh pod vedením šéfredaktora Františka Dědka. Rezort zastavil i distribuci šesti slovenských krajanských listů v USA. Lze se důvodně domnívat, že oba případy spojoval politický podtext. Zároveň od podzimu 1947 státní zastupitelství, či národní výbory nechávaly z podnětu buď ministerstva vnitra, nebo ministerstva informací konfiskovat výtisky některých

⁴⁷⁹ NA, fond KSČ – ÚV – 100/45, sv. 6, a. j. 156.

⁴⁸⁰ NA, fond KSČ – ÚV – 100/45, sv. 6, a. j. 156.

⁴⁸¹ Vladimír BYSTROV, *Svobodná nesvoboda: některé příklady postupující komunizace a sovětizace mediální krajiny v Československu a snah komunistů umlčet český nekomunistický a církevní tisk v letech 1945-1948*. Praha: VOŠP, 2006. s. 14-17.

⁴⁸² NA, ÚPV – B, ka. č. 947, inv. č. 4139.

nekomunistických periodik, které měly podle úřadů svým obsahem poškozovat zájmy státu. Takové incidenty novináři kritizovali a zabýval se jimi soud.⁴⁸³

8.2. Období od komunistického převratu až do zrušení ministerstva informací

Přestože o období třetí republiky se dnes hovoří jako o éře limitované, nebo omezené demokracie, což lze dokladovat i na příkladu masmédií, během tří poválečných let byla zachována určitá pluralita mediálního obsahu, byť jak bylo uvedeno výše, v omezeném rozsahu. Události v únoru 1948 a následné tzv. zakladatelské období komunismu změnily zásadním způsobem postavení tisku a médií obecně. Ne ovšem, že by otočily kormidlem vývoje úplně opačným směrem, spíše se prohloubil stav, který byl v Československu nastolen už od května 1945.

Při komunistickém převzetí moci sehráli významnou roli dělníci z tiskáren a jiných podniků, podílející se na produkci tištěných titulů. V tomto směru pro KSČ představovalo výhodu její napojení na Revoluční odborové hnutí. Existovaly případy, kdy dělníci odmítli buď tisknout, nebo rozvážet nekomunistický tisk. Zaměstnanci elektrických podniků v Praze zase vyhrožovali, že vypojí proud těm redakcím periodik, které nebudou souhlasit s politikou KSČ. Tento fakt následně ovlivnil zásobování čtenářů nekomunistickými tituly během února 1948, což mohlo mít vliv na průběh událostí. Postupně začaly vznikat akční výbory ve všech typech médií včetně těch tištěných. Výjimkou nebyla ani ČTK, když 23. 2. 1948 akční výbor sepsal petici na podporu premiéra Klementa Gottwalda a vyžadoval podpis od všech zaměstnanců, jehož odmítnutí znamenalo negativní vliv na další setrvání v instituci. Na základě rozhodnutí akčního výboru ČTK bylo odejito na 70 zaměstnanců z celkového počtu 300. V pozdějších letech byl ovšem „výpadek“ vyřešen přijetím nových zaměstnanců, kterých v roce 1952 pracovalo v ČTK celkem 592.⁴⁸⁴

Už před vypuknutím komunistického převratu se ukázalo, že Svaz českých novinářů jakožto novinářská organizace je rozdělena na prokomunistický a protikomunistický tábor. Rozpolcenost SČN se projevila na členské schůzi 18. 2. 1948, na které se projednávala rezoluce o tzv. neodpovědném psaní některých českých listů o slovanských spřátelených státech.⁴⁸⁵ Představitelé svazu z něj obvinili redaktory z periodik ČSL Obzory a Vývoj, proti

---

⁴⁸³ Milan DRÁPALA, *Na ztracené vartě Západu*. s. 47-48.

⁴⁸⁴ Petr BEDNARÍK, *Dějiny českých médií*. s. 261-265.

⁴⁸⁵ NA, fond ASYN, ka. č. 166/5.

čemuž se postavili členové organizace z ČSL a ČSNS. Celá schůze se nesla v konfrontačním duchu, ale hlasování nakonec skončilo v poměru 94 ku 51 hlasům pro přijetí rezoluce.⁴⁸⁶

O týden později, 25. 2. 1948, byl ustanoven v rámci novinářské organizace akční výbor. Ten vedl komunist a redaktor Rudého Práva Vojtěch Dolejší, který jako místopředseda SČN řídil organizaci po smrti předsedy Otakara Wünsche v říjnu 1947. Revoluční instituce hned po svém vzniku odsoudila činnost těch redaktorů, „kteří se svým protilidovým postupem pokusily rozložit jednotu národa a jeho pracujících příslušníků a zmařit tak klidný, demokratický vývoj k socialismu.“⁴⁸⁷ Akční výbory měly zakládat i regionální odbočky SČN, kterým se taktéž kladlo za cíl vylučování nepohodlných žurnalistů a navrhopat příslušným okresním Akčním výborům Národní fronty podněty na zastavení vydávání regionálního „reakčního“ tisku. Ten samý den byli AV SČN odejiti žurnalisté převážně z národně-socialistického tisku (Ivan Herben, Vladimír Minařík, Otomar Zdeněk, Vlastimil Lorenc, Josef Kučera, František Klátíl, Ivan Suchánek, Vladimír Doležal, Josef Drašnar), novináři z řad ČSL (Pavel Tigrid, Jiří Kovtun, Zdeněk Lederer) a další (Ferdinand Peroutka za Svobodné noviny, Dnešek, Jan Lorenc za články ve Svobodných novinách a v Dnešku, Edvard Valenta za Dnešek a Ivan Bambas za Kutnohorský kraj). Poúnorová očista se dotkla primárně těch redaktorů, kteří byli považováni za největší kritiky komunistů a současně vedli či byli významnými redaktory periodik nekomunistických stran. Poúnorová očista novinářského stavu probíhala až do dubna 1948. Celkově bylo ze SČN vyloučeno 109 novinářů, šest dostalo veřejnou důtku, 18 pak veřejnou písemnou důtku a jeden novinář bez vyloučení ze SČN dostal doživotní zákaz činnosti.⁴⁸⁸

Únorové události v SČN shrnovala rezoluce jejího akčního výboru. Psalo se v ní o vlastnostech novináře a jeho postavení v „nové éře – mělo se jednat o „mluvčího pokrokových myšlenek, podnětného činitele veřejného života a organizátora všech tvůrčích sil národa a bdělého strážce všech práv, která si pracující lid na své cestě k socialismu vydobyl.“⁴⁸⁹ Výkon redaktorovy profese už také odpovídal novým poměrům: „Svoboda novinářské práce zahrnuje v sobě samozřejmě právo kritiky, která vyvěrá z kladného vztahu novináře ke společnosti a prospívá zájmům pracujícího lidu.“⁴⁹⁰ Dokument v závěru uváděl, že úlohou novinářů je bojovat za mír, přibližovat čtenářům život a budovatelské úsilí národů lidových demokracií a vzdělávat se jak odborně, tak i příkladně politicky.

⁴⁸⁶ NA, fond ASYN, ka. č. 166/4.

⁴⁸⁷ NA, fond ASYN, ka. č. 178/1.

⁴⁸⁸ Vyloučení novináři ze SČN, Věstník ústředního svazu československých novinářů, ročník II, číslo 2-3., 15. 4. 1948. s. 9. In: NA, fond ASYN, ka. č. 178/3.

⁴⁸⁹ NA, fond ASYN, ka. č. 178/3.

⁴⁹⁰ Tamtéž.

Novinářská organizace prošla transformací 24. 10. 1948, kdy na sjezdu v Praze byl ustanoven Svaz československých novinářů.⁴⁹¹ Cekem se ho účastnilo 979 delegátů, dorazilo také mnoho významných politických i stranických představitelů. Předsedou byl zvolen šéfredaktor zemědělských novin Antonín Nedvěd. Sjezd potvrdil poúnorový stav, stejně jako personální očistu stavovské organizace.⁴⁹² Ministr informací a osvěty Václav Kopecký se ve svém projevu tvrdě postavil proti třetirepublikovým poměrům. Kromě kritiky tiskové svobody propagandisticky zdecimoval některé bývalé nekomunistické novináře. Podle něj „reakční žurnalisté“ zastírali boj za svobodu tisku ve skutečnosti za boj proti lidově-demokratickému režimu a socialistickým snahám dělnictva: „*Heslo „tiskové svobody“ v měšťáckém výkladu stalo se hlavním heslem reakčních pokrytců. Prožívali jsme nejvyšš troudfalý nápor svorné reakční, fronty měšťáckého tisku, jejímiž borci byli Herbenové, Ducháčkové, Tigridové, Peroutkové, Bellušové a asistujícími pomocníky Sychravové.*“⁴⁹³ Novinářská organizace byla v nových podmínkách pevně v moci KSČ. Výsledky stranických sjezdů se pak odrazily ve svazových směrnících. Svaz také participoval v přípravách propagandistických kampaní.⁴⁹⁴

Na základě dvou dokumentů si lze udělat určitou představu, jakými úkoly se v oblasti tisku mělo ministerstvo informací v poúnorovém období zabývat. Úřad v červnu 1948 vydal Ideový program a přehled úkolů ministerstva informací, který stanovoval hlavní agendu úřadu v následujících měsících. Podle archiválie s ním měl být seznámen každý zaměstnanec, aby bylo možné co jeho největší plnění. Zároveň se kladl důraz na jeho popularizaci zejména v tištěných médiích. Program si vytyčil za cíl tisk a další segmenty působnosti ministerstva (například rozhlas, film, vydávání knih, grafické umění, či osvěta) zpřístupnit širokým masám pracujícího lidu. Toto nastavení se dávalo do kontradikce s „dobou předúnorovou“, kdy výtobytky kultury mohly konzumovat jen „vládnoucí vrstvy“. Na poli kultury byla také zmíněná spolupráce mezi ostatními zeměmi tehdejšího „socialistického tábora“. V oblasti tisku bylo uvedeno, že definitivně skončilo liberalistické pojetí tiskové svobody (to ovšem reálně platilo již od května 1945). Tisk tak byl podle dokumentu charakterizován jako „*jeden z nejrozšířenějších a nejběžnějších prostředků informace, výchovy, poučení a zábavy, sloužit veřejnému zájmu*“.⁴⁹⁵ Přijít proto měla další regulace na poli novinovém a časopiseckém. Velký zájem byl na vytvoření nového tiskového zákona, který měl akcentovat poúnorové

⁴⁹¹ Skončil tím stav, platný během třetí republiky, kdy existoval Svaz českých novinářů a Sváz slovenských novinářů, které formálně zaštiťoval Ústřední svaz československých novinářů.

⁴⁹² Petr BEDNAŘÍK, *Dějiny českých médií*, s. 263-264.

⁴⁹³ *I. sjezd československých novinářů v Praze: 23. a 24. října 1948*. s. 44.

⁴⁹⁴ Petr BEDNAŘÍK - Jan CEBE, *Vývoj médií v Československu od února 1948 do prosince 1950*. In: Sborník Národního muzea v Praze. Řada C. Praha: Národní muzeum, 2008. s. 55.

⁴⁹⁵ NA, fond MI, ka. č. 2, inv. č. 4.

změny. Ten si kladl za cíl zlepšení sociálních podmínek novinářů, prohloubení jejich ideové výchovy, zajištění lepšího vzdělávání redaktorů, snadnější školení mladých novinářských kádřů, organizaci výměnných pobytů (primárně mezi zeměmi tzv. východního bloku) a materiálně a morálně podporovat novinářskou organizaci. Tisk podle programu měl primárně plnit roli „*zbrojnice lidu v jeho boji o pokrok a socialismus*“.⁴⁹⁶

V Politických směrnicích pro oblast ministerstva informací a osvěty pro rok 1951 bylo zase konstatováno, že v roce 1950 se v oblasti tištěné žurnalistiky pracovalo na tom, aby se tisk stal vychovatelem a kolektivním organizátorem pracujícího lidu při budování socialismu v boji za mír. Zároveň podle směrnic byla dokončena specializace trhu s tituly a jejich koordinace s jednotlivými obory, spolu s tím byla provedena revize všech dosavadních povolených periodik s ohledem na jejich kulturně-politické úkoly a přiděly papíru. Oceňovalo se také, že byla prohloubena spolupráce s tiskovými agenturami Sovětského svazu a zemí východního bloku. Mimo to byla v roce 1950 do ČTK začleněna ZAS spolu s Pragopressem, což vytvořilo předpoklad, aby se ČTK stala spolehlivou institucí, oficiálním mluvčím československého tisku a propagátorem země v cizině. Na druhou stranu se v dalším období měla zlepšit spolupráce ústředních orgánů v oblasti tištěných médií, více koordinovat kooperace se zahraničními žurnalisty v ČSR a také se mělo lépe vytěžovat sledování tuzemského a zahraničního tisku.⁴⁹⁷

V roce 1951 měla úloha tisku pokračovat ve stávající linii – propagovat budování socialismu a spojenectví se Sovětským svazem a ostatními lidově-demokratickými státy. Dalším úkolem bylo pokračovat v další systematické výchově žurnalistů po stránce ideové, politické i odborné a prohlubovat specializaci tisku. Ten měl sloužit také na propagaci vládního programu (často se zmiňovala pětiletka), inspirovat se sovětskou žurnalistikou, rozšířit zpravodajství ze Sovětského svazu i o něm společně s ostatními tzv. lidově-demokratickými státy, které měly být v médiích náležitě propagovány. Také se v plánu kladlo za cíl, aby se rozvíjel závodní tisk, či aby novináři z ČSR a ostatních socialistických zemí absolvovaly výměnné pobyty a vyměňovaly si zkušenosti.⁴⁹⁸ V dalších materiálech role tisku tendovala ke kritice západních demokracií („*působit k tomu, aby tisk seznamoval naši veřejnost s hospodářským úpadkem zmarshallizovaných států a s prohlubujícími se rozpory kapitalistickém světě*“), měl informovat o obavách z dalšího válečného konfliktu („*zajišťovat, aby náš tisk stále přesvědčivěji a konkrétněji odhaloval válečné podněcovatele a strůjce*

---

⁴⁹⁶ Tamtéž.

⁴⁹⁷ NA, fond MI, ka. č. 49, inv. č. 240.

⁴⁹⁸ NA, fond MI, ka. č. 49, inv. č. 240.

*remilitarizace západního Německa“), nebo sloužit k ostrakizování Jugoslávie („v boji za mír odhalovat dosah Titovy zrady, úkol titovské Jugoslávie v atlantickém paktu jako úderné pěsti amerického imperialismus v jihovýchodní Evropě“).*⁴⁹⁹

Přestože i nadále existovalo ministerstvo informací (od října 1948 ministerstvo informací a osvěty) mající řízení tisku a médií obecně na starosti, reálnou mocí disponovaly stranické orgány. Ty měly zajistit centrální kontrolu mediální produkce, aby se do veřejného prostoru nedostaly názory odlišné od těch z provenience KSČ. Média tak měla prosazovat zájmy vládnoucí komunistické moci. Rezortním orgánem pro řízení médií bylo Kulturně propagační oddělení ÚV KSČ, v rámci kterého fungoval tiskový a vydavatelský odbor. V čele orgánu stál vysoký stranický funkcionář a žurnalista Gustav Bareš. Stranické orgány existovaly i na nižších úrovních v regionech. Kulturně propagační oddělení vydávalo závazná rozhodnutí, která museli šéfredaktoři respektovat a podle nich se řídit. KSČ pak rozhodovala nejen o existenci daného periodika, ale také o jeho obsahu, formě i personálním obsazení redakce. Kromě legislativy, stranických direktiv byla pro žurnalisty závazná také rozhodnutí novinářské organizace. Reglementace tisku pak byla posílena na základě rozhodnutí ÚV KSČ z listopadu 1950, kdy do každé redakce deníku byli dosazeni dva redaktoři, kteří měli v gesci kontrolu nad činností a obsahem listu. V časopisech pak jeden zmocněnec kontroloval kádrové složení a „spolehlivost“ zaměstnanců. Zásadní institucionální změnu přinesl rok 1953, kdy vznikl cenzurní úřad Hlavní správa tiskového dohledu.⁵⁰⁰ Původně šlo o neveřejný orgán státní správy, který byl půl roku od svého vzniku začleněn pod ministerstvo vnitra.⁵⁰¹

Vztah KSČ a periodického tisku komentoval komunistický novinář Vojtěch Dolejší, který odmítal, aby tisk a média obecně fungovala jako tzv. hlídací pes demokracie: *„Komunistický tisk nemůže hrát úlohu činitele nezávislého na řídicích orgánech strany. Potom by kolektiv redaktorů byl vlastně povýšen nad stranu a nad její ústřední výbor, což by odporovalo principům demokratického centralismu...Náš tisk je nezávislý na různých institucích, organizacích, úřadech i ministerstvech, ale nemůže být nezávislý na straně a její politice.“*⁵⁰² Pokračoval pak s tím, že tisk má sloužit režimu, aby mu pomáhal budovat socialismus a že musí vycházet ze stranických idejí i z učení marxismu-leninismu. Následně ale připustil, že úkolem tisku je i kritizovat nedostatky jako například byrokratismus, kariérismus, obohacování jednotlivců a skupin na úkor celku a další nešvary.

---

⁴⁹⁹ Tamtéž.

⁵⁰⁰ Petr BEDNAŘÍK, *Dějiny českých médií*. s. 266-267.

⁵⁰¹ Petr BEDNAŘÍK - Jan CEBE, *Vývoj médií v Československu od února 1948 do prosince 1950*. s. 55.

⁵⁰² Vojtěch DOLEJŠÍ, *Noviny a novináři*. s. 506-508.

Z výše zmíněného je patrné, že tisk a média obecně změnily svou funkci – nově měly být namísto veřejnosti zodpovědná KSČ a jejím stranickým orgánům, jejichž ideologii měla podporovat a znemožnit publikaci názorů, které byly odlišné od těch stranických. Toto nastavení bylo platné během celého trvání komunistického režimu s určitou výjimkou mezi lety 1968 až 1969.⁵⁰³

8.2.1. Změny ve struktuře periodického tisku po únoru 1948

Struktura periodického tisku z května 1945 zůstala i po únoru 1948 zachovaná, kdy základem tiskového trhu nadále byla stranická periodika, listy společenských organizací a dalších institucí. Přesto ovšem došlo k zastavení vydávání některých deníků a týdeníků. V důsledku sloučení Československé sociální demokracie s Komunistickou stranou Československa zanikl 30. 6. 1948 stranický deník Právo lidu a jeho předplatitelé dostávali od 1. 7. 1948 místo něj komunistické Rudé právo. Zároveň bylo také zastaveno vydávání „reakčních“ politických titulů, kdy šlo převážně o tituly ČSNS a ČSL (Svobodný zítřek, Obzory, Vývoj, a mnoho dalších jako například týdeník Dnešek pod vedením Ferdinanda Peroutky, nebo ústřední deník slovenské Demokratické strany Čas). I některé časopisy zaměřující se na kulturu nemohly být dále publikovány (Kritický měsíčník Václava Černého, katolický Akord, Listy Jindřicha Chaloupeckého, nebo časopisy Vyšehrad, Kytice, či List sdružení moravských spisovatelů. Údaje o počtu nově nepovolených titulů se různí, podle odhadů šlo o 370 až 570 periodik.⁵⁰⁴

Značný počet titulů vydávala monopolní KSČ, ať šlo o ústřední deník Rudé právo, deník Rovnost v Brně, Nová svoboda v Ostravě, či list Pravda, který publikovala Komunistická strana Slovenska. Mimo to vycházelo 13 krajských týdeníků spolu s časopisy jako například teoretický měsíčník Nová mysl, týdeník Květy (obnoven v roce 1951) a mnoho dalších periodik určených pro straníky (Funkcionář, od roku 1957 Život strany, Propagandista). Mezi kulturní periodika KSČ pak lze zařadit časopisy Tvorba (zastavena v roce 1952), Var (zastaven v roce 1953), Kulturní politika (zastavena v roce 1949). Nadále vycházely ústřední deníky tří politických stran - Svobodné slovo Československé strany socialistické (publikující také Socialistický směr), Lidová demokracie Československé strany lidové (vydávala i časopis Důvěrník) a Lid, který byl ústředním listem bývalé Demokratické strany, nově nazvané jako Strana slovenskej obrody. Řadu periodik vydávalo ROH, z nichž

⁵⁰³ Jakub KONČELÍK, *Dějiny českých médií 20. století*. s. 137-138.

⁵⁰⁴ Petr BEDNÁŘÍK, *Dějiny českých médií*. s. 265-268, 275.

Lze jmenovat například deník Práce, čtrnáctideník Odborář, měsíčník Práce a mzda či týdeník Technické noviny a v neposlední řadě také jediný satirický časopis Dikobraz.

Mladá fronta byla nadále ústředním titulem Svazu české mládeže (od roku 1949 Československý svaz mládeže). Organizace zároveň publikovala převážně listy pro děti a mládež jako například Mateřídouška, Pionýrské noviny, Ohníček, nebo Pionýr. Mezi náboženské tiskoviny lze zařadit například Katolické noviny, Český zápas a Kostnické jiskry. V rámci nakladatelství Svět Sovětů zase vycházel stejnojmenný týdeník a další tituly orientované na dění v Sovětském svazu, mezi listy Československého svazu žen lze zařadit populární časopis Vlasta, nebo Žena a móda. Taktéž ministerstva měly svá periodika, ministerstvo národní obrany vydávalo tiskoviny jako Obrana lidu, Československá armáda a Československý voják, ministerstvo informací do roku 1953 publikovalo věstník Kulturní informace a v rámci ministerstva zemědělství šlo o Zemědělské noviny, Beseda venkovské rodiny, anebo Rolnické listy. Vliv na trh s tiskovinami měl stále do velké míry nedostatek tiskařského papíru, což byl také jeden z důvodů vzniku a zániku deníků a časopisů. Za zmínku pak stojí další celostátní periodika Zemědělské noviny (Jednotný svaz českých zemědělců), Obrana lidu (deník československé armády), Národní osvobození (deník Svazu bojovníků za svobodu), nebo list Sdružení kulturních organizací Lidové noviny, které vycházely mezi lety 1945 až 1948 pod názvem Svobodné noviny. Brzy ovšem bylo jejich vydávání ukončeno a nahrazeno Literárními novinami. Zastavené sokolské tituly postupně nahradily Československý sport a Stadion. V neposlední řadě je nutno zmínit taktéž závodní a vesnická periodika.⁵⁰⁵

8.2.2. Legislativní úprava tisku

Československo vstupovalo do tzv. zakladatelského období komunistického režimu s novou ústavou. Práce na dokumentu, na jehož znění ještě před únorem 1948 panovala řada neshod mezi zástupci politických stran, se po komunistickém převzetí moci výrazně zrychlila a byla schválena Ústavodárným národním shromážděním symbolicky na výročí osvobození Československa rudou armádou 9. 5. 1948. Přestože ústava obsahovala pasáže týkající se svobody tisku a projevu, kvůli charakteru komunistického režimu šlo jen o formální proklamace. V článku III, odstavec 2 se všem občanům (explicitně je uvedeno mužům i ženám) zaručovala svoboda osobnosti a jejího projevu. Tiskové svobodě pak byl vyhrazen oddíl „Svoboda projevu a ochrana kulturních statků“. V paragrafu 18, člancích 1 a 2 bylo

---

⁵⁰⁵ Petr BEDNAŘÍK, *Dějiny českých médií*. s. 269-278.

zopakováno, že „svoboda projevu se zaručuje, a že každý se může v mezích zákona projevovat své mínění slovem, písmem, tiskem, obrazem nebo jakýmkoli jiným způsobem.“⁵⁰⁶ Zároveň zde bylo uvedeno, že uplatňování tohoto práva nemůže být nikomu na újmu. Určitá změna oproti předcházející ústavní úpravě byla patrna z paragrafu 20, podle které sice „každý měl právo uvádět své názory a výsledky své tvůrčí duševní činnosti v obecnou známost a je jakýmkoli způsobem rozšiřovat a předvádět“⁵⁰⁷, ale hned vzápětí bylo dodáno, že pravomoc může být omezena se „zřetelem k veřejnému zájmu a ke kulturním potřebám lidu.“⁵⁰⁸ Následující paragraf pak opět uváděl, že „je zaručena svoboda tisku, a proto není v zásadě dovoleno podrobovat tisk předběžné cenzuře.“⁵⁰⁹ Další článek už ale akcentoval vývoj po květnu 1945. V něm bylo stanoveno, že bude „upraveno zákonem, kdo má právo vydávat noviny a časopisy a za jakých podmínek, zejména také se zřetelem k tomu, aby zisk nebyl účelem.“⁵¹⁰ Jednotlivá ustanovení svobody projevu a tisku v Ústavě 9. května tak byla navzájem v rozporu a zároveň explicitně zmiňovala nepřímou formu cenzury periodického tisku.

Ministerstvo informací začalo ihned po „únorovém vítězství“ realizovat patřičná opatření. Na poradě 26. 2. 1948 v rámci generálního sekretariátu bylo rozhodnuto o zastavení některých „reakčních časopisů“. Na základě rozhodnutí vlády 12. 3. 1948 pak ministr informací Václav Kopecký dal provést přeregistraci všech periodických titulů. Tištěná média měla nově podle vládního usnesení sloužit lidově-demokratickému zřízení a novým poměrům, zároveň se ukládalo vydavatelům, aby účelně nakládali s papírem, a aby vycházelo tolik titulů, kolik jich je objektivně třeba.⁵¹¹ Na základě tohoto procesu bylo do prosince 1948 zastaveno vydávání 350 titulů a nově povoleno 89 nových, nebo náhradních listů za zrušená periodika. Od 27. 6. 1948 mohly vycházet jen krajské deníky a týdeníky, které vydávala KSČ. Tím se počet deníků v krajích snížil z 30 na 14.⁵¹² Zároveň byla nastavena pravidla v dovozu zahraničních periodik. Ta byla rozčleněna do čtyř skupin. První sestávala z periodik z USA, Velké Británie, Francie, Belgie, Švýcarska a Rakouska, na která bylo uvaleno přísné embargo na jejich dovoz. Časopisy z druhého oddílu se sice směly dovést do Československa, ale nebylo možné je volně prodávat. Třetí skupina již byla ve volné distribuci, protože „svou

⁵⁰⁶ Ústavní zákon č. 150/1948 ze dne 9. května 1948 (Ústava Československé republiky). Dostupný na https://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html (přistoupeno 3. 8. 2021).

⁵⁰⁷ *Tamtéž.*

⁵⁰⁸ *Tamtéž.*

⁵⁰⁹ *Tamtéž.*

⁵¹⁰ *Tamtéž.*

⁵¹¹ NA, ÚPV – B, ka. č. 1162, inv. č. 5183.

⁵¹² Martin GROMAN, *Řízení československých médií v 50. letech 20. století*. In: Sborník Národního muzea v Praze. Řada C - Literární historie. Praha: Národní muzeum, 2008, 53, č. 1-4, 2008, s. 59.

levicovou linií a obsahovou stránkou byly nezávadné“ (týkalo se to periodik ze západních zemí) a poslední skupina byla tvořena časopisy ze spojeneckých zemí, které nepodléhaly žádnému omezení.⁵¹³

Zásadní pro vydávání periodického tisku byla vyhláška č. 696/1948 o hospodaření papírem při vydávání časopisů z 19. 4. 1948⁵¹⁴, kterou vydal společně ministr informací Václav Kopecký a ministr průmyslu Zdeněk Fierlinger. Podle ní mohly být tištěny jen ty deníky a časopisy, které od ministerstva informací (na Slovensku Úřadu předsednictva Sboru pověřenců) dostaly potřebné oprávnění k vydávání. Podle právní normy bylo navíc nadále ministerstvo informací tím orgánem, který přiděloval tiskařský papír. Dosavadní povolení k vydávání tiskovin z období třetí republiky sice nadále zůstávala v platnosti, MI ovšem mohl ono povolení kdykoliv pozměnit, nebo zrušit. Pokud vydavatel chtěl učinit změnu v rámci vydávání listu, muselo změnu údajů opět schválit ministerstvo informací. To se týkalo i případných zvláštních vydání, nebo rozšířených vydání tiskovin. Další část vyhlášky se týkala tiskaře. Ten měl povinnost nepřekročit povolený náklad daného periodika, zároveň musel MI do osmi dnů informovat, pokud vydávání deníku, nebo časopisu bylo přerušeno, či zastaveno. Tiskař zároveň měl vést povinnou evidenci o všech tisknutých titulech (výkazy o přidělech, dodávkách a stavu zásob papíru a skutečné výši nákladu) a byl zodpovědný za hospodaření papírem, které bylo určené pro dané periodikum. Mezi povinnosti vydavatele, či nakladatele tiskoviny patřilo vést evidenci o počtu neprodaných výtisků. Vyhláška také uváděla, že inzerce v rámci jednoho čísla periodika nesměla překročit čtvrtinu rozsahu listu, nebo šest stran v rámci vydání. Porušení vyhlášky bylo sankcionováno podle dekretu č. 109/1945 Sb. o řízení výroby.⁵¹⁵

Vláda na svém jednání 25. 5. a 10. 6. 1948 schválila usnesení, které nařizovalo snížit o jednu třetinu množství papíru vyhrazený pro periodický tisk.⁵¹⁶ Začátkem června 1948 zároveň ministerstvo informací opětovně korigovalo trh s tištěnými médii. Dne 8. 6. 1948 vydalo vyhlášku⁵¹⁷, kterou se opětovně přeregistrovaly periodické tituly. Dosavadní systém, kdy vydávání novin a časopisů muselo být schváleno ministerstvem informací (na Slovensku úřadem předsednictva Sboru pověřenců), zůstal zachován. Žadatel musel předložit následující informace: název a místo vydávání titulu, informace o vydavateli, periodicitu vydání,

⁵¹³ NA, fond MI, ka. č. 19, inv. č. 51.

⁵¹⁴ Vyhláška ministra informací a ministra průmyslu č. 696/1948 Ú.I.I o hospodaření papírem při vydávání časopisů z 19. 4. 1948.

⁵¹⁵ Dekret prezidenta republiky č. 109/1945 Sb. o řízení výroby z 27. 10. 1945. Dostupný na <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1945-109> (přistoupeno 3. 8. 2021).

⁵¹⁶ Petr BEDNAŘÍK - Jan CEBE, *Vývoj médií v Československu od února 1948 do prosince 1950*. s. 53.

⁵¹⁷ Vyhláška Ministra informací č. 1144/1948, již se vydávají směrnice o podávání žádostí o povolení k tisku časopisů z 8. 6. 1948. Dostupná v NA, fond MI – dodatky, ka. č. 340, inv. č. 84.

informace o odpovědném redaktorovi, vedoucí redakce i tiskaře, adresu redakce, počet výtisků, rozsah, rozměr v milimetrech, druh používaného papíru na tisk, váha papíru potřebná na jedno vydání, množství papíru z vlastní zásoby, zabezpečení vydávání listu po hospodářské stránce, ročník titulu a přesný obsah periodika. Zároveň jak ministerstvo, tak i úřad předsednictva Sboru pověřenců mohly vydávání tiskoviny po vlastním uvážení zastavit.⁵¹⁸ Dva dny na to rezort přijal další vyhlášku⁵¹⁹, která tentokrát stanovovala obsah a rozsah inzerce v tištěných médiích. Ta byla definovaná jako každé placené oznámení uveřejněné v časopise v jakkoliv úpravě. Podzákonná norma stanovovala, že inzerovat je možné jen z hospodářských, politických, kulturních a společenských potřeb československého lidu a pokud inzerce plnila hospodářskou funkci. V českých zemích ministerstvo informací (na Slovensku úřad předsednictva Sboru pověřenců) určoval u každého periodika, v jakém rozsahu mohl inzerovat. Inzerce například nesměla překročit jednu pětinu celkového týdenního nákladu listu, v rámci jednoho čísla se mělo jednat maximálně o jednu čtvrtinu rozsahu vydání. Podle typu formátů periodik byla také určena velikost inzerce na straně tiskoviny.⁵²⁰ Na konci června 1948 byl další vyhláškou⁵²¹ zrušen třetirepublikový Sbor pro věci periodického tisku. Nahradilo ho Hospodářské ústředí vydavatelstev časopisů, které mělo obstarávat hlavně technické a hospodářské záležitosti tisku, hájit společné zájmy vydavatelských podniků a projednávat je mezi jednotlivými vydavatelstvími.⁵²² Instituce byla zrušena v roce 1952, kdy její působnost převzala Hlavní správa polygrafického průmyslu.⁵²³

Na počátku května 1948 stát rozšířil své portfolio spravovaných závodů, neboť byl schválen zákon o znárodnění polygrafických podniků⁵²⁴. Jeho účinnost byla ovšem retroaktivně stanovena už k počátku roku 1948. Pokud byly v budoucnu založeny nové podniky v tomto sektoru, mohl je založit a provozovat pouze stát. KSČ touto normou získala kontrolu nad tiskárnami a grafickými závody. V informačním listu MI z 5. 5. 1949 byla pozitivně hodnocena, protože „jejím vydáním byla odstraněna roztržičnost dosavadního stavu v tomto oboru podnikání, protichůdnost, zájmů konkurenčních podniků a soukromokapitalistický podnikatelský zájem...“⁵²⁵ Zákon byl následně proveden vyhláškou ze

---

⁵¹⁸ Tamtéž.

⁵¹⁹ Vyhláška ministra informací č. 1145/1948 Ú.I.I, již se vydávají podrobné směrnice o inzerci v časopisech z 10. 6. 1948. In: NA, fond MI - dodatky, ka. č. 84, inv. č. 340.

⁵²⁰ NA, fond MI - dodatky, ka. č. 84, inv. č. 340.

⁵²¹ Vyhláška ministra informací č. 1465/1948 Ú.I.I o zřízení Hospodářského ústředí vydavatelstev časopisů z 22. 6. 1948.

⁵²² Alena KŘIVÁNKOVÁ, *Dějiny československé žurnalistiky. IV. díl.* s. 100.

⁵²³ NA, fond MI - dodatky, ka. č. 84, inv. č. 340.

⁵²⁴ Zákon č. 123/1948 Sb. o znárodnění polygrafických podniků z 5. 5. 1948. Dostupný v <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1948-123> (přistoupeno 3. 8. 2021).

⁵²⁵ NA, fond MI - dodatky, ka. č. 244, inv. č. 598.

září 1948⁵²⁶, která konkretizovala všechny znárodněné podniky, kterých bylo dohromady 66. Ministrovi informací a osvěty se v tomto odvětví rozšířila pravomoc právní normou o řízení výroby a distribuce v působnosti MIO⁵²⁷ z prosince 1949. Zákonem se Václav Kopecký zmocňoval k tomu, aby v rámci jednotného hospodářského plánu mohl činit opatření v odvětví výroby polygrafické, knihařské, gramofonové a filmové k řízení výroby a distribuce, aby se tím lépe uspokojovali kulturní potřeby pracujícího lidu. Ona opatření měl Kopecký provádět v souladu s příslušnými ministry.

Zásadní legislativní úprava v oblasti tisku přišla na konci roku 1950, kdy byl schválen nový tiskový zákon. Mimo fakt, že vydávání periodického tisku nemohlo být předmětem soukromého podnikání, byla nově definovaná role tištěné žurnalistiky: „*Posláním tisku je napomáhat budovatelskému úsilí československého lidu a jeho boji za mír a spolupracovat na jeho výchově k socialismu.*“⁵²⁸ Přestože šlo o zcela novou právní normu, do velké míry byl v zákonu jen legalizován stav, který platil od května 1945, a který byl následně upraven poúnorovým vývojem. Ministerstvo informací a osvěty řídilo vydávání a rozšiřování časopisů, v případě odborných časopisů to bylo po dohodě úřadu se zúčastněnými ústředními úřady. Vydávat periodický tisk (respektive získat k tomu od MIO oprávnění) mohl nadále jen omezený okruh institucí - politické strany v rámci Národní fronty, státní orgány, jednotná odborová organizace a vrcholné organizace kulturní, hospodářské, zájmové, sociální a tělovýchovné. Pokud periodikum plnilo obecný zájem, bylo umožněno vydávat tiskoviny také národním a komunálním podnikům, podnikům oprávněným k provozování zahraničního obchodu, lidovým družstvům a jiným právnickým osobám. Oprávnění vydávat tisk mohlo ministerstvo médiu odejmout, pokud vydavatel porušil podmínky, za nichž mu bylo uděleno oprávnění k vydávání časopisů, či pokud se neřídil dalšími předpisy. Odpovědnost za list nesl podle normy šéfredaktor. Závěrem bylo uvedeno, že zákonem se rušila dosavadní platná tisková legislativa. Primárně se jednalo o rakouský tiskový zákon a jeho novely a také třetirepublikový zákon o postavení redaktorů a o Svazech novinářů.⁵²⁹

Zákon taktéž charakterizoval roli novinářské organizace. Svaz československých novinářů měl podle něj zajišťovat poslání tisku uvedené v úvodu normy a zároveň byl prohlášen za dobrovolnou organizaci. Tento pojem byl definován podle zákona o

⁵²⁶ Vyhláška ministra informací č. 2289/1948 Ú. 1 o znárodnění podniků podle zákona č. 123/1948 Sb. z 10. 9. 1948. Dostupná na <https://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=19488&Section=1&IdPara=1&ParaC=2> (přistoupeno 26. 7. 2021).

⁵²⁷ Zákon č. 272/1949 Sb. o řízení výroby a distribuce v oboru působnosti ministra informací a osvěty z 19. 12. 1949. Dostupný v NA, ÚPV – B, ka. č. 331.

⁵²⁸ Zákon č. 184/1950 Sb. o vydávání časopisů a o Svazu československých novinářů z 20. 12. 1950. Dostupný v NA, fond MI – dodatky, ka. č. 80, inv. č. 338.

⁵²⁹ *Tamtéž.*

dobrovolných organizací a shromážděních.⁵³⁰ Ty stát zřizoval, aby mohla být uplatňována demokratická práva, upevňováno demokratické zřízení a zvětšila se podpora v úsilí o výstavbu socialismu. Stát podle zákona také pečoval o rozvoj organizací, vytvářel příznivé podmínky pro jejich činnost a růst a dbal, aby život v nich se vyvíjel v souladu s ústavou a se zásadami lidově demokratického zřízení. Organizace svoje úkoly měly definovány ve vlastním organizačním řádu.⁵³¹

V důvodové zprávě k tiskovému zákonu bylo uvedeno, že dosavadní právní úprava tištěné žurnalistiky vyplývala z jejího měšťácko-liberalistického pojetí. Podle textu byl tisk před rokem 1948 jen poslušným nástrojem třídních zájmů buržoazie i reakčních snah kapitalistické třídy. Kritika se pak obrátila na první republiku, během které se sice proklamovala svoboda tisku, ale reálně neplatila v důsledku uplatňování cenzury, konfiskací a zastavování především dělnických (komunistických) periodik. I když po květnu 1945 byl nastaven nový systém vydávání periodik, podle zprávy kvůli zuřivému odporu reakčních sil nemohl být tento stav uzákoněn. Únor 1948 pak znamenal podle tvůrců normy skutečnou změnu, neboť tiskovou svobodu nově zaručovala Ústava 9. května a zároveň díky znárodnění papírenského a polygrafického průmyslu bylo předurčeno, aby se tisk dostal do rukou pracujícího lidu, kterému měl bezvýhradně sloužit.⁵³²

Podle archivního materiálu je patrné, že právní norma byla projednávána po celý rok 1950 a původně měla charakterizovat a specifikovat novinářskou organizaci, respektive měly být vydány dvě úpravy – zákon o vydávání časopisů a zákon o Svazu československých novinářů⁵³³. Nakonec ale zástupci ministerstva informací a osvěty 15. 11. 1950 rozhodli, že problematika vnitřní struktury svazu bude upravena organizačním statutem, který úřad vypracuje v budoucnu. Také bylo podotknuto, že zákon byl vytvořen za participace zástupců novinářské organizace a Ústřední radou odborů. Zákon byl schválen na 116. schůzi vlády 28. 11. 1950.⁵³⁴

O zákonu se následně jednalo a hlasovalo v plénu národního shromáždění 20. 12. 1950. V rámci jednání parlamentu o předkládané normě pohovořil jeho zpravodaj, spisovatel a poslanec za KSČ Jan Drda. Ten kladně hodnotil, jak se zvýšila úroveň tištěné žurnalistiky od komunistického převratu: „*Zmizela laciná sensačnost, ustoupila nesmyslná konkurenční honička, významně vzrostla odpovědnost a věcnost novinářské práce, projevílo se vážné úsilí*

⁵³⁰ Zákon č. 68/1951 Sb., o dobrovolných organizacích a shromážděních z 12. 7. 1951. Dostupný v <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1951-68> (přistoupeno 3. 8. 2021).

⁵³¹ *Tamtéž*.

⁵³² NA, fond MI - dodatky, ka. č. 80, inv. č. 338.

⁵³³ Návrhy obou zákonů jsou dostupné v NA, ÚPV – B, ka. č. 331.

⁵³⁴ NA, fond MI - dodatky, ka. č. 80, inv. č. 338.

*o vybudování co nejužšího styku s širokými vrstvami pracujícího lidu, a dnes náš tisk přes mnohé chyby růstu plní už čestně, odpovědně a soustavně úkoly, které mu ukládá první paragraf zákona, o němž se dnes budeme usnášet.*⁵³⁵ Vyzdvihl jak odkaz novinářů Jana Nerudy a Karla Havlíčka Borovského, tak i nově komunistických žurnalistů Jana Švermy a Julia Fučíka. Část projevu byla věnovaná prezidentu Klementu Gottwaldovi, který před vstupem do politiky vykonával pozici redaktora v komunistickém tisku. Samozřejmá byla zmínka o tom, že se českoslovenští novináři mají ještě co učit od těch sovětských a také, že tisk má sloužit k budování míru a výstavbě socialismu. Vzhledem k tehdy probíhající korejské válce Jan Drda podrobil tvrdé kritice západní státy a jejich tisk: *„Buržoasní tisk hraje v tomto velikém boji o světový mír úlohu nejhanebnější, úlohu provokatéra a podněcovatele. Prapor hanby a špíny, pokrytectví a prodejnosti samozřejmě nevlaje nad buržoasní žurnalistikou teprve od včerejška. Ale ještě nikdy nestoudná nahota její zločinnosti nebyla tak očividná, jako v těchto časech.*“⁵³⁶ Po Drdově vystoupení přistoupili poslanci k hlasování, v rámci kterého byl zákon jednomyslně přijat.

Po schválení zákona vydal 13. 3. 1951 ministr informací a osvěty Václav Kopecký nařízení⁵³⁷, respektive organizační statut Svazu československých novinářů. Do velké míry se dokument podobal třetirepublikovému zákonu o postavení redaktorů a o Svazech novinářů, ovšem byl zde už patrný vliv poúnorových poměrů. Svaz československých novinářů byl právnickou osobou, pod kterou spadal jako složka organizace také Národní svaz slovenských novinářů se sídlem v Bratislavě. Žurnalisté se podle statutu měli podílet na organizaci „budovatelského úsilí, vychovávat lidi k socialismu a svou prací vytvořit z médií bojový nástroj k prosazování úlev pracujícího lidu“. Členem svazu se mohl stát československý občan, starší 18 let, který vykonával novinářské povolání a také „byl přesvědčeným stoupencem lidově-demokratického zřízení a aktivně se zúčastňoval budování socialismu“. Zároveň svou odbornou a mravní kvalifikací vyhovoval vysokým požadavkům. Novinkou pro vstup do organizace bylo úspěšné vykonání novinářské zkoušky, na kterou měl uchazeč dva pokusy. Nově pak novinářský svaz schvaloval, kdo bude vykonávat pozici hlavního redaktora periodika. Dále byly uvedeny zásady, jakými se členové svazu měli řídit, ty byly plně poplatné době počátku padesátých let. Následující část se týkala svazových orgánů, kterými byly sjezd, výroční členská schůze, členská schůze, výbor, předsednictvo, předseda, revizori

⁵³⁵ Stenografický záznam při hlasování o zákonu je dostupný na <https://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/050schuz/s050005.htm> (přistoupeno 3. 8. 2021).

⁵³⁶ Stenografický záznam při hlasování o zákonu je dostupný na <https://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/050schuz/s050005.htm> (přistoupeno 3. 8. 2021).

⁵³⁷ Nařízení ministra informací a osvěty č. 21/1951 Sb. o organizačním statutu Svazu československých novinářů z 13. 3. 1951. Dostupné v NA, fond MI - dodatky, ka. č. 80, inv. č. 338.

hospodářství a disciplinární rada. Ty se opět nelišily výrazně od institucí třetirepublikového Svazu českých novinářů. Popsány byly také orgány v rámci slovenské části žurnalistické organizace. Závěrem statutu patřil disciplinárnímu řízení a případnému sankcionování jeho redaktorů za porušení některých ustanovení v dokumentu.⁵³⁸

Poslední zásadní právní úpravou před zrušením ministerstva informací a osvěty byla vyhláška⁵³⁹ z konce roku 1950, kterou se upravovaly tiskové předpisy. Předpis nařizoval, aby vydání periodického tisku obsahovalo jméno vydavatele, označení tiskárny, místo a datum vydání dané tiskoviny. Všechna vydání konkrétního deníku, či časopisu pak musela mít uvedeno jméno šéfredaktora a cenu periodika. Zároveň každý tiskařský podnik měl povinnost vést evidenci o všech tištěných periodikách a zároveň musel odevzdávat výtisk každého titulu příslušné okresní prokuratuře a okresnímu národnímu výboru. Opětovně bylo zdůrazněno, že vydávání časopisu schvaluje MIO a které údaje musí vydavatel uvést v žádosti. Případné změny těchto údajů se vždy hlásily ministerstvu. Povolení k vydávání periodika také mohlo být listu odejmuto, pokud list nezačal vycházet do šesti měsíců od vydání koncese. Šéfredaktor byl zodpovědný za obsah tiskoviny – muselo se jednat o československého občana žijícího v Československu, který byl politicky, odborně a mravně způsobilý, aby řídil časopis v duchu lidově demokratickém a podle schváleného programu. Možnost vést redakci se upírala lidem odsouzeným pro trestné činy proti republice, její socialistické výstavbě a zájmům pracujícího lidu, či osobě, která byla vyšetřována pro trestný čin.⁵⁴⁰

Zástupci ministerstva informací a osvěty ovšem 5. 5. 1951 konstatovali, že národní výbory nejsou jednotné v plnění úkolů, které byly dány výše uvedenou vyhláškou. Úřad proto vydal po dohodě s ministerstvem vnitra a ministerstvem národní obrany směrnici pro národní výbory, kterou se měla práce orgánů lidosprávy sjednotit. Znění směrnice bylo projednáno 24. 4. 1951 za účasti zástupců z uvedených ministerstev, ÚNV Bratislava, KNV Praha a také představitelů jednotlivých krajských velitelství národní bezpečnosti. Dokument hovořil o tom, že tištěné média mají nyní sloužit potřebám pracujícího lidu a jejich cestě k socialismu, a proto kvůli socialistickému pojetí dozor státu na tisku již nemá dřívější policejní charakter. Z toho důvodu se měla oblast tisku přesunout z kompetence III. referátů národních výborů do gesce IV. referátů. Jednotlivá velitelství národní bezpečnosti pak měla kontrolovat, zda tiskem nebyl spáchán trestný čin. IV. referáty národních výborů měly být posíleny o kádry, které se

⁵³⁸ Nařízení ministra informací a osvěty č. 21/1951 Sb. o organizačním statutu Svazu československých novinářů z 13. 3. 1951. Dostupné v NA, fond MI - dodatky, ka. č. 80, inv. č. 338.

⁵³⁹ Vyhláška ministerstva informací a osvěty č. 39/1951, kterou se vydávají tiskové předpisy z 30. 12. 1950. Dostupná v NA, ÚPV – B, ka. č. 331.

⁵⁴⁰ Vyhláška ministerstva informací a osvěty č. 39/1951, kterou se vydávají tiskové předpisy z 30. 12. 1950. Dostupná v NA, ÚPV – B, ka. č. 331.

tiskem zabývaly již v minulosti v rámci jiných referátů. Všichni zaměstnanci se měli náležitě obeznámit s tehdy platnými tiskovými předpisy.⁵⁴¹

Směrnice obsahovala shrnutí nejdůležitějších bodů výše zmíněné vyhlášky, které byly doplněny komentářem. Uvedeny byly v ní povinné údaje, které musely být zahrnuty na každé tiskovině. Bylo explicitně zmíněno, že jakýkoliv periodický tisk mohl vycházet jen se souhlasem ministerstva informací a osvěty, které schvalovalo i případné změny ve vydávání tiskoviny. Úřad tuto informaci následně oznámil příslušnému okresnímu národnímu výboru a příslušnému okresnímu velitelství národní bezpečnosti. ONV měly provádět důkladnou evidenci tiskovin, zkontrolovat tiskárny ve svém obvodu, zda si evidují tištěná periodika. Kontrola tiskáren se měla provádět alespoň za 3 měsíce, případně namátkově. Tiskárnám se kladlo za povinnost, aby příslušnému okresnímu prokurátorovi, ONV, okresnímu velitelství národní bezpečnosti (v Praze, Brně a Bratislavě krajskému velitelství národní bezpečnosti) odevzdali vždy jeden povinný výtisk každého tisknutého periodika. V případě potíží se skutečnost měla neprodleně oznámit tiskovému, nebo publikačnímu odboru MIO. ONV také měly také na starost kontrolu výběru šéfredaktorů novin a časopisů (MIO prověřovalo odbornou erudici a příslušné velitelství národní bezpečnosti zase politickou a mravní způsobilost). Do gesce národních výborů se taktéž kladla pravomoc zastavit vydávání jakéhokoliv periodika, o čemž opět mělo informovat MIO, pokud byl jeho obsah proti veřejnému zájmu. Zde bylo explicitně uvedeno, že formulace vyhlášky je dostatečně široce vymezena, a proto se zákaz rozšiřování dal uplatnit i v případě, že obsahem tiskoviny nebyl spáchán trestný čin. Směrnice končila konstatováním, že činnost ONV v tiskových záležitostech bude kontrolována KNV – v zajišťování řádného plnění kompetencí i dbát o náležité personální vybavení referátů. Změny v kompetencích národních výborů a regionálních bezpečnostních orgánů byly akcentovány v novele tiskové vyhlášky z května 1951⁵⁴². Změna spočívala v tom, že povinné výtisky každé periodické tiskoviny se musely odevzdávat také příslušnému okresnímu velitelství národní bezpečnosti v Praze, Brně a Bratislavě krajskému velitelství národní bezpečnosti, v jejichž obvodě byla tiskovina vytištěna.

---

⁵⁴¹ NA, fond MI - dodatky, ka. č. 244, inv. č. 606.

⁵⁴² Vyhláška ministerstva informací a osvěty č. 191/1951 Ú.I. o změně vyhlášky ministerstva informací a osvěty, kterou se vydávají tiskové předpisy z 8. 5. 1951. Dostupná v <https://www.aspi.cz/products/lawText/1/26306/1/2?textu=%C4%8D.%2039/1951#lema0> (přistoupeno 3. 8. 2021).

Represivní charakter komunistického režimu lze dokladovat na zákoně na ochranu lidově demokratické republiky z října 1948⁵⁴³, který se dotýkal tiskových záležitostí v paragrafech 60 až 63. Jejich znění umožňovalo při naplnění určitých skutečností zastavení vydávání periodických titulů. Na základě vládního nařízení⁵⁴⁴ byla výše uvedená kompetence přisouzena jiné instituci, kterou původně disponovalo ministerstvo vnitra. Zastavení periodického titulu na dobu od jednoho do šesti měsíců nebo zakázání jeho vydávání vůbec nově mohly provádět po dohodě s ministerstvem informací a osvěty krajské národní výbory v případě, že soud vydal k tomuto kroku rozhodnutí.⁵⁴⁵

Na schůzce z konce dubna 1951 se také projednávala směrnice ministerstva národní bezpečnosti. Dokument se týkal provádění tiskové přehlídky jednotlivými velitelstvími národní bezpečnosti. Mimo popisu, jakým způsobem se sledování tisku a následné represe v případě nežádoucího obsahu v tiskovině měly realizovat, spis obsahoval také seznam některých ustanovení trestního zákona, vymezující skutkové podstaty trestných činů, které lze spáchat tiskem. Jednalo se například o pobuřování proti republice, podporu a propagaci fašismu a podobných hnutí, ohrožení státního tajemství, hanobení ústavního činitele, hanobení republiky, hanobení spojeneckého státu, nepřátelského jednání proti republice, podněcování k hromadnému neplnění povinnosti uložené zákonem, schvalování trestného činu, či ohrožení mravnosti.⁵⁴⁶

8.2.3. Změny ve vnitřní struktuře ministerstva informací a osvěty

Stejně jako všechny státní instituce tak ani ministerstvo informací se nevyhnulo kvůli únorovému převratu personální očiště. Podle dokumentu z 29. 2. 1948 bylo konstatováno, že rozhodnutím Akčního výboru Národní fronty při ministerstvu informací byli odejiti někteří zaměstnanci z úřadu. Celkem 32 zaměstnanců bylo buď vyhozeno ze svého pracovního místa, nebo přerazeno na jinou pozici. Zpráva pak také informovala o manifestační stávce, která se konala 24. 2. 1948. Té se neúčastnilo 85 zaměstnanců, z kterých bylo 78 řádně omluvených, šest nedostatečně omluvených - tito zaměstnanci dostali důtku od závodní skupiny ROH a jeden neomluvený, jehož případ byl řešen v rámci „očistné akce“. AV NF při MI taktéž vydal svolání, které se vyslovilo na podporu politiky obrozené Národní fronty a nové vlády

⁵⁴³ Zákon č. 231/1948 Sb. na ochranu lidově demokratické republiky z 6. 10. 1948. Dostupný v <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1948-231> (Přistoupeno 3. 8. 2021).

⁵⁴⁴ Vládní nařízení o č. 305/1948 o některých přesunech působnosti ve veřejné správě z 28. 12. 1948. Dostupné v <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1948-305> (Přistoupeno 3. 8. 2021).

⁵⁴⁵ Zákon č. 231/1948 neměl ovšem dlouhého trvání, neboť už v červenci 1950 byl nahrazen novým trestním zákonem č. 86/1950 Sb.

⁵⁴⁶ NA, fond MI - dodatky, ka. č. 244, inv. č. 606.

Klementa Gottwalda. Podle dokumentu se pod rezoluci podepsali všichni zaměstnanci ministerstva, čímž se vyjádřily kladně k novým poměrům.⁵⁴⁷

K významné změně došlo v kompetencích ministerstva pár měsíců po komunistickém převratu. Rezort přibral do své gesce oblast osvěty⁵⁴⁸, o kterou Václav Kopecký stál už od května 1945. Chtěl tím oslabit pozici ministerstva školství a osvěty pod vedením národního socialisty Jaroslava Stránského, které mělo tuto agendu na starosti. Změna byla provedena zákonem č. 194/1948 Sb., jímž se mění předpisy o státní péči osvětové a o veřejných knihovnách obecních z 20. 7. 1948.⁵⁴⁹ Přesun agendy proto změnil název úřadu na základě zákona č. 233/1948 Sb. o názvu ministerstva informací a ministerstva školství a osvěty, jakož i příslušných pověření⁵⁵⁰. Rezort se tak nově jmenoval ministerstvo informací a osvěty, název změnilo také slovenské pověření. Ministerstvo školství a osvěty, které po únoru 1948 vedl Zdeněk Nejedlý, neslo nově pojmenování ministerstvo školství, věd a umění.⁵⁵¹

I v roce 1948 prošel úřad proměnami ve vnitřní struktuře. Podle organizačního plánu úřadu k 1. 7. 1948 sestávalo MI z kabinetu ministra, účtárny, prezidiálního odboru a z dalších - státně-propagačního, tiskového, publikačního, rozhlasového, filmového, odboru kulturních styků s cizinou a nově také odborů osvětového a pro propagaci umění. Tiskový odbor se podle nového plánu členil na osm oddělení, archiv, manipulační kancelář a knihovnu. Správní a rozpočtové oddělení mělo na starosti správní, rozpočtové, hospodářské a organizační věci odboru spolu s konzultováním administrativních záležitostí v rámci odboru. Také mu do gesce spadaly právní, rozpočtové, hospodářské a personální věci podřízených podniků. Oddělení politické informace řešilo veškeré otázky politické povahy, komunikovalo také v této oblasti s jinými ministerstvy a ústředními úřady, staralo se o ideovou výchovu novinářů, pomáhalo s vyřízením pasů, víz, poskytovalo novinářská stipendia a pořádalo žurnalistické soutěže, vytvářelo směrnice přiděleným podnikům spolu s hodnocením jejich činnosti, sledovalo i činnost zahraničních agentur a komunikovalo s tiskovým oddělením AV NF. Třetí oddělení československé informace a sledování tisku popularizovalo vládu, jednotlivá ministerstva, dvouletku a pětiletku, vytvářelo reportáže ze závodů, zaměřovalo se také na popularizaci a propagaci Slovenska a československé vzájemnosti (stejně tak jako u jiných slovanských států). Podstatnou pravomocí oddělení bylo sledování jakéhokoliv vydávaného tisku, přičemž

⁵⁴⁷ NA, fond MI - dodatky, ka. č. 197, inv. č. 204.

⁵⁴⁸ Ve fondu ÚPV – B lze nalézt archiválie, které dokladují, jak se přibráním osvěty do působnosti MIO změnila struktura úřadu. In: NA, ÚPV – B, ka. č. 97, inv. č. 1626.

⁵⁴⁹ Zákon č. 194/1948 Sb., jímž se mění předpisy o státní péči osvětové a o veřejných knihovnách obecních z 20. 7. 1948. Dostupný v <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1948-194> (Přistoupeno 3. 8. 2021).

⁵⁵⁰ Zákon č. 233/1948 Sb. o názvu ministerstva informací a ministerstva školství a osvěty, jakož i příslušných pověření ze 7. 10. 1948. Dostupný v NA, ÚPV – B, ka. č. 855.

⁵⁵¹ Jana PÁVOVÁ, *Demagog ve službách strany*. s. 97.

se sledovaly i odchylky od vládního programu, rozhodnutí ministerstev či jiných úřadů, nebo od samotného zaměření listu, stejně tak se sledovalo využívání materiálů ČTK periodikem i to, jak list dbal pokynů MI k uveřejňování, či neuveřejňování vybraného obsahu. Čtvrté oddělení s názvem organizace tisku mělo v gesci organizaci tisku (povolování a zastavování titulů, změny ve formě periodik), správu tiskařského papíru a spolupráci s vydavatelskými. Oddělení vnitřní tiskové služby organizovalo tiskové konference, zájezdy žurnalistů po zemi, tiskové kampaně, spolupracovalo s novinářskou organizací a zároveň i s novináři ze zemí tzv. východního bloku a taktéž vedlo evidenci všech tuzemských redaktorů i žurnalistů v zahraničí. Zahraniční tisková služba pro státy slovanské jakožto šesté oddělení udržovalo styk s tiskovými atašé a novináři ze slovanských států, dodávalo zprávy a informace o ČSR, sledovalo tisk slovanských zemí či zprostředkovávalo slovanským novinářům jakožto jediná instituce rozhovor s politickými představiteli země. Zahraniční tisková služba pro státy ostatní měla obdobnou agendu jako předchozí oddělení. Archiv pak ukládal všechny důležité tuzemské a světové aktuality z periodického tisku, provozoval čítárnu novin a časopisů. Ústřední knihovna měla na starosti katalogizaci všech periodik a neperiodik a dohlíželo na zasílání povinných výtisků. Manipulační kancelář kromě mimo jiné plnila funkci podatelny, výpravny, spisovny a telefonní centrály.⁵⁵²

Organizační řád ministerstva také popisoval personální složení úřadu. Přednostou tiskového odboru zůstal nadále František Bauer, jeho zástupci byli Josef Rynda a Oskar Kostka. Správní a rozpočtové oddělení vedl Arnošt Kulhánek, oddělení politické informace Josef Rynda, v čele oddělení československé informace a sledování tisku stál Karel F. Zieris, oddělení organizace tisku šéfoval Jiří Hartmann. Vnitřní tiskovou službu vedl Karel Lukeš, zahraniční tiskovou službu pro státy slovanské Fedor Skrál a zahraniční tiskovou službu pro státy ostatní Arnošt Limberský, vedoucím ústřední knihovny pak byl Bohuslav Koutník, v čele manipulační kanceláře stál Vladimír Polívka.⁵⁵³ K výrazné změně ve struktuře rezortu došlo na základě oběžníku prezidia ministerstva informací a osvěty z 25. 3. 1949, kdy byly odbory státně-propagační a osvětový sloučeny do osvětového a zároveň byl zrušen odbor filmový a rozhlasový.⁵⁵⁴

Organizace úřadu se měnila i v dalších letech. Podle dokumentu z 1. 7. 1950 mělo dojít k restrukturalizaci rezortu informací a osvěty, aby jeho nová struktura odpovídala více potřebám a podmínkám politického, kulturního a hospodářského vývoje a umožňovala tak

---

⁵⁵² NA, fond MI – dodatky, ka. č. 1, inv. č. 139.

⁵⁵³ *Tamtéž.*

⁵⁵⁴ NA, fond ÚPV – B, ka. č. 97, inv. č. 1626.

rychlé a pružné splnění všech úkolů při budování socialismu. Struktura úřadu byla oproti dřívějšímu stavu výrazně pozměněna. Agenda ministerstva byla rozdělena do čtyř hlavních sekcí, které spadaly pod náměstky Václava Kopeckého. Skupinu pro věci kádrové a administrativní vedl náměstek Josef Hušek (dělila se dále na odbor kádrový a pro společné věci rezortu), osvětová skupina spadala pod Miroslava Kouřila (skládající se z odboru osvětového a umělecko-propagačního), skupinu pro tisk a publikace vedl Jiří Taufer (dělena na odbor tiskový a publikační) a v čele skupiny pro kulturní styky se zahraničím stál Lumír Čivrný (sestávala z referátu pro ústřední evidenci styků se zahraničím a státní pohostinství, z referátu pro zahraniční kulturní službu a z odboru pro kulturní styky se zahraničím). Šestý odbor (pro státní propagaci) spadl přímo pod Kopeckého. Pod ním se nacházeli také generální ředitelé podřízených podniků (například Československý státní film, Československý rozhlas, Československé závody polygrafické, Gramofonové závody a Generální ředitelství státních zpravodajských služeb). Tiskový odbor podle tohoto schématu se dále dělil na pět oddělení (politické informace a sledování tisku, organizace tisku, zahraniční tisková služba pro SSSR a země lidových demokracií, zahraniční tisková služba pro státy ostatní a oddělení správní, rozpočtové a plánovací) a ústřední knihovnu. Odbor měl zároveň pod sebou Československou tiskovou kancelář a Tiskovou službu pro SSSR.⁵⁵⁵

Poněkud úsměvná byla výzva zaměstnancům ministerstva z konce roku 1950, týkající se konkrétně týdne od 18. do 24. 12. 1950, protože 18. 12. 1950 slavil narozeniny Stalin a úřad se rozhodl na jeho počest oslavit větším pracovním výkonem. Týden nesl označení „Stalinův týden vzorné práce“. Zaměstnancům MIO se kladlo na srdce, aby si pro sebe vyhlásily pracovní závazky, přistoupili ke konstruktivní kritice a sebekritice, využili hospodárně čas a lépe si zorganizovali práci.⁵⁵⁶

Další změna v organizaci ministerstva informací a osvěty proběhla v srpnu 1951. Předcházelo tomu rozhodnutí vlády o zvýšení produktivity práce, snížení výrobních nákladů a neproduktivních výdajů. Požadovaný stav se měl realizovat snížením administrativních zaměstnanců. Nově MIO sestávalo ze sekretariátu ministerstva, odboru kulturně-osvětového, tiskového, publikačního, pro kulturní styky se zahraničím, hospodářsko-administrativního a kádrového a kontrolního. Tiskový odbor spadl pod náměstka ministra básníka Jiřího Taueru a v čele odboru stál Josef Pavlíček. Odbor se dále dělil na tři oddělení. První – péče o tisk a novináře, ve kterém funkci přednosty vykonával Jaroslav Langer, se dále členilo na referát sledování tisku a tiskových konferencí. Jiří Hartmann řídil druhé oddělení organizace tisku.

---

⁵⁵⁵ *Tamtéž.*

⁵⁵⁶ NA, fond MI – dodatky, ka. č. 4, inv. č. 173.

To bylo rozděleno na referát povolování tisku a pro plánování vydavatelské a časopisové činnosti. Poslední oddělení péče o zahraniční novináře včele s Fedorem Skrálem se členilo na referát pro SSSR a lidové demokracie, referát pro státy ostatní a ústřední knihovnu.⁵⁵⁷ V gesci ministerstva informací a osvěty nadále zůstala ČTK, která byla charakterizována jako „oficiální státní tisková agentura, v jejímž čele stojí generální ředitel podléhající přímo ministrovi Václavu Kopeckému.“⁵⁵⁸

Pod MIO nově spadal Studijní ústav novinářský, který podle dokumentu měl provádět výzkumnou činnost v oboru novinářství, být dokumentačním a studijním střediskem a organizovat publikační činnost z oboru novinářství. Výslovně bylo uvedeno, že především měly být přenášeny zkušenosti ze sovětského tisku.⁵⁵⁹ Novinářský studijní ústav byl však založen ministerstvem informací a osvěty výměrem až 12. 12. 1952 k počátku roku 1953. Důvodem vzniku bylo „zvýšení úrovně a podpora rozvoje československého novinářství, pro zkvalitnění práce československých novinářů a prohloubení jejich ideové a odborné úrovně“.⁵⁶⁰ Nová instituce, která byla podřízena ministerstvu, měla spolupracovat v činnosti s novinářskou organizací.⁵⁶¹ Ministerstvo následně vydalo organizační řád ústavu. Mezi jeho agendu patřil výzkum tisku kvůli zlepšení jeho úrovně a podílet se na zvětšování kvalifikace novinářů. Ústav tak měl analyzovat poměry v tuzemské tištěné žurnalistice, seznamovat se se sovětským tiskem a vyměňovat si zkušenosti s lidově-demokratickými zeměmi, provádět výzkum na poli dějin tištěných médií, vést novinářský a výstřižkový archiv, založit knihovnu, seznamovat veřejnost se svou činností vydáváním publikací a pořádáním přednášek, stejně tak jako překládat zahraniční díla o novinářství s důrazem na ta sovětská. V čele ústavu stál ředitel, kterého jmenoval ministr informací a osvěty. Ředitele pak zastupoval náměstek. Sloužil mu také poradní sbor, který byl složen ze členů jmenovaných ředitelem (šlo o zástupce novinářské organizace, MIO a vědecké pracovníky zabývající se tiskem). Ústav se dále dělil na skupinu studijní (dále děleno na oddělení pro studium současného tisku, oddělení pro dějiny novinářství, novinářskou knihovnu a novinářský historický archiv), skupinu dokumentační (sestávala z výstřižkového archivu a oddělení dokumentačně-operativního), literární sekretariát, oddělení administrativně-hospodářské a oddělení pomocných služeb.

Na začátku roku 1953 byla provedena rozsáhlá reorganizace vlády, od které si předseda KSČ Klement Gottwald sliboval, že umožní co nejvíce harmonizovat aktivity

---

⁵⁵⁷ NA, fond MI – dodatky, ka. č. 1, inv. č. 134.

⁵⁵⁸ *Tamtéž.*

⁵⁵⁹ *Tamtéž.*

⁵⁶⁰ NA, fond MI – dodatky, ka. č. 65, inv. č. 257.

⁵⁶¹ *Tamtéž.*

jednotlivých ministerstev se stranickým aparátem a jeho orgány. Snahou bylo personálně prolnout politický sekretariát ÚV KSČ a předsednictvo vlády, což se nakonec podařilo. Jednání obou orgánů řídil premiér Antonín Zápotocký a opatření výrazně posílilo autoritu předsednictva vlády jako kolektivního orgánu, tak i jednotlivých ministerstev.⁵⁶² Z toho důvodu byla ukončena činnost ministerstva informací a osvěty. Formálně se argumentovalo tím, že zrušením rezortu se zlepší řízení některých odvětví hospodářství a kultury. Vláda ukončila existenci MIO nařízením z konce ledna 1953.⁵⁶³ Předpis také při úřadu předsednictva vlády zakládal Hlavní správu polygrafického a gramofonového průmyslu, vydavatelství a obchodu s knihami. Z oblasti tisku byla ještě ze zaniklého ministerstva vyčleněna nově jako samostatná instituce Československá tisková kancelář.

Bývalý ministr Václav Kopecký se po zrušení rezortu stal jedním z náměstků předsedy vlády Zápotockého. Kopeckému bylo v nové funkci přímo podřízeno ministerstvo školství a osvěty, ministerstvo vysokých škol, ministerstvo pracovních sil, Hlavní správa kinematografie, Hlavní správa polygrafického a gramofonového průmyslu, nakladatelství a knižního obchodu, Československý rozhlasový výbor a Československá tisková kancelář. Agenda bývalého ministerstva byla rozdělena do třech směrů. Největší část připadla ministerstvu školství a osvěty (šlo primárně o kompetence v oblasti osvěty mimo popularizaci umění, správu kulturních a zábavních podniků a podniků lidové tvořivosti, které připadly Státnímu výboru pro věci umění). Druhou část kompetencí převzal bývalý ministr Václav Kopecký jakožto náměstek předsedy vlády (Hlavní správa kinematografie, Hlavní správa polygrafického a gramofonového průmyslu, nakladatelství a knižního obchodu, Československý rozhlasový výbor a Československá tisková kancelář). Zbylá část kompetencí MIO včetně gesce ministerstva školství, věd a umění přešla pod Výbor pro kulturní styky se zahraničím a Státní výbor pro věci umění.⁵⁶⁴

---

⁵⁶² Jiří KNAPÍK, *V zajetí moci: kulturní politika, její systém a aktéři 1948-1956*. Praha: Libri, 2006. s. 288-289.

⁵⁶³ Vládní nařízení č. 6/1953 Sb., kterým se zrušují a zřizují některé orgány státní správy a upravuje jejich působnost z 31. 1. 1953. Dostupné v NA, fond MI – dodatky, ka. č. 1, inv. č. 148.

⁵⁶⁴ Jiří KNAPÍK, *V zajetí moci*. s. 288-297.

9. Závěr

Navzdory tomu, že se po rozbití první republiky vystříдалo na jejím bývalém území několik autoritativních režimů (režim omezené demokracie druhé republiky konzervativního střihu, nacistický okupační režim, limitovaná demokracie třetí republiky a nakonec komunistický režim), všechny spojovalo odmítnutí kulturních, právních, ekonomických a společenských institucí, které vznikaly již od 90. let 19. století na základě liberalismu. S tím souviselo i to, jakým způsobem režimy přistupovaly k roli tisku (a médií obecně) a jejich postavení ve společnosti.⁵⁶⁵

Předkládaná diplomová práce se zaměřila na řízení tisku ve dvou historických epochách, konkrétně na éru třetí republiky a prvních let komunistického režimu. Spojuje je skutečnost, že během obou období mělo oblast tištěných médií v gesci ministerstvo informací (od října 1948 ministerstvem informací a osvěty), konkrétně od května 1945 do ledna 1953. Práce nejprve začlenila téma do kontextu obecných československých dějin a také právního a ústavního vývoje včetně obnovy Československa během druhé světové války až do schválení Ústavy 9. května. Zároveň bylo zohledněno, jakým způsobem se proměňovala působnost a pravomoce vlády a ministerstva v letech 1945–1953. Další části kontextualizovaly téma po stránce dějin médií, kdy bylo popsáno řízení tisku před květnem 1945 nejprve během první Československé republiky, následně v druhé Československé republice a konečně v Protektorátu Čechy a Morava. Autor posléze na základě dobových pramenů poukázal na to, jakým způsobem byl pojmán tisk (včetně jeho role a funkce ve společnosti) během období let 1945–1948 a 1948–1953. Stranou nezůstala ani charakteristika osobnosti ministra Václava Kopeckého, který post vykonával během celého existence rezortu.

Samotné téma bylo pro přehlednost rozděleno do dvou chronologických podkapitol - nejprve epochy třetí republiky a následně prvních let komunistického režimu v Československu. V prvním oddílu se autor zaměřil na nově vzniklou strukturu periodických titulů po květnu 1945, následně popsal legislativní úpravu tisku a dále se zabýval okolnostmi vzniku a vnitřní organizací ministerstva informací tj. deskripcí jednotlivých odborů a oddělení s důrazem na tiskový odbor MI včetně personálního obsazení úřadu. Dále tato pasáž obsahovala pojednání o přidělu tiskařského papíru, kterého byl po druhé světové válce nedostatek, a proto byl nutné trh s ním regulovat. Další podkapitola se krátce věnovala také cenzurním tendencím v poválečném tříletí. Následovala závěrečná část pojednávající o konfliktu ministerstva informací s týdeníkem Československé strany lidové *Obzory*, kterému

---

⁵⁶⁵ Michael WÖGERBAUER, *V obecném zájmu*. s. 885.

úřad hrozil zastavením vydávání. Na zmíněném případě bylo možné dobře demonstrovat úroveň tiskové svobody v limitované demokracii poválečného Československa.

V druhé části se autor zabýval obdobím po komunistickém převratu do zrušení ministerstva informací a osvěty v lednu 1953. Úvod kapitoly akcentoval roli tištěných médií během komunistického převzetí moci včetně popisu, jakým způsobem se únorová revoluce projevila například v Československé tiskové kanceláři, či novinářské organizaci Svazu českých novinářů. Následující část se orientovala na změny ve struktuře periodických titulů po únoru 1948. Opětovně byla rozebírána legislativní úprava tisku a podkapitola byla ukončena pasáží o proměnách vnitřní organizace ministerstva informací a osvěty až do jeho zrušení.

Již v částech o řízení tisku před květnem 1945 je možné pozorovat určitou kontinuitu ve správě tištěných masmédií při srovnání druhé republiky a protektorátu Čechy a Morava s třetí republikou a následným vývojem. I když výše uvedené režimy byly založeny na odlišných ideologiích, všechny spojovalo odmítnutí liberalistického pojetí tisku a médií obecně a uvědomování si jejich významu. Kontinuitu lze nejlépe dokladovat na překvapující skutečnosti, že se správa tisku po skončení druhé světové války nenavrátila k praxi první republiky, ale institucionálně byla navázána na správní vývoj za protektorátu, kdy od roku 1942 tištěná média mělo v gesci ministerstvo lidové osvěty, od kterého v dubnu 1945 převzalo jeho kompetence nově založené ministerstvo informací. Přestože správa tiskové agendy institucionálně navazovala na období protektorátu, ministr informací Václav Kopecký byl proti tomu, aby „jeho“ úřad byl jakkoliv spojován s protektorátním ministerstvem. Tento fakt je do jisté míry překvapivý z toho důvodu, že poválečný režim v Československu vývoj z let 1938–1945 silně odsuzoval a negoval.

Do jisté míry je překvapivá i kontinuita mezi obdobími let 1945–1948 a 1948–1953. Přestože je komunistický převrat v únoru 1948 považován za důležitý historický mezník, který odděluje dvě historické etapy, prizmatem řízení tisku se nejedná o tak jednoznačný předěl. Na základě zkoumaného tématu byl systém řízení tisku nastaven již v období třetí republiky. Po únoru 1948 samozřejmě došlo k zásadnímu posunu v pojetí a funkci tisku, ony změny spíše ale posílily již zaběhnuté nastavení, než aby ho přetočily zcela opačným směrem. Kontinuita je patrná na základě trhu s periodickými tituly, který se ustanovil na jaře 1945 a pokračoval i v poúnorových poměrech – nejvýraznější změnou bylo zastavení vydávání některých titulů, které byly kritické vůči politice a představitelům KSČ již během třetí republiky a během února 1948 odmítly nastupující komunistický režim. Návaznost na poválečné tři roky spočívala také v tiskové legislativě, když se po únoru 1948

„perfekcionizovaly“ právní předpisy z předúnorového období. Zůstalo tak zachováno, že tištěná média nesměla být předmětem soukromého podnikání a jejich vydávání muselo být ve veřejném a především v národním a státním zájmu, byl omezen okruh činitelů, kteří mohli vydávat periodické tituly, či se kladly specifické požadavky na novinářskou profesi.

Jistě lze souhlasit s tvrzením, že ministerstvo informací jakožto silový rezort pomohl KSČ k relativně hladkému převzetí moci v únoru 1948. Otázka pak může spočívat v tom, zda šlo o šikovnost a připravenost komunistů, či neschopnost zástupců z ostatních stran v rámci Národní fronty. Pravděpodobně se jednalo o kombinaci obou faktorů. Například již fakt, že během moskevských jednání v březnu 1945 se o problematice vzniku ministerstva informací výrazně nediskutovalo a představitelé demokratických stran lehce „přenechali“ rezort komunistům, kteří ještě do jeho čela vyslali oddaného straníka a skvělého rétora Václava Kopeckého, vypovídá do jisté míry sám o sobě. Ministerstvo informací v držbě komunistů pak i možná předurčilo následný vývoj, což bylo ovlivněno i neaktivitou a asi i určitou bezbranností nekomunistických politiků vůči ministerstvu informací.

Přestože nejprve tiskový dekret a následně zákony nebyly až na jednu výjimku kvůli zamítavému postoji nekomunistických ministrů přijaty, ministerstvo informací tuto skutečnost obešlo tím, že danou úpravu vtělilo do vlastních vyhlášek, které tak nemusely být schváleny v rámci řádných parlamentních procedur. Na druhou stranu lze na tomto případě ukázat, že i když v politickém systému třetí republiky formálně nebyla opozice, určitá rezidua prvorepublikové parlamentní demokracie se udržely i v poválečné době. Počínání ministerstva informací by se v rámci prosazování tiskové legislativy dalo označit za „pretotalitní“ styl vládnutí, který do jisté míry předznamenal vládu KSČ po únoru 1948.

Jedním z úskalí diplomové práce byla torzovitost fondů, kvůli čemuž řada záležitostí nemohla být objasněna, či přináší jen částečné odpovědi na otázky. Druhý problém se pak týká období po únoru 1948, kdy sice nadále formálně správu tištěných médií mělo v gesci ministerstvo informací a osvěty, ale reálně tuto oblast stejně jako vše ostatní řídily orgány spadající pod ÚV KSČ. Obě záležitosti by se daly vyřešit dalším výzkumem, kdy by byly analyzovány archiválie z provenience KSČ – přednostně nejspíše prameny z fondu Ústřední kulturně propagační komise a kulturně propagační oddělení ÚV KSČ, případně další (například fond Předsednictvo ÚV KSČ, či fond Generální sekretariát ÚV KSČ). Na základě nich by se dal také analyzovat poměr stranických orgánů k rezortu informací. V návaznosti na to by bylo možné zpracovat vztah ministerstva informací a novinářské organizace, primárně

po únoru 1948, neboť obdobím let 1945–1948 se již zabýval Jan Cebe⁵⁶⁶. Další výzkum by se pak mohl zaměřit na řízení tisku na Slovensku tj. výzkumem, jakým způsobem řídilo oblast médií pověřenectvo pro informace a komparovat ho s ministerstvem informací. Dále by se mohlo prohloubit bádání o vzájemném vztahu ministerstva informací a pověřenectva pro informace, při čemž toto podtéma už v minulosti rozvinul Petr Bednařík⁵⁶⁷. Začlenění problematiky Slovenska by jistě toto téma jistě rozšířilo a mohlo by ho osvětlit v jiné perspektivě. Případně by mohly být také analyzovány texty v periodickém tisku, na základě kterých by se dal zkoumat náhled novinářů na tehdejší žurnalistiku. To je však již otázka dalšího odborného výzkumu.

---

⁵⁶⁶ Jan CEBE, *Spolkový život českých novinářů v letech 1945-1948*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2015.

⁵⁶⁷ Petr BEDNAŘÍK, *Komplikované vztahy pověřenectva informací a ministerstva informací v letech 1945-1948*. In: *Acta historica Universitatis Silesianae Opaviensis*. Opava: Slezská univerzita, 2014, s. 183-198.

10. Seznam archivních pramenů, literatury a internetových zdrojů

10.1. Primární prameny

- Národní archiv, fond Archiv Syndikátu novinářů, Praha (ASYN).
- Národní archiv, fond KSČ – Ústřední výbor 1945-1989, Praha – Václav Kopecký (KSČ – ÚV – 100/45).
- Národní archiv, fond Ministerstvo informací, Praha (MI).
- Národní archiv, fond Ministerstvo informací - dodatky, Praha (MI).
- Národní archiv, fond Úřad předsednictva vlády 1945-1959, běžná spisovna (ÚPV – B).
- Národní archiv, fond Václav Kopecký.

10.2. Periodika

- Obzory (1945-1946)
- Věstník ústředního svazu československých novinářů (1947-1948)

10.3. Monografie

- *I. sjezd československých novinářů v Praze: 23. a 24. října 1948.* Praha: Svaz československých novinářů, 1948.
- Karolína ADAMOVÁ - Antonín LOJEK - Jaromír TAUCHEN – Karel SCHELLE ed. *Velké dějiny Země Koruny české. Tematická řada, Stát.* Praha: Paseka, 2015.
- Petr BEDNAŘÍK - Jan JIRÁK - Barbara KÖPPLOVÁ, *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti.* Praha: Grada, 2019.
- Alexandra BLODIGOVÁ - Barbara KÖPPLOVÁ - Martin SEKERA, *Dějiny českého novinářství a českých novinářských spolků.* Praha: Státní ústřední archiv, 2003.
- Christiane BRENNER, *Mezi Východem a Západem: české politické diskurzy 1945-1948.* Praha: Argo, 2015.
- Vladimír BYSTROV, *Svobodná nesvoboda: některé příklady postupující komunizace a sovětizace mediální krajiny v Československu a snah komunistů umlčet český nekomunistický a církevní tisk v letech 1945-1948.* Praha: Vyšší odborná škola publicistiky, 2006.
- Jan CEBE, *Spolkový život českých novinářů v letech 1945-1948.* Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2015.
- Václav ČERNÝ - Nora OBRTILOVÁ. *Paměti. III, 1945-1972.* Brno: Atlantis, 1992.

- Vojtěch DOLEJŠÍ, *Noviny a novináři*. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1963.
- Milan DRÁPALA, *Na ztracené vartě Západu: antologie české nesocialistické publicistiky z let 1945-1948*. Praha: Prostor, 2000.
- Ján GRONSKÝ, *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa. I, 1914-1945*. Praha: Karolinum, 2005.
- Ján GRONSKÝ, *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa. II, 1945-1960*. Praha: Karolinum, 2006.
- Zdeňka HLEDÍKOVÁ - Jan JANÁK - Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích: od počátků státu po současnost*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007.
- Jaroslav HRBEK ed., *Online encyklopedický slovník českých dějin 1938–1945*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2005. Dostupné na http://www.usd.cas.cz/wp-content/uploads/Slovník38_45.pdf (přistoupeno 12. 12. 2020).
- Vladimír HUDEC, *Z historie naší novinářské organizace (1877-1987)*. Praha: Novinář, 1987.
- Karel KAPLAN - Pavel KOSATÍK, *Gottwaldovi muži*. Praha: Paseka, 2004.
- Karel KAPLAN - Dušan TOMÁŠEK, *O cenzuře v Československu v letech 1945-1956: studie*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994.
- Jan KLÁPŠTĚ - Ivan ŠEDIVÝ, ed. *Dějiny Česka*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2019.
- Jakub KONČELÍK - Pavel VEČEŘA - Petr ORSÁG, *Dějiny českých médií 20. Století*. Praha: Portál, 2010.
- Václav KOPECKÝ, *30 let KSČ: vzpomínky na založení KSČ a hlavní události jejího vývoje*. Praha: Svoboda, 1951.
- Jiří KNAPÍK, *V zajetí moci: kulturní politika, její systém a aktéři 1948-1956*. Praha: Libri, 2006.
- Alena KŘIVÁNKOVÁ - Jozef VATRÁL, *Dějiny československé žurnalistiky. IV. díl: český a slovenský tisk v letech 1944-1987*. Praha: Novinář, 1989.
- Jan KUKLÍK - Karolina ADAMOVÁ - Petr BĚLOVSKÝ, *Dějiny československého práva 1945-1989*. Praha: Auditorium, 2011.
- Petr LESJUK - Irena MALÁ - Miloslav KLIMEŠ - Vilém PREČAN, *Cesta ke květnu: vznik lidové demokracie v Československu. Díl I*. Praha: Československá akademie věd, 1965.

- Petr LESJUK - Irena MALÁ - Miloslav KLIMEŠ - Vilém PREČAN, *Cesta ke květnu: vznik lidové demokracie v Československu. Díl II.* Praha: Československá akademie věd, 1965
- Karel MALÝ, *Dějiny českého a československého práva do roku 1945.* Praha: Linde, 2003.
- Václav OSVALD, *Noviny včera a zítra.* Praha: Práce, 1946.
- Václav PAVLÍČEK - Ján GRONSKÝ - Jiří HŘEBEJK et al, *Ústavní právo a státověda. II. díl, Ústavní právo České republiky.* Praha: Leges, 2015.
- Jana PÁVOVÁ, *Demagog ve službách strany: portrét komunistického politika a ideologa Václava Kopeckého.* Praha: ÚSTR, 2008.
- Jan RYCHLÍK, *Československo v období socialismu (1945-1989).* Praha: Vyšehrad, 2020.
- Karel SCHELLE, *Dějiny veřejné správy.* Praha: Wolters Kluwer, 2016.
- Jan STEJSKAL, *Zprávy z českého století: tiskové agentury a česká společnost 1848-1948.* Praha: Triton, 2008.
- Luboš ŠEFČÁK - Zuzana DUHAJOVÁ, *Dejiny slovenského novinárstva 1918-1968.* Bratislava: Univerzita Komenského, 1999.
- Michael WÖGERBAUER - Petr PÍŠA - Petr ŠÁMAL - Pavel JANÁČEK. *V obecném zájmu: cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře: 1749-2014.* Praha: Academia, 2015.
- Karel František ZIERIS, *Nové základy českého periodického tisku.* Praha: Orbis, 1947.

10.4. Studie

- Petr BEDNAŘÍK, *Český tisk v letech 1945-1948*, in: Jakub KONČELÍK, Barbora KÖPPLOVÁ, Irena PRÁZOVÁ, *Rozvoj české společnosti v Evropské unii. Část III, Média, Teritoriální studia.* Praha: Matfyzpress 2004, s. 132 - 144.
- Petr BEDNAŘÍK, *Komplikované vztahy pověřenectva informací a ministerstva informací v letech 1945-1948.* in: Acta historica Universitatis Silesianae Opaviensis. Opava: Slezská univerzita, 2014, s. 183-198.
- Petr BEDNAŘÍK, *Média v Československu v letech 1945-1989 a jejich vliv na každodenní život*, in: Jaroslav PAŽOUT ed., *Každodenní život v Československu 1945/48-1989.* Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2015. s. 50-91.

- Petr BENDAŘÍK, *Proměny českých médií v letech 1945-1948*, in: Václav MALÝ, *Společnost a kultura v Českých zemích 1939-1949*, Praha: Národní muzeum, 2013 s. 164-174.
- Petr BEDNAŘÍK – Jan CEBE, *Řízení českých médií v letech 1945-1948*, in: Sborník Národního muzea v Praze. Řada C - Literární historie. Praha: Národní muzeum 51, č. 1-4, 2006, s. 32-36.
- Petr BEDNAŘÍK - Jan CEBE, *Vývoj médií v Československu od února 1948 do prosince 1950*, in: Sborník Národního muzea v Praze. Řada C. Praha: Národní muzeum, 2008. s. 53-56.
- Jan DOBEŠ, *Ministerstvo informací 1945-1948: totalitní instituce?*, in: Ivo T. BUDIL, *Totalitarismus 4: interdisciplinární pohled*, Plzeň: Fakulta filozofická Západočeské univerzity, 2008 s. 176-185.
- Milan DRÁPALA, *Iluze jako osud: K vývoji politických postojů Vítězslava Nezvala*. In: Soudobé dějiny, ročník 3., číslo 2–3, 1996, s. 175-218.
- Martin GROMAN, *Řízení československých médií v 50. letech 20. století*. In: Sborník Národního muzea v Praze. Řada C - Literární historie. Praha: Národní muzeum, 2008, 53, č. 1-4, 2008, s. 57-63.
- Jan JIRÁK - Barbora KÖPPLOVÁ, *Fenomén médií ve 20. Století*. In: Sborník Národního muzea v Praze. Řada C - Literární historie. Praha: Národní muzeum 53, č. 1-4, 2008, s. 7-10.
- Jakub KONČELÍK, *Řízení a kontrola českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava*, in: Martin FORET - Marek LAPČÍK – Petr ORSÁG (ed.), *Média dnes: reflexe mediality, médií a mediálních obsahů*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2008, s. 295-311.
- Ladislav ŠVADLENA, *Václav Kopecký jako ministr ideolog v letech 1948-53*, in: *Proměny diskursu české marxistické historiografie: (kapitoly z historiografie 20. století)*, České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Filozofická fakulta, Historický ústav ve spolupráci s NTP Pelhřimov, 2008 s. 171-178.
- Katarína ZAVACKÁ, *Censúra v Československu v rokoch 1945-1948*, in: *Evropa mezi Německem a Ruskem: sborník prací k sedmdesátinám Jaroslava Valenty*. Praha: Historický ústav AV ČR, 2000, s. 555-566.

10.5. Internetové zdroje

- Dekret presidenta republiky č. 57/1945 Sb. o platu a o čínovním a representačním přídavku členů vlády ze 1. 9. 1945. Dostupný na <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1945-57> (přistoupeno 3. 8. 2021).
- Dekret prezidenta republiky č. 109/1945 Sb. o řízení výroby z 27. 10. 1945. Dostupný na <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1945-109> (přistoupeno 3. 8. 2021).
- Košický vládní program z 5. 4. 1945. Dostupný na www.moderni-dejiny.cz/clanek/kosicky-vladni-program-5-4-1945/ (přistoupeno 3. 8. 2021).
- Nařízení vlády č. 159/1950 Sb., kterým se mění počet a působnost ministerstev z 19. 12. 1950. Dostupné v <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1950-159> (přistoupeno 3. 8. 2021).
- Programové prohlášení vlády z 8. 7. 1946. Dostupný na <https://www.vlada.cz/assets/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1945-1960-csr/klement-gottwald-1/ppv-1946-1948-gottwald1.pdf> (přistoupeno 3. 8. 2021).
- Programové prohlášení vlády ze 17. 6. 1948. Dostupné na <https://www.vlada.cz/assets/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1945-1960-csr/antonin-zapotocky/ppv-1948-1953-zapotocky.pdf> (přistoupeno 3. 8. 2021).
- Stenografický záznam z jednání Prozatímního národního shromáždění z 28. 10. 1945. Dostupný na <https://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/index.htm> (přistoupeno 3. 8. 2021).
- Stenografický záznam z jednání Ústavodárného národního shromáždění z 28. 5. 1947. Dostupný na <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/054schuz/s054002.htm> (přistoupeno 3. 8. 2021).
- Stenografický záznam z jednání Ústavodárného národního shromáždění z 10. 3. 1948. Dostupný na <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/094schuz/s094001.htm> (přistoupeno 3. 8. 2021).
- Stenografický záznam z jednání Ústavodárného národního shromáždění z 9. 5. 1948. Dostupný na <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/114schuz/s114001.htm> (přistoupeno 3. 8. 2021).
- Stenografický záznam z jednání Národního shromáždění z 20. 12. 1950. Dostupný na <https://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/050schuz/s050005.htm> (přistoupeno 3. 8. 2021).
- Ústavní listina Československé republiky z 29. 2. 1920. Dostupná na https://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.html (přistoupeno 3. 8. 2021).

- Ústavní zákon č. 74/1946 Sb. o udělení státního občanství krajanům vracejícím se do vlasti z 12. 4. 1946. Dostupný v <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1946-74> (přistoupeno 3. 8. 2021).
- Ústavní zákon č. 150/1948 Sb. ze dne 9. 5. 1948. Dostupný na https://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html (přistoupeno 3. 8. 2021).
- Vládní nařízení č. 177/1938 Sb., kterým se činí mimořádná opatření pro obvod celého státu. Dostupné v <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgm4f6mjxg4wta> (přistoupeno 3. 8. 2021).
- Vládní nařízení o č. 305/1948 o některých přesunech působnosti ve veřejné správě z 28. 12. 1948. Dostupné v <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1948-305> (Přistoupeno 3. 8. 2021).
- Vládní vyhláška č. 183/1938 Sb. o vstupu státu do branné pohotovosti z 23. 9. 1938. Dostupná v <https://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=7241&Section=1&IdPara=1&ParaC=2> (přistoupeno 3. 8. 2021).
- Vyhláška ministerstva informací a osvěty č. 191/1951 Ú.l.I o změně vyhlášky ministerstva informací a osvěty, kterou se vydávají tiskové předpisy z 8. 5. 1951. Dostupná v <https://www.aspi.cz/products/lawText/1/26306/1/2?vtextu=%C4%8D.%2039/1951#lema0> (přistoupeno 3. 8. 2021).
- Zákon č. 3/1863 ř. z. o tisku ze 17. 12. 1862. Dostupný na <https://www.koncelik.eu/zakon-4-1863/> (přistoupeno 3. 8. 2021).
- Zákon č. 300/1920 Sb. o mimořádných opatřeních z 14. 4. 1920. Dostupný v <https://www.aspi.cz/products/lawText/1/1881/1/2/zakon-c-300-1920-sb-o-mimoradnych-opatrenich> (přistoupeno 3. 8. 2021).
- Zákon č. 50/1923 Sb. na ochranu republiky z 19. 3. 1923. Dostupný v <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgizv6njqfzugymjnga> (přistoupeno 3. 8. 2021).
- Zákon č. 108/1933 Sb. o ochraně cti z 28. 6. 1933. Dostupný v <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgmzv6mjqhawta> (přistoupeno 3. 8. 2021).
- Zákon č. 124/1933 Sb., kterým se doplňuje zákon na ochranu republiky Národní shromáždění republiky Československé usneslo se na tomto zákoně z 10. 7. 1933. Dostupný v <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgmzv6mjsgqxgg3brfuya> (přistoupeno 3. 8. 2021).

- Zákon č. 126/1933 Sb., kterým se mění a doplňují tiskové zákony z 10. 7. 1933. Dostupný v <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgmzv6mjsgywta> (přistoupeno 3. 8. 2021).
- Zákon č. 140/1934 Sb., kterým se mění a doplňují zákony na ochranu republiky a zákony tiskové z 10. 7. 1934. Dostupný v <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgm2f6mjugawta#> (přistoupeno 3. 8. 2021).
- Zákon č. 131/1936 Sb. o obraně státu z 13. 5. 1936. Dostupný v <https://www.aspi.cz/products/lawText/1/6551/1/2> (přistoupeno 3. 8. 2021).
- Zákon č. 189/1936 Sb. o pracovním poměru redaktorů z 3. 7. 1936. Dostupný v <https://www.aspi.cz/products/lawText/1/6609/1/2/zakon-c-189-1936-sb-o-pracovnich-pomerech-redaktoru/zakon-c-189-1936-sb-o-pracovnich-pomerech-redaktoru> (přistoupeno 3. 8. 2021).
- Zákon č. 195/1946 Sb. o použitelnosti předpisů z doby nesvobody, dostupný na <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1946-195> (přistoupeno 3. 8. 2021).
- Zákon č. 207/1946 Sb. o udělování státní novinářské ceny Karla Havlíčka Borovského z 6. 11. 1946. Dostupný v <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1946-207> (přistoupeno 3. 8. 2021).
- Zákon č. 101/1947 Sb. o postavení redaktorů a o Svazech novinářů z 24. 06. 1947. Dostupný na <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1947-101> (přistoupeno 3. 8. 2021).
- Zákon č. 123/1948 Sb. o znárodnění polygrafických podniků z 5. 5. 1948. Dostupný v <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1948-123> (přistoupeno 3. 8. 2021).
- Zákon č. 194/1948 Sb., jímž se mění předpisy o státní péči osvětové a o veřejných knihovnách obecních z 20. 7. 1948. Dostupný v <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1948-194> (Přistoupeno 3. 8. 2021).
- Zákon č. 231/1948 Sb. na ochranu lidově demokratické republiky z 6. 10. 1948. Dostupný v <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1948-231> (Přistoupeno 3. 8. 2021).
- Zákon č. 241/1948 Sb. o prvním pětiletém hospodářském plánu rozvoje Československé republiky (zákon o pětiletém plánu) z 27. 10. 1948. Dostupný v <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1948-241#cast1> (přistoupeno 3. 8. 2021).
- Zákon č. 143/1949 Sb. o změnách v organizaci veřejné správy a v působnosti jejích orgánů z 11. 5. 1949. Dostupný na <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1949-143> (přistoupeno 3. 8. 2021).

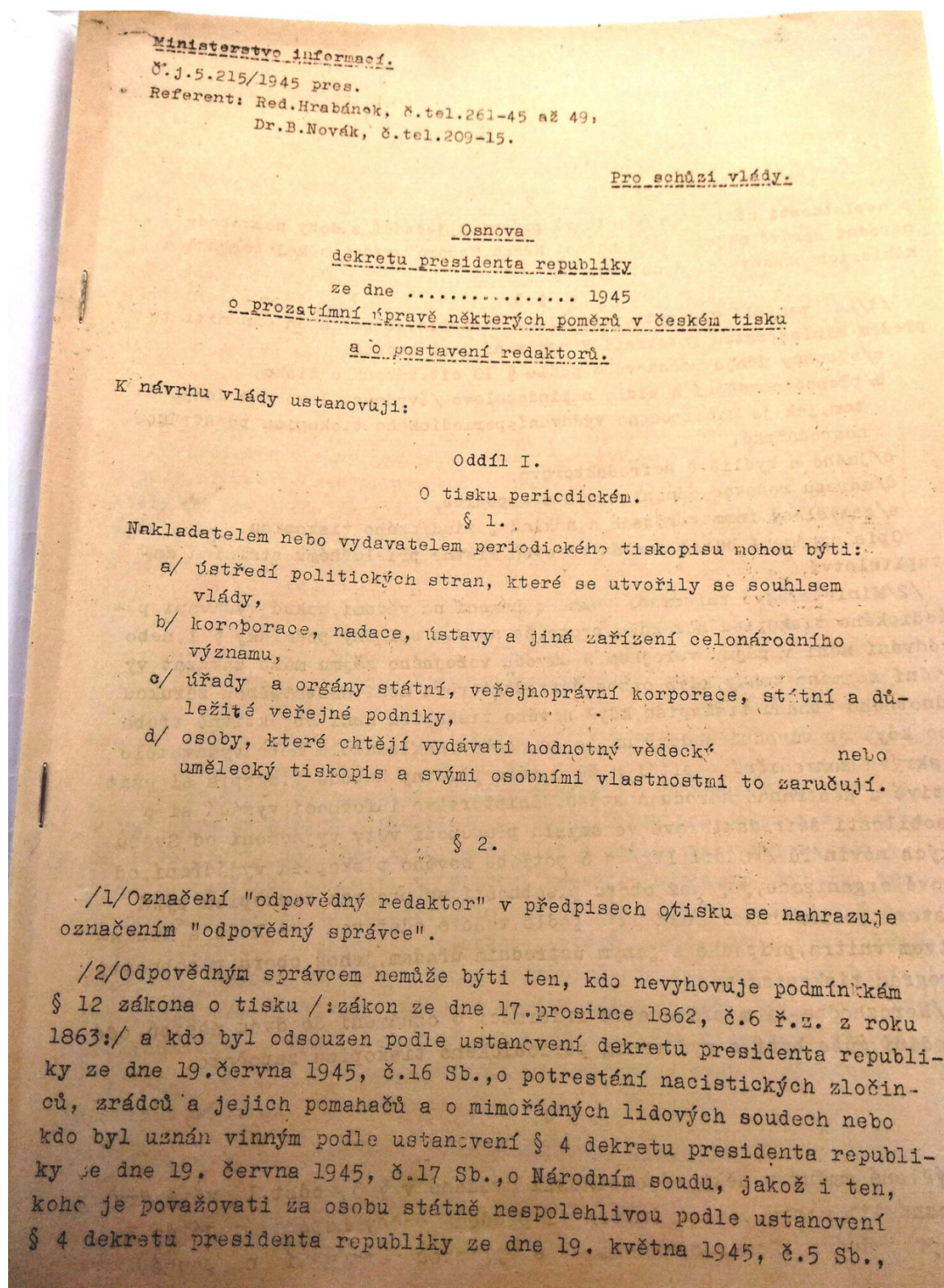
- Zákon č. 68/1951 Sb., o dobrovolných organizacích a shromážděních z 12. 7. 1951. Dostupný na <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1951-68> (přistoupeno 3. 8. 2021).
- Zákon č. 480/1991 Sb. o době nesvobody z 13. 11. 1991. Dostupný na <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1991-480> (přistoupeno 3. 8. 2021).
- <https://www.ustrcr.cz/uvod/bezpecnostni-aparat-mv/> (přistoupeno 3. 8. 2021).

11. Obrazová příloha

Seznam obrazové přílohy

1. Osnova dekretu prezidenta republiky o prozatímní úpravě některých poměrů v českém tisku a o postavení redaktorů (převzato z NA, fond ASYN, ka. č. 168/1).
2. Vyhláška ministerstva informací č. 352/1945 o přechodném omezení ve vydávání periodických tiskopisů z 26. 10. 1945 (převzato z NA, fond MI, ministerstva – působnost, zákony, ka. č. 1).
3. Vyhláška ministra informací č. 1295/1946 o zřízení Sboru pro věci periodického tisku z 18. 5. 1946 (převzato z NA, fond MI – dodatky, ka. č. 3, inv. č. 163).
4. Rozhodnutí Akčního výboru Národní fronty o propuštění některých zaměstnanců ministerstva informací z 29. 2. 1948 (převzato z NA, fond MI, ka. č. 197, inv. č. 204).
5. Ideové směrnice českého novináře (převzato z *Ideové směrnice českého novináře*, Věstník ústředního svazu československých novinářů, ročník II, číslo 2-3., 15. 4. 1948. s. 8. In: NA, fond ASYN, ka. č. 178/3).
6. Záběry z prvního sjezdu Svazu československých novinářů v Praze 23. a 24. 10. 1948 (převzato z pořadu Archiv ČT24 z 11. 1. 2014, dostupné na <https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10116288585-archiv-ct24/214411058210002> ; přistoupeno dne 6. 2. 2021).
7. Zákon č. 184/1950 Sb. o vydávání časopisů a o Svazu československých novinářů z 20. 12. 1950 (převzato z NA, fond MI – dodatky, ka. č. 80, inv. č. 338).
8. Náhled do organizace ministerstva informací a osvěty k 1. 5. 1948 (převzato z NA, fond MI – dodatky, ka. č. 1, inv. č. 139).
9. Struktura Skupiny pro tisk a publikace ministerstva informací a osvěty k 1. 7. 1950 (převzato z NA, fond ÚPV – B, ka. č. 97, inv. č. 1626).
10. Václav Kopecký (převzato z Karel KAPLAN - Pavel KOSATÍK, *Gottwaldovi muži*. Praha: Paseka, 2004. s. 216).
11. František Bauer (převzato z https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/4/49/Frantisek_Bauer_1947.jpg/800px-Frantisek_Bauer_1947.jpg ; přistoupeno dne 6. 2. 2021).
12. Kolovratský palác jako sídlo ministerstva informací, dnes sídlo Senátu Parlamentu České republiky (převzato z https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/eb/Kolovratsky_palac03.jpg ; přistoupeno dne 6. 2. 2021).

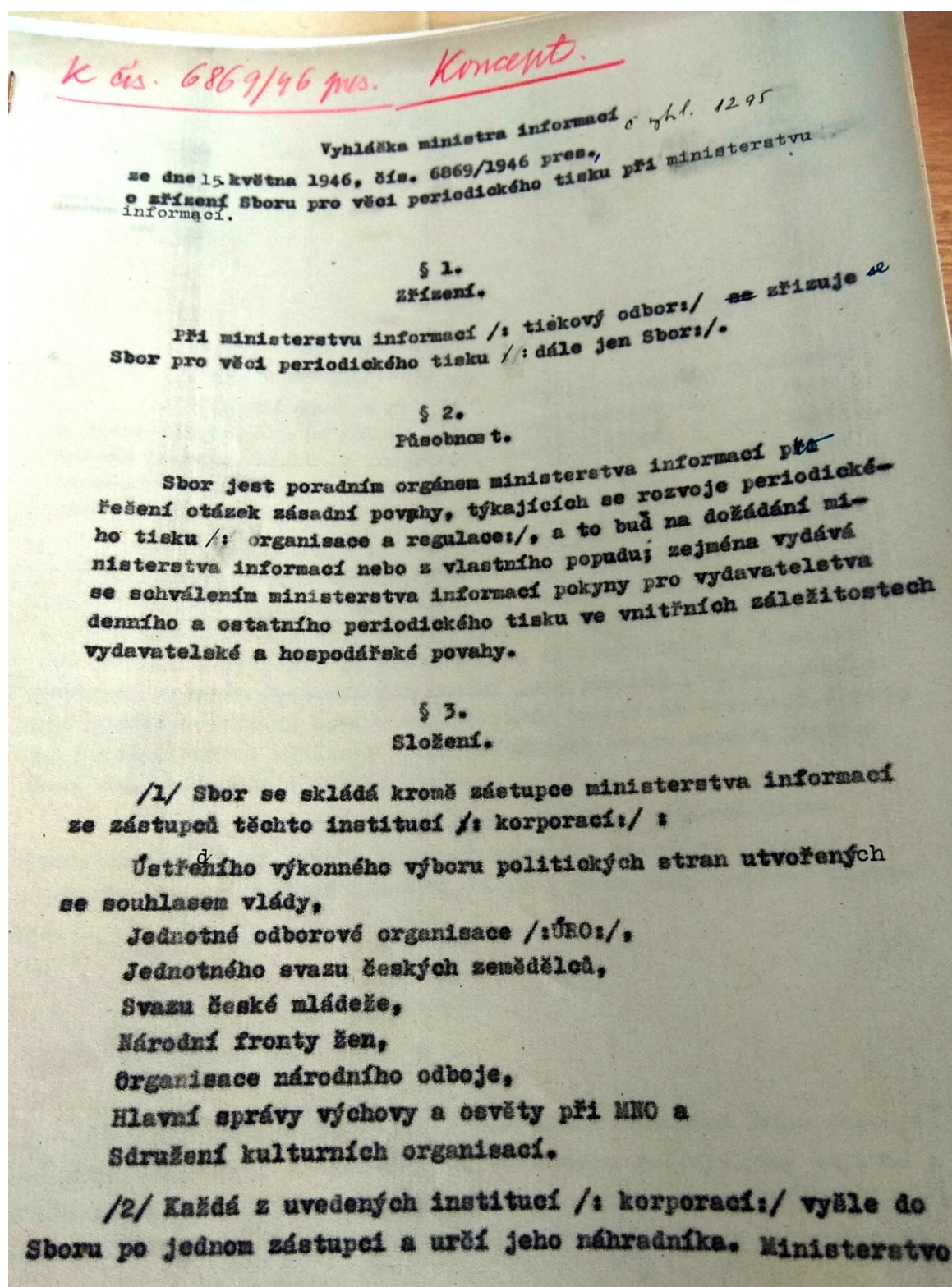

Osnova dekretu prezidenta republiky o prozatímní úpravě některých poměrů v českém tisku a o postavení redaktorů (převzato z NA, fond ASYN, ka. č. 168/1).

144

Vyhláška ministra informací č. 1295/1946 o zřízení Sboru pro věci periodického tisku z 18. 5. 1946 (převzato z NA, fond MI – dodatky, ka. č. 3, inv. č. 163).

Příloha k čj. 81562/48

Presidium ministerstva informací .

Č. 3085/48 pres. V Praze dne 29. února 1948 .

Věc: Hlášení zaměstnanců vyloučených z další
spolupráce v ministerstvu informací .

Předsům přednostům odborů, účetní a správy
pomocných úřadů ministerstva informací

v P r a z e .

Rozhodnutím Akčního výboru Národní fronty při minister-
stvu informací, nebo již před jeho ustavením jednotlivými opatřeními
pánů přednostů odborů byla provedena výluka některých zaměstnanců
ministerstva informací.

Za účelem evidence a sledování konečného vyřešení
těchto případů žádám pány přednosty, aby obratem oznámili osobnímu
oddělení presidia jméno, příjmení a den výluky těchto zaměstnanců.

Stejně hlášení jest ihned učiniti i ve všech dalších
takovýchto případech.

Za ministra :
Dr Kuška v.r.

Za správnost vyhotovení
přednost kanceláře :

Olánek

Ministerstvo informací	
Dat.: 14. III. 1948	
Čís.j.: 81562/48-V	
Příloh: 9 -	
Přiděl: V/5 Kém.	

Rozhodnutí Akčního výboru Národní fronty o propuštění některých zaměstnanců ministerstva informací z 29. 2. 1948 (převzato z NA, fond MI, ka. č. 197, inv. č. 204).

Ideové směrnice českého novináře

1. Český a slovenský novinář slouží lidu. Je mluvčím pokrokových myšlenek, podnětným činitelem veřejného života a organisátorem všech tvůrčích sil národa. Je bdělým strážcem všech práv, která si pracující lid na své cestě k socialismu vydobyl. Musí být v čele boje za socialismus. Musí ukazovat cestu lidové demokracie k socialismu. V duchu havlíčkovských tradic je novinář učitelem a vychovatelem každého jednotlivého člena národního celku a je povinen zvyšovat pocit osobní odpovědnosti k národu. Má naprostou svobodu přispět vlastními kladnými názory i pomocí k tvůrčí iniciativě lidu na poli politickém, hospodářském a kulturním.
2. Svoboda novinářské práce je dána měrou osobní odpovědnosti novinářovy k pracujícímu lidu a státu a jeho věrností a oddaností k lidové demokracii a k socialismu. Socialismem se uskutečňuje pravá svoboda, která zaručuje novináři úplné rozvinutí všech jeho tvůrčích schopností a zabezpečuje ho před duševním vykořisťováním. Svoboda novinářské práce znamená psát pravdu o současném dění a pravdivě vykládati pokrokový vývoj lidské společnosti. Svoboda novinářské práce zahrnuje v sobě samozřejmě právo kritiky, která vyvěrá z kladného vztahu novináře k společnosti a propovídá zájmům pracujícího lidu. Svoboda získávání informací je podstatou novinářské práce; informace musí být pravdivé a ověřené. Při zveřejňování informací musí být novinář veden pocitem své odpovědnosti k národu a státu.
3. Povinností každého novináře je bojovat za mír, za zásady demokracie, za odstranění fašistické ideologie v každé formě, pokud se ještě vyskytuje u nás nebo za hranicemi, i proti zahraničním vlivům, které ohrožují pokrokový vývoj lidstva. Novinář má odhalovat podstatu intrik, které ohrožují mír, bezpečnost a klidný vývoj národů.
4. Novinář má pracovat pro sblížení národů a přátelství mezi nimi. To se týká především národů slovanských, které jsou našimi spojenci. Je třeba přiblížit českému a slovenskému lidu život a budovatelské úsilí národů lidových demokracií a seznamovat čtenáře i posluchače s bojem veškerého pracujícího lidu za svobodu a pokrok na celém světě.
5. Novinář má vedoucí postavení ve společnosti. Má být proto příkladem spoluobčanům. Jeho soukromý zájem nikdy nesmí převažovat nad zájmem celku. Má vždy dbát novinářské cti.
6. Novinář je povinen soustavně zvyšovat nejen své znalosti odborné, ale i svou úroveň ideologickou, což mu umožní Svaz českých novinářů.

Dokonalé střihy

prvotřídních modelů plášťů, kostymů, šatů
společenských i sportovních a dětských
šatiček zhotoví vám přesně na míru

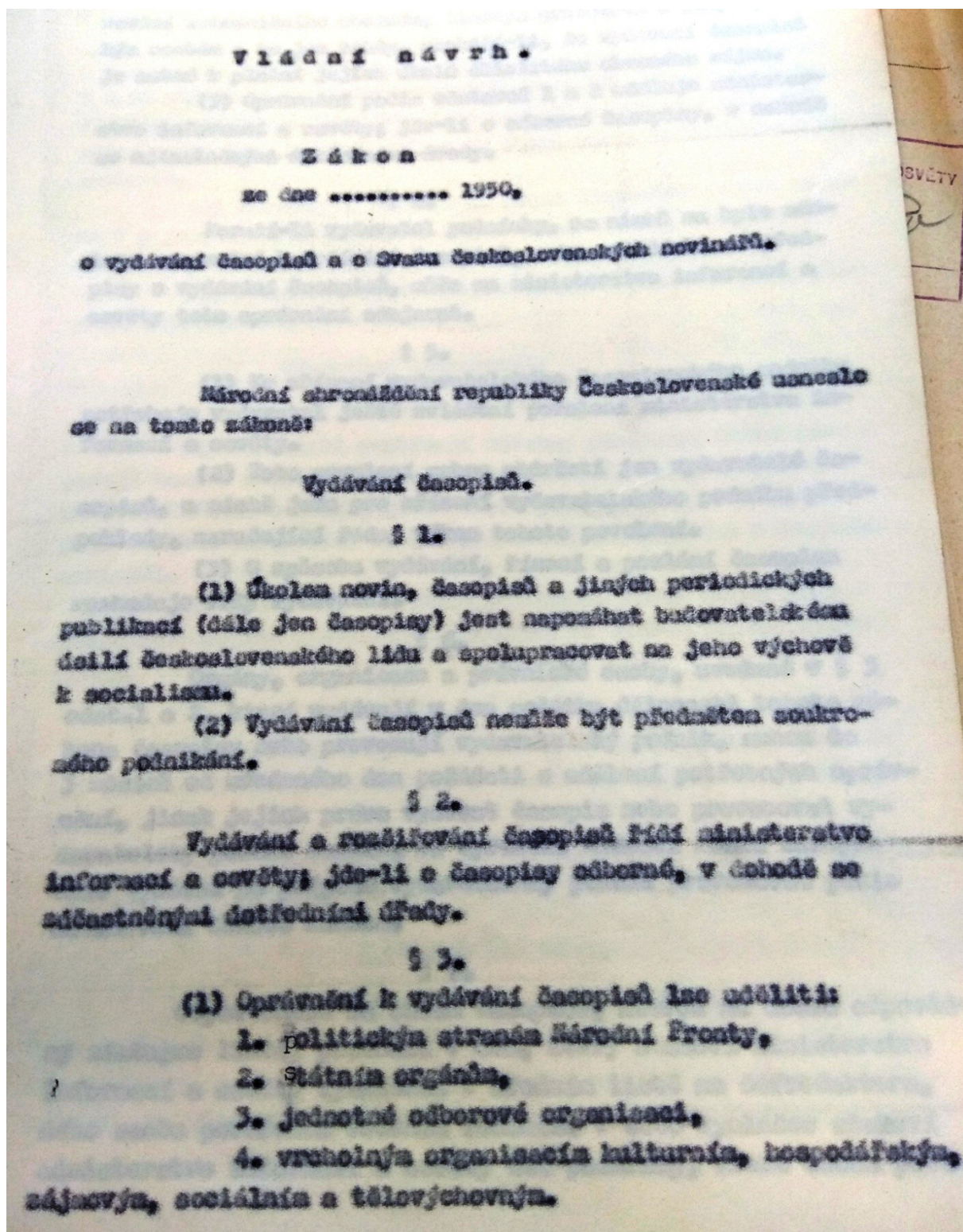

PRAHA I, UL. 28. ŘÍJNA 3

Ideové směrnice českého novináře (převzato z *Ideové směrnice českého novináře*, Věstník ústředního svazu československých novinářů, ročník II, číslo 2-3., 15. 4. 1948. s. 8. In: NA, fond ASYN, ka. č. 178/3).

Záběry z prvního sjezdu Svazu československých novinářů v Praze 23. a 24. 10. 1948
(převzato z pořadu Archiv ČT24 z 11. 1. 2014, dostupné na
<https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10116288585-archiv-ct24/214411058210002> ;
přistoupeno dne 6. 2. 2021).

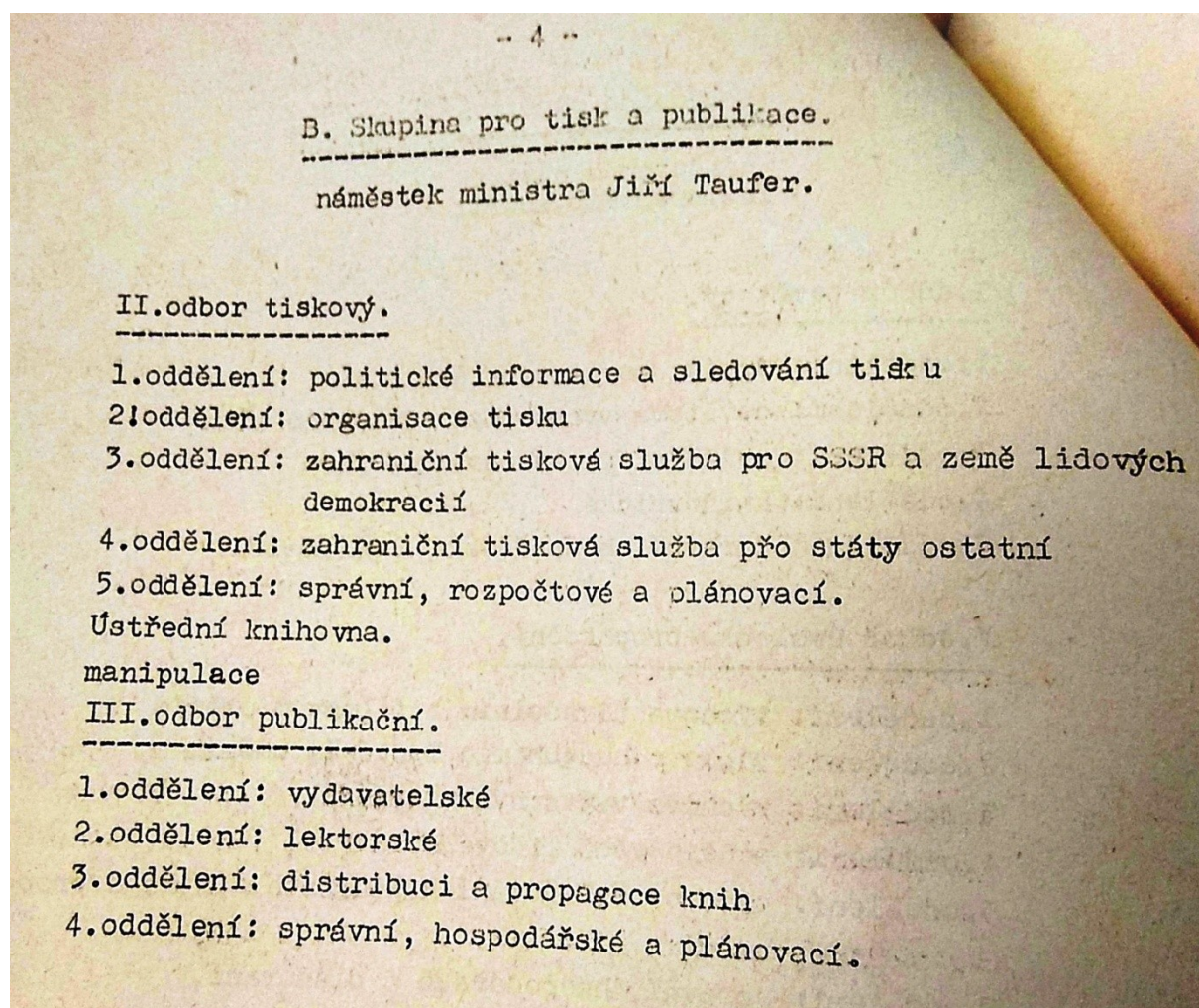
Zákon č. 184/1950 Sb. o vydávání časopisů a o Svazu československých novinářů z 20. 12. 1950 (převzato z NA, fond MI – dodatky, ka. č. 80, inv. č. 338).

II. odbor:				
Odbor oddělení:	Obor působnosti:	Druh agendy:	Osobní stav:	Poznámka:
	2	3	4	5
<u>Tiskový:</u> II/1 "Správní a rozpočtové"	1/ Správní, rozpočtové a hospodářské věci odboru, ostatní společné věci odboru. Účast při řešení organizačních otázek odboru a podniků a zařízení odboru podřízených. 2/ Konsultace a kontrola činnosti odboru ve věcech administrativních. 3/ Právní, rozpočtové, hospodářské a personální věci podřízených podniků.	A A A	přednosta 2 koncept. 1 kanc. síla	Počet spisů v roce 1947 a) 1985
II/2 "Politické in- formace"	1/ Projednávání všech důležitých otázek politické povahy. Styk s ústředními úřady při řešení politických otázek tisku a zpravodajství. Stálá i noční služba redakcí. 2/ Péče o ideovou výchovu novinářů, praktická pomoc novinářům (pasy, visa, valuty a pod.) novinářská stipendia, ceny a soutěže. 3/ Pracovní směrnice přiděleným podnikům a politické hodnocení jejich činnosti. 4/ Opatřování politického materiálu přiděleným podnikům redakcím a zahraničnímu tisku. 5/ Sledování cizích agentur. Styk s tiskovým oddělením ÚAVNF.	N A D A A	přednosta 3 koncept. 2 kanc. síly	a) 500
II/3 "Československé informace a sledování tisku"	1/ Vydávání korespondence "Práce a úkoly", "Pohled na Slovensko", "Poznááme slovanské státy",		přednosta 16 koncept. 10 kanc. síl 10 zřízenců	a) 60

Náhled do organizace ministerstva informací a osvěty k 1. 5. 1948 (převzato z NA, fond MI – dodatky, ka. č. 1, inv. č. 139).

Struktura Skupiny pro tisk a publikace ministerstva informací a osvěty k 1. 7. 1950 (převzato z NA, fond ÚPV – B, ka. č. 97, inv. č. 1626).

Příloha 10.

Václav Kopecký (převzato z Karel KAPLAN - Pavel KOSATÍK, *Gottwaldovi muži*. Praha: Paseka, 2004. s. 216).

Příloha 11.

František Bauer (převzato z https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/4/49/Frantisek_Bauer_1947.jpg/800px-Frantisek_Bauer_1947.jpg ; přistoupeno dne 6. 2. 2021).

Příloha 12.

Kolovratský palác jako sídlo ministerstva informací, dnes sídlo Senátu Parlamentu České republiky (převzato z https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/eb/Kolovratsky_palac03.jpg ; přistoupeno dne 6. 2. 2021).